

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 2

БЕОГРАД 1933 ГОДИНЕ

КЊИГА 4

ХЛ РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ОДРЖАН 16 МАРТА 1933 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

ДРАГУТИН КАРЛО КОВАЧЕВИЋ, Др. АВДО ХАСАНБЕГОВИЋ

и
Д-р КОСТА ПОПОВИЋ

СЕКРЕТАР

МИЛАН МРАВЉЕ

Присутни су г. г. Министри: Председник Министарског савета др. Милан Сршкић, Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцел, Министар правде Божидар Ж. Максимовић, Министар саобраћаја Лазар Радивојевић, Министар пољопривреде Јурај Деметровић, Министар шума и рудника Павао Матица, Министар финансија др. Милорад Борђевић, Министар унутрашњих послова Живојин Лазић, Министар просвете др. Раденко Станковић и Министар физичког васпитања народа др. Лавослав Ханжек.

Почетак у 8,30 часова

САДРЖАЈ:

Пре-дневног реда: 1) Читање записника претходног састанка.

2) Приметбе на записник Милинка Милутиновића и Алојија Павлица и одговор секретара Милана Мрављеа.

Дневни ред: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1933/34 год.

Говорници: др. Глигорије Тадић, Тодор Тошић, Гавро Милошевић, Анте Ађић, Ставко Тркуља, Никола Прека, др. Милосав Стојадиновић, др. Стеван Крафт, др. Анте Кунтарић, др. Ђуро Остојић, извештач већине Ото Гавриловић, Председник Министарског савета др. Милан Сршкић.

Усвајање у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског вакона за буџетску 1933/34 годину.

Претрес и усвајање у појединостима: I раздео — Врховна државна управа; II раздео — Пензије и инвалидске потпоре; III раздео — Државни дугови и IV раздео Министарство правде.

Говорници: Антон Церер, др. Бранко Баран, Ристо Ђокић, др. Ђуро Леушин, др. Никола Кешељевић, Министар правде Божидар Максимовић, Душан Иванчевић, Војко Куртовић, др. Драгутин Костић, др. Никола Кешељевић, Хасан Торомановић, Ристо Ђокић, извештач Ото Гавриловић.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Отварам

ХЛ редовни састанак Народне скупштине. Изволите саслушати записник прошле седнице.

Секретар Милан Мравље прочита записник ХЛ редовног састанка.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Има ли ко да учини какву приметбу на записник? Има реч Милинко Милутиновић.

Милинко Милутиновић: Господо народни посланици, ја хоћу да ставим приметбу на записник из ових разлога. Листа говорника, који су се јавили за реч, истакнута је објавом од стране Претседништва Народне скупштине, у којој се саопштава овако: „Извештавају се г. г. народни посланици, да је објављена листа говорника провизорна. Према томе умољавају се сви пријављени говорници да буду непрекидно присутни у Народној скупштини, јер, ако се на позив да говоре, не одазову, сматраће се да су одустали од речи.“

Из Претседништва Народне скупштине, 13 марта 1933 године.“

Господо народни посланици, како претпрошле ноћи, тако и ноћас било је нас десет до 15 посланика овде у скупштинској сали. Како седнице трају целе ноћи и до пет сати изјутра, поједини посланици иду да спавају, и кад се овде прозову нису присутни, а сутрадан кад почну седнице, опет им се да реч, док се у објави каже, да се ономе ко не би био овде кад се прозове, да се одазове да говори, неће више дати реч. Ја сам био ноћас, управо јутрос 86 на броју и кад ме је Г. Председник позвао да говорим, нисам имао при себи никаквих забелешки. Умолио сам Г. Претседника да не говорим, јер сам чак 86 по реду, али ми је Г. Претседник рекао да морам говорити јер иначе после нећу имати право да говорим. Ја, господо, тражим да се и свима онима, који нису били овде, а који су по списку били пре мене такође не да право да могу говорити. Господо, ми смо сви овде народни посланици и кад се доноси буџет, треба да смо сви овде и кад можемо ми сви да овде будемо целе ноћи и да дремамо, онда треба да су ту и сва остала г. г. посланици. Зато ја протестујем са овога места и молим да се не да реч ни онима који су у списку били пре мене.

Пошпрејседник Карло Ковачевић: Има реч г. секретар.

Секретар Милан Мравље: Пошто се приметбе г. Милутиновића не односе на записник већ на ред говорника, то ја не могу да примим ову његову приметбу.

Пошпрејседник Карло Ковачевић: Има реч г. Павлич.

Алојз Павлич: Господо народни посланици, констатујем, да је у Скупштини присутно 28 посланика. Констатујем, да је јуче говорио народни посланик Анте Ковач и да је на један неквалифициран начин напао мене, и то не само мене него и бискупе и тако се је читаво време овде, уместо да се решавају културна питања, уместо да се решавају социјална питања, како да се помогне сељаку, раднику и маломе човеку, водила се културна борба. Као патриота и као посланик који је овде дошао из чистог идеализма, ја жалим то и протестујем противу тога и налазим да свештеници католички и православни треба да заступе, да бране своје владике и бискупе и да бране нашу свету веру да не допуштају да се вређају владике и бискупи.

Пошпрејседник Карло Ковачевић: Молим вас, г. посланиче, да говорите о записнику, а не о томе што сад говорите.

Алојз Павлич (наставља): и не само то, господо, јуче је дошло и до жалосних догађаја. Не само да се нападао на мене, него ми се претило и смрћу.

Пошпрејседник Карло Ковачевић: Ја вас опомињем да говорите о записнику. Молим вас да то учините, јер ћу вам иначе одузети реч.

Алојз Павлич: То је у вези са записником, јер треба да се види како се ради овде у Скупштини и како се овај Дом вређа. Зато молим сву господу посланике, да протестују против оваквога поступка којим се вређају католички и православни црквени великодостојници.

Секретар Милан Мравље: Приметба г. Павлича се не односи на записник. Ово што он износи то су његове политичке ствари и зато његову приметбу не могу да примим.

Пошпрејседник Карло Ковачевић: Прима ли Скупштина прочитани записник (Прима).

Прелазимо на дневни ред, на претрес извештаја закона о предлогу прорачуна прихода и расхода за 1933/34 годину. Има реч г. Тадић.

Др. Глигорије Тадић: Господо народни посланици, Краљевска влада је требала изнети декларацију у којој би изложила начела своје политике. Она то није урадила и према томе, могла би постојати сумња, да ли Влада уопште има своју одређену политику. Било би, господо, потребно и корисно да Влада изилази са једном декларацијом у којој би нацртала начела своје политике. Међутим и без те декларације, може се јасно установити одређена политика Владина. Она иде за тим да прогресивно остварује народну солидарност и југословенско јединство. Та народна солидарност има да се прошири и пробуди да постане што свеснија и што добровољнија. То је смисао народне солидарности и то је јасна и одређена Владина политика. Остварење те народне солидарности и народног јединства, господо народни посланици, има да буде циљ свију нас. Снаге и индивидуалне и колективне треба да извиру из тога идеала. Остварење тога идеала, то је циљ владине политике, а и циљ наше политике. То је један велики и достојан циљ. Али господо народни посланици, без равноправности свих националних елемената, без истинскога братства националних елемената, није могуће ни остварити свесну и добровољну националну солидарност. Морам да признам лојално да Краљевска влада у истини води југословенску политику, свенародну политику. Њена политика није ни племенска, ни конфесионална, ни сталешка или класна, ни регионарна. У последње време појавиле су се некакве племенске тежње, које су хтеле да се изразе и остваре и политички. Али господо, те племенске тежње, које су се у последње време појавиле у Народној скупштини, нису реакције на владину политику, која би у племенском погледу била погрешна.

Те тежње више су израз личних амбиција и котериских рачуна, него што би биле израз истинског политичког народног незадовољства. И ако мо-

рам одати част Влади, што води у истини југословенску политику, политику народне солидарности, ипак нека ми је дозвољено, да ставим неке примедбе поводом овога предлога буџета, из којих ће резултирати, да има омашака и погрешака у тој политици, којима се вређа начело једнакоправности, дакле идеја народне солидарности.

У првом реду, господо народни посланици, кад погледамо грсте прихода, из којих се алиментира наш буџет, олажамо чудну чињеницу, која је у томе, да већи део државних прихода потиче од посредних пореза. Свима нам је познато, да су посредни порези најнеправеднији порези. То су они порези, који неједнако оптерећују друштвене класе и сиромашније класе оптерећују већма и јаче него имућније класе. То је очевидна и јасна повреда начела једнакости, без које једнакости није могућа ни народна солидарност. Господо, у Народној скупштини од народних посланика био је често истицао захтев, да Влада изађе једанпут са предлогом закона о доходарини и са предлогом закона о порези на имовину. Таква два закона погодила би имућније слојеве народа и не би претежни део пореских терета био свађен на најниже народне слојеве; на сељаштво, раднике и занатлије. Краљевска влада, до дана данашњег, није изашла са предлогом таквог закона, који би, у знатној мери, остварио начело једнакоправности, једнакости у жртви. Ја понављам, господо, да није могуће остварити мисао народне солидарности, ако није проведено начело једнакости — једнакости у жртви свих националних група и елемената.

Дакле, посредни порези, с једне стране, и немање закона о доходарини и закона о порези на имовину, чине болну страну наших финансија, сведоче о једној немалој неједнакости и неправди, која угрожава интимну духовну и моралну заједницу и јединство целокупног нашег народа.

Потреба закона о доходарини и закона о порези на имовину, жива је, господо, и због тога, што и овај буџет, поред свих поштених напора Краљевске владе и Г. Министра финансија, ипак, по свој вероватности, није уравнотежен. И сигурно да неће дуго времена проћи, па ће се Краљевска влада и Г. Министар финансија опет обратити Народној скупштини за нове приходе, за нове порезе. Кад би постојао један закон о доходарини и Закон о порезу на имовину, у томе би имали једно савршено средство, да шраф порески навинемо и тако да се потребни приходи држави створе. Јер, наравно, таква два закона оптерећавала би имућније народне слојеве. Овако, ако дође до поновне потребе, да се приходи вотирају Краљевској влади, опет ће бити најсиромашнији народни слојеви, опет ће бити сељаци они, који имају да подносе те трошкове. Па то већ, господо, имамо и у овом предлогу буџета. Финансијским законом уз овај предлог буџета по-

вишава се земљарина за 1/5 лањскогодишњег износа, за 20%. Господо, то је једна крвава неправда. Кад се уважи, да сељачки народ махом осиромашује, да делимично живи у приликама, које су недостојне човека, да денас сељак мора дати 4 јајета да купи једну кутију шибича, да мора дати 10 јаја да купи килограм соли, — онда је, господо, тешка неправда и отсуство сваког осећања правичности, да се, ето, сељачком сталезу повишују порески терети у форми повишења земљарине. То је једна мера, господо, која вређа осећање правичности, то је једна мера, која вређа идеју једнакости, то је једна мера, која дезорганизује народну солидарност; Господо, то је једна мера — опростите ми за тежину израза — која је у данашњим приликама, код оваквог стања сељачког сталеза, неморална.

Господо народни посланици, наш сељачки народ живи у тешким приликама. Ми сви, који живимо у његовој средини и који видимо ону бескрајну беду и невољу, са којима се он бори, који видимо како он управо у недостојним приликама живи, дужни смо да ту невољу, да ту беду овде прикажемо, да меродавне и одлучујуће кругове свести приведемо, да покажемо на једно велико зло, које тара и тишти наше најшире слојеве. Дужни смо, господо, уједно и да потражимо заједно са Краљевском владом, како да се олакша у овим тешким приликама стање сељачког народа. Краљевска влада, по моме скромном мишљењу, није уложила свих напора, које је могла уложити и које је била дужна уложити, да се олакша тешка судбина сељачког народа. Краљевска влада није уложила својих напора да отвори потребна тржишта сељачком народу, да му омогући да уновчи оно својих кукаквних производа, да узмогне платити порез и намири најкрупније потребе своје породице.

Господо, у низу тих размишљања не могу а да вашу мисао не скренем на чињеницу заштитних царина, којима се штити наша домаћа индустрија и чињеницу фаворизовања картелисане индустрије у нашој земљи.

Диспаратност цена индустријских артикала и цена пољско-привредних огромна је, господо, неправедна је и неморална је управо и већ је крајње време да Краљевска влада приступи снижавању заштитних царина за индустрију и да узме под своју строгу контролу индустријске картеле, јер овом политиком господо, фаворизују се индустријски капитали који немилосрдно исисава животне сокове сељачког народа. Снизивши царине и омогућивши иностраној индустрији улазак у нашу земљу, Краљевска влада ће у замену наћи повољно тржиште за наше производе и тако спасти наш народ од једног прогресивног пауперизма који прети његовом пропашћу. Наша пољска привреда дала је досад довољан трибут индустријском капитализму, и ја, господо, не

могу да потпуно схватим разлог ове упорности Краљевске владе у одбрани индустријског капитализма. Господо, не може се индустрија створити преко ноћи, не може се индустрија створити уједанпут и на вештачки начин. За стварање индустрије потребни су многи фактори. Потребан је физички фактор тла, потребан је демографски фактор а и културни фактор. Културна и економска еволуција је потребна да се узмогне створити једна јака органска национална индустрија. Исто тако интереси земаљске одбране, господо, не могу бити заштићени стварањем вештачке индустрије. Индустријски капитализам који исисава животне сокове народа, осиромашује народ, дезорганизује га морално и такав народ био би слаба одбрана земље, којој не би ништа помогла вештачки створена индустрија. Солидаран народ, економски јак народ, даће лако земљи материјалних средстава, за која ће се лако и у другим земљама моћи набавити оно што индустрија ствара. Господо, држим да је захтев праведности, захтев опстанка, животног опстанка народа, да Краљевска влада ревидира своје гледиште у овој тачки и да приступи примерном снижењу заштитних царина за домаћу индустрију и да узме под строгу контролу картеле индустријске.

Господо, у овој Скупштини је већ о томе било говора, да Краљевска влада предлогом овога буџета није решила проблем народног растерећења. Ја сам пажљиво слушао експозе г. Министра финансија о овој тачки и доживео сам једно разочарење. У ланскогодишњем својој експозеу г. Министар дао нам је бар наде, да ће Краљевска влада приступити поједностављењу јавне управе, нарочито финансијске, и да ће провести такозвану ревизију пензионера. Ове године из тога експозеа г. Министра финансија излази, да се не мисли приступити реорганизацији и поједностављењу државне управе, јер да би демонтирањем те машине могло што да се поправи, а што се тиче пензионера, г. Министар истакао је овде једну куриозну теорију, да је немогуће приступити снижењу плата пензионера, јер да се ту ради о стаченим правима. Господо, ове две тачке делују узнемирујући и забрињујући. У истини је чудна теорија г. Министра финансија у погледу пензионера. Није главно у питању пензионера снижавање плата, него је у првом реду главно да се установи, коме припада право на пензију, и да сви елементи којима то право не припада буду лишени тога права. То је прво и основно питање, а с друге стране, господо, истина је да пензионерима припада право на пензију, али им, господо, не припада, као стечено право, право на одређен износ пензије. То је јасно само од себе за сваког правника, па говорити о томе да би пензионери имали права у јуристичком смислу на један одређен износ пензије, господо, то је противно сваком правном смислу.

Господо, наша је управа компликована. Ми имамо огромну бирократију, имамо дупли колосек. С једне стране чиновништво у централним надлештвима, с друге стране у банским управама. Много их је који ништа не раде, много их је који мало раде, а мало их је који пузу своју радну снагу дају. Све то лежи на леђима народа, који мора да издржава такву војску чиновништва, која нарочито, господо, притискује најнижи слој народни, притискује сељачки народ. Тражи праведност, тражи једнакост, тражи интерес опстанка народног и могућност развика народног, да се приступи решењу тога проблема. Ја држим, господо, да је боље да Влада одмах решењу тога проблема приступи, него да дође до немиких социјалних пертурбација услед којих ће Краљевска влада и Народна скупштина бити присиљене да приступе решавању тога проблема.

Дозволите, господо, да се укратко осврнем и на питање политичких слобода, које су у нашој земљи још и сада ограничене. Слобода, господо, је један неопходан елемент прогреса. Без слободе није могућ никакав напредак. Друштво је инертно и статичко. Индивидуалне поједине снаге претстављају кинетичку силу којом се креће живот и друштво, силу која ствара прогрес. Са тога гледишта слобода је неопходна потреба за сваку здраву еволуцију и за сваки прогрес, и с тога гледишта нема сумње да морамо стати на гледиште да се има огаантисовати нашем јавном животу потребна слобода, дакле слобода штампе, збора и договора. Жеља је наша и очекујемо да Краљевска влада приступи томе послу убрзаним темпом, јер услед ограничења слободе, господо, мора да учмане, мора да закржљави јавни живот, закржљави и одушевљење за општи интерес, закржљави уопште напредак.

Иако слобода може, господо, понекад да доноси и извесне горке плодове, ипак је она једно велико добро које нам је и наш славни песник Гундулић онако брилијантно опевао. Зато, господо, држим да не може бити нормализације нашег друштвеног и јавног живота уопште без потпуне политичке слободе. Очекујемо стога од Краљевске владе да ће и у томе погледу са убрзаним темпом радити.

Пре него што, господо, завршим, слободан сам још на један моменат да скренем вашу важњу. Наше јавно мишљење и наш јавни живот немају потребне духовне самосталности. Ми смо се удаљили од нашег народног мишљења и осећања. [Наше народно мишљење и осећање изложено је најлепше у нашим народним песмама, у нашој народној филозофији, и то наше народно мишљење и осећање, господо, придржава се духовног начела као јединог руководног начела укупног и личног и колективног живота. Наша народна интелигенција, у великом свом делу, поклоник је материјалистичког

начела, материјалистичког принципа, а не духовног принципа. Материјалистичко начело, господо, јесте начело међусобне борбе, начело дезорганизације и хаоса; а духовно начело јест начело међусобне помоћи, организације, хармоније и реда. Ја држим, господо, да је у том погледу потребно да се наше јавно мишљење и политика Краљевске владе сагласе и да се оријентишу у правцу овога духовног начела, начела које носи у своме срцу и наш народ. Ја вам скрећем пажњу на идеју „царства небеснога“ којег је носилац наш народ у дивним косовским песмама. Скрећем вам пажњу на идеју „човека праведника једног божјег службеника“, чиме се такође доказује духовно начело које наш народ сматра као руководно начело свога индивидуалног и колективног живота. Ја гонављам, то духовно начело је принцип међусобне помоћи, принцип организације, хармоније и реда. Супротно томе материјалистичко начело је извор дезорганизације, међусобне борбе и анархије. Било би желети да се не само наш јавни живот него да се целокупна наша просветна политика преоријентише у духу постулата овог духовног начела, у духу остварења етичких идеала у нашем индивидуалном и колективном животу. Моје је дубоко уверење, да ова данашња привредна криза и криза целокупног друштвеног и јавног живота, да није ништа друго него етичка, морална криза.

Наша народна интелигенција материјалистичка добра диже вада све; служење животињским страстима и инстинктима сматра као идеал свога живота. Разуме се само по себи да, служећи томе начелу несугласица и дезорганизације, да мора доћи до општег расула, којег знаке данас видимо у нашем народном друштву.

И питање наше државне консолидације ја сматрам да је етички, морални проблем. Кад ми будемо имали чиновништво које ће одано и предано служити целини народној, кад будемо имали интелигенцију, која ће се одрицати од високога и служити узвишеном идеалу братског јединства и целине народне, другим речима кад будемо имали људе који ће истински служити идеалима једнакости и солидарности, будите уверени да ће онда сасвим друкчије ствари стајати и да неће бити ових рекриминација на државну управу, рекриминација једнога племена на друго, да неће бити племенских и социјалних потреса. Стварање тога вишег етичког нивоа у редовима народне интелигенције, која води ову државу, то је једино што је способно да консолидује нашу државу, друштвени и целокупан народни живот. Ако се укорени ово високо етичко начело у наш јавни живот, нећемо имати овакве страшне појаве: с једне стране ужасну сиротињу најнижих слојева народних, сиротињу, која је недостојна људи, а с друге стране луксуз и расипништво, које је недостојно духовног бића човека,

Потребно је, дакле, господо, у томе правцу учинити преоријентацију и једанпут за свагда признати истину да ми, Народна претставништво и Краљевска влада, не можемо дати олакшање народу, не можемо спасти народ него самоодрицањем и самопожртвовањем и нас народних посланика и Владе и целокупне наше интелигенције. Свако тржење другог излаза није ништа друго него лутање по дубоком мраку. Високи морал појединаца и групе, то је једино што може донети ред, хармонију, напредак и величину нашој држави и народу.

Краљевска влада, господо, констатово сам већ у почетку, води ту политику, свенар дну политику, југословенску политику, политику остварења југословенске народне солидарности, а надам се да ће она и појединачне повреде идеје једнакости и солидарности успети током времена да уклони, и ради тога изјављујем да ћу у начелу гласати за овај буџет, придржавајући себи право да у појединостима гласам по свом нахођењу (Одобравање и пљескање).

Пошаршеседник Карло Ковачевић: Има реч г. Тодор Тонић.

Тодор Тонић: Господо, посланици, овај режим, ова Влада и ова Народна скупштина имају три врсте опозиције. Имају скупштинску опозицију две врсте, имају опозицију ван ове куће у земљи и ван земље. Од како је парламентарног живота, не само у нашој предратној Србији, него у већини парламентарних земаља у Европи, увек је скупштинска опозиција на питању буџета ломила копље и са Владом и са скупштинском већином, јер буџет је огледало народне привреде, слика целокупне владине, па ако хоћете, и државне политике у свима правцима, како на економском, тако исто и на финансијском и привредном пољу. Разумљиво је, што скупштинска опозиција на том питању ломи копље са скупштинском већином, па и са Владом, да докаже оном суверену доле у земљи, који је извор и утока власти, да је њено гледиште боље, те да би једнога дана она засела на ова висока места, где висока Влада седи.

Господо, друга је врста опозиције, која је у земљи, али ван овога Дома и трећа опозиција, која је ван ове земље, а која се не служи једино допуштеним методама, да узме учешћа у парламентарном животу, да се бори и ломи копља на начин, како је то освештано начело у свима уставним и парламентарним земаљама. Ја не разумем донекле, ви саму скупштинску опозицију, зашто је тако агресивна и борбена, зашто напада режим, зашто напада Владу и ову Скупштину, одричући јој, да је способна за позитиван и конструктиван рад. Да ли, господо посланици, данашња Влада стоји на унитаристичком принципу или не? Сви ми знамо, који помажемо овај режим, да Влада стоји чврсто на принципу југословенског унитаризма и да она заступа ту идеологију,

и ја не разумем скупштинску опозицију, нарочито онај први део скупштинске опозиције, који змера овом режиму и Влади, па и нама, и одриче нам да заступамо унитаристичку идеологију, ја не знам шта та опозицији хоће?

Господо, други део опозиције која је изабрана такође на шестјануарској платформи југословенског унитаризма, иде данас у лезо. Тај се став не може разумети, бар га не могу разумети широки народни слојеви, сем ако не стану на гледиште на коме стоје скупштинска већина, а дочекле и сама Влада, да они то чине само зато, што су престали да буду министри, што су изгубили власт и утицај.

Господо, сада ћу да пр ђем на опозицију, која је ван земље. Ви знате те краснике, који су изчеверили најсветије принципе и ставили се једним делом у службу туђих држава. Ја ћу да поменем најтипичнијег и најпознатијег представника те опозиције, који делује противу Владе и постојећег стања па и против саме земље, а то је г. Светозар Прибићевић. Морам да признам, да је г. Прибићевић у својој политици имао светлих момената. Његова је звезда некад сијала, али је данас помрачена, на његовој се звезди могу лепо да виде пеге и мрље. Али кад је он устао да војује против оних принципа, који су били светиња и „вјерују“ у његовом политичком раду у прошлости, онда мора сваки да се запита, да ли после таковог његовог става његов данашњи поступак одаје нормална човека? Према оном што ја знам, што чујем и што сам видео, он не припада политици, он не припада политичком и јавном животу, а изјмање националном раду јер је он пацијент неуролога.

И ја, господо, не могу да разумем оне политичке људе и оне патриоте па чак ни његове, господо, припаднике у прошлости ако о биљно рачунају с њим.

Морам да поменем, господо, и опозицију у земљи, која је ван овога Парламента. Морам, јер је то на дневном реду. Морам да поменем господина Антона Корошца. Ја сам пратио његов рад у прошлости. Био је више пута Претседник владе. (*Ристо Ђокић*: Није више.) Биле су реконструкције више пута. Господо, могу да кажем да је господин Др. Корошец верна копија оне старе клериклане школе: док има власт, док има силу, док има паре он је државни, он је национални, он је за унитаристичку идеју југословенске демократије, а кад му, господо, одузмете и власт и утицај и паре, он је у опозицији. Он је против режима, он је против Народног представништва, он је, господо, против свих и свакога, па чак, господо, иде тако далеко да предузима кораке и против самог државног и народног јединства и против саме земље. (*Узвици*: Тако је! Пљесак).

Ми знамо те политичке људе, ми знамо те трикове врло добро, Ми данас не знамо како је изгле-

дао Кучук Алија, Мула Јусуф, Аганлија и Фочић Мемед Ага, али те трикове врло добро познајемо, јер су то старе методе. Па, господо, то су старе методе и стари трикови кад он неће да одговара на питања истражног судије (*Ристо Ђокић*: Ма, ко каже да неће да одговара?)

Исто тако један важан опозиционар, господо, који је ван овога Дома а у земљи, господин Влатко Мачек, најблаже да се изразим, господо, он прецењује своју снагу кад мисли да може да стане напредо или да замени пок. Стипицу Радића.

Па ми знамо, ми политички људи, ко је био Стипица Радић. Ми пратимо политички јавни живот. Његова су дела и рад били јавни. Ја нећу да говорим неистину ни о коме па ни о њему. То је био један трибун, то је био један зналац народне демагогије и могао је, господо, да брчка по тој народној демагогији као вешт пливач, као вешт гњурац по води и морској пучини.

Али, господо, кад г. Влатко Мачек, обични секретаријус г. Стипице Радића, хоће себе да прецењује, па да се шепури, па да игра улогу великог државника, дипломате, политичара, а не даје ништа од себе, онда један такав став, господо народни посланици, господина Влатка Мачека не само што је за осуду, него, господо заслужује најстрожије санкције законске (*Узвици*: Врло добро!) Јер треба да зна господин Мачек и наша цела земља, да онај који удари у симболе нашег државног и народног јединства, који се толико заборави, да хоће да руши то народно и државно јединство, тај, господо, треба да има куражи и треба да буде мушко па да изврши оно што говори, да подвргне себе, и да издржи строгу примену законских мера, коју је законодавац предвидео, јер смо пред законом једнаки. Ту нема, господо, изузетка и кад се неко реши да хоће да руши државу, државно и народно јединство, да води једну политику којој пљеска иностранство, а а гади се и пљује цела земља, онда, господо, он треба да буде свестан да држава, њен ауторитет, наша нација и целокупна унитаристичка политика захтева да тај буде оде где му је место. (*Одобравање и пљесак*).

Др. Влатко Мачек прецењује себе, господо народни посланици, кад може себе да стави на место покојног Стипице Радића, јер ја, господо, верујем у здрави инстинкт у психозу сељачког народа како хрватског тако исто и српског као и словеначког, и да никада сљак неће да води једну политику јалову и против себе и да ће га господо, први избори, прва прилика најбоље демантовати и да ће и он остати, господо, генерал без војске.

Скупштинска опозиција напада буџет, напада Владу, одриче нама способност за конструктиван рад. Најбољи је деманти на све то, господо, ово, да човек, непристрасан посматрач, неутралан један чо

век пропућује земље, ако не целу Европу, оно, господо, земље које су около нас. Како је стање у Бугарској, где се политичка питања решавају парабелумом, где је разривено и ровито стање, где влада један хаос. Погледајте и видите, господо, како је стање у суседној мађарској републици, где господи магнати и центрије управљају оним народом и који гледају да се међународним уговорима добро осигурају и да се, господо, преко једнога зајма, који ће платити после мађарски народ, добро ситирају. Кад се једнога дана буде пробудила свест и код тога народа, онда ја верујем да ће бити многим магнатима све црно и то оним, који не презају ни од каквих гестова кад треба уценити извесне државе јаке финансијски само да би дошли до профита и зајма, а кад то буде, кад се пробуди свест и код тога народа, видећемо да ће им се купити кости у марами.

Какво је стање у Аустрији, ви и сами видите. Па какво је стање у нашој суседној Краљевини Италији? Тамо је све на кулисама, тамо су све слике, тамо је све колорисано, све је тамо филмски, али кад би неко од нас могао да оде и да завири у народне масе, да продре у душу и срце народа тамо, видели би какво је у истини стање там. (Узвици: Тако је! Бурни плесак!)

Опозиција каже да немамо паре. Па, господо, ко има данас паре, која држава има данас пара да подмири потребе садашњице. Ми немачо пара додуше, али ипак код нас има хлеба и мрса, меса и свега, па ћемо у оваквој тешкој години, у оваквој једној кризи планетарној имати снаге и моћи и куражи да изиђемо и да сачекамо боље дане.

Господо народни посланици! Замера се влади и ресорном Министру финансија да им буџет није реалан, да су велика оптерећења народа, да је сељак поклецнуо, да је његова платежна моћ тако јако ослабила, да је сељак тако рећи руниран. Питам вас — а одговор од вас не очекујем, јер ћу вам га дати сам — да ли је теже критиковати и замерати или радити у овако тешким приликама, где је, како лепо рече г. Министар, при овако тешким приликама и при оваквој једној кризи, врло тешко бити пророк, а камо ли предвидети да ће се све остварити оно што је предвиђено на папиру.

Скупштинска опозиција може да напада и да критикује, али и она не сме да тражи оно, што је у садашњим приликама немогуће и да тражи оно што је у садашњем моменту тешко дати, кад у целој Европи ври и око нас све гори. Па, господо, Влада и ова Народна скупштина не могу сад, да праве скокове по три копља унапред и да учине оно, што је немогуће. Ми морамо ићи голако, са једним копљем унапред, јер се не може све свршити у једној години, него се мора радити постепено и у другој години. Главни је да идемо нор-

мализовању наших прилика, јер ни у политици, ни у финансијама, нити у и једној грани државнога живота, ни у привреди ни у економији, не треба правити скокове, јер је освештана истина, јер је аксиом да треба радити постепено. (Бурно одобравање, плесак).

Господо, од друге врсте опозиције, змега се Влади да спољну политику не води онако како треба, а највећи деманти свега тога, била је баш она бурна седница пре неколико дана, када је читав југословенски народ кроз оба своја Претставништва проговорно онако једмодушно у име 14 милиона људи, да одобрава рад Владе на безбедности земље у спољној политици, и да тиме поздравља политачу Владину у стварању пакта о организацији Мале Антанте. Тада је Народна скупштина грмела, јер је загрлио брат брата, Југословен Румуна и брата Чехословака и показано је тада целој Европи и нашим противницима, да је створена је тва сила у Европи за одржање мира, за одржање мировних уговора; створена је једна сила, која је по простору и територији највећа у Европи, а по броју душа и становништва друга по реду. (Бурно одобравање и узвици: Тако је).

Господо, ми морамо бити свесни нашег положаја. Може се кригикозати много што шта. Може се змерати овој Народној скупштини, може се замерати Краљевској влади много што шта, али се не може одрећи да су последњи натвори овога Претставништва и Владе били управљени и за добро земље у за добро нације и за добро наше државе. Кад се узме увид да су Влада и Народна скупштина донели један читав циклус закона, који су узели у заштиту највећи и најмногбројнији део нашег народа, нашега сељака, водећи рачуна о његовом тешком стању, јер сељак држи земљу и гривове, јер је он, онај на чијим темељима лежи нација и држава, па ако хоћете и народно јединство, онда се мора рећи да се иде ка сигурној поправци данашњег економског стања и нормализовању наших привредних прилика. И мој крај, који ја имам част претстављати, овде у Народној скупштини, у тешким је економским приликама.

Код мене, господо, млада текстилна индустрија не ради или ако ради, ради са највећим напорима. И код мене је господо, радништво без посла. Код мене има стотичу обућарских радника који су без посла. И ја, господо, тражим и апелујем на Владу да у овим тешким данима води рачуна о тој нашој младој домаћој индустрији. Апелујем, господо, исто тако на Владу да она, помажући нашу младу текстилну индустрију, чини труструку корист и држави, и нацији, и сним нашим беспосленим радницима. У коме крају, господо, некад су цветали занати. Али данас, господо, стицајем прилика, стицајем времена, те слабе економске

јединке, ти мали људи су у сцајно тешком положају. Обућари су у тешком положају инсталирањем Батине фабрике у Вуковару и отварањем филијала у нашој земљи. Када то кажем, сида господо, морам да замерим претставницима Занатске коморе што су били тако слаби у своме ставу, што су тако били инертни, те нису благовремено предузели кораке и мере да до тога, господо, не дође. (Др. Фердо Шего: Јесу, али нису успели!) Код мене је, господо, цветала ужарска радност. Око 800 домова прехрањивало се слабом зарадом од тога заната. И када вам, господо, изнесем цифре, колико су ужарске прерађевине из предратне, Ристовачке Србије, извожено је из земље онда скоро један милион динара предратних, видите данас целокупни извоз, данас после Уједињења, када је много већа територија и када су много већи базени у нашој држави, дакле видите да се извози само за 1,000,000 динара данашњих, онда можете замислити у каквој смо декаденцији, колико ти занати губе и колико губе занатлије који су го-ови да се одазову у најтежим приликама на позив да браве земљу и дају Богу божије, а цару цареву. Када је већ реч о томе, ја ћу да вам саопштим извесне податке какав је био у прошлости наш изв.з и увоз па да видите да за све не мора да одговара и да није одговорна данашња Народна скупштина и Влада, него да су раније Народне скупштине и раније Владе грешиле и довеле земљу до овога стања. Ако узмете да видите колики је био увоз и извоз Чехословачке, Енглеске и Немачке, онда ћете имати ове резултате:

Чехословачка је од 1921 године до 1932 године увезла у нашу земљу разне робе у вредности 14.969,000.000 динара а извезла је из наше земље 7.173,000.000 динара. Према томе извезла је мање за 7.796,000.000 динара. Енглеска је за ово време увезла разне робе за 6.915,000.000 динара, а извезла је за 1.101,000.000 динара. Према томе извезла је мање за 5.814,000.000 динара. Немачка је увезла за 9.632,000.000 динара, а извезла за 6.600,000.000 динара. Према томе извезла је мање за 3,032,000.000 динара. Или ако израчунамо колико је укупно износио наш извоз за 12 година, видићемо да је он износио 31.516,000.000 динара, а извоз из наше земље 14.874,000.000 динара. Према томе ми смо мање извезли за 16.642.000.000 динара.

Ето, господо, где су наше паре, ето господо, где су наше милијарде, ето господо, где су наши милиони. Ми смо дакле, за 12 година изгубили 16.642,000.000 динара, од које суме без мало једна половина, т. ј. 7.796,000.000 динара направила нам је дефицит Чехословачка, што долази на увоз крпа резне мануфактурне робе које ми у земљи израђујемо, које израђује наша млада, текстилна индустрија у моме крају. (Аплауз и одобравање).

Потребно је, господо, имати нормалне трговинске везе како са Бугарском, тако, господо, и са Русијом, као што је било раније, јер је Бугарска била за нашу кудељу и ужарију најбољи купац, а из Русије, господо, ми смо куповали петролеум и нафту по веома јевтиној цени. Додуше, господо, ми и сада купујемо руску нафту и петролеум, но преко Стандард Оила и других иностраних друштава, чија су нам посредништва и сувише скупа.

Наша текстилна индустрија, а нарочито наша кудељна индустрија, налазе се у јаком опадању, јер државне установе, међу којима се у првом реду налази Управа државних монопола, купују цакозе од индиске јуте, а не од наше, југословенске кудеље, да би се користио народ и онај крај где успева наша кудеља.

Управа државних монопола за ову сврху сваке године издаје од 15 до 20,000,000 динара, а наш сељак не може да прода своју кудељу, те да плати држави порезу, да одговори својим потребама.

Наше кудељне фабрике због немања поруџбина отпуштају раднике и они остају без посла, док државне набавке се испоручују из иностраног предива и тиме се, господо, запосљавају инострани радници. (Одобравање),

Најзад, господо, слаба је свест код велике масе, нарочито интелектуалних кругова, имају једну велику индигнацију према свему што је наше, и што ми производимо, а купују и преплаћују страну робу, а то је, господо, на штету наше земље, наше нације и целокупног нашег народа.

Имајући у виду, господо, све ово, сматрајући ћу одговорити по најбоље савести својој и да ћу одговорити и очекивању мојих бирача, који су ме послали у Народну скупштину, ја ћу, господо, гласати за овај буџет. (Аплауз код већине. *Милош Драговић*: То смо ми знали!)

Пошпретседник Карло Ковачевић: Реч има народни посланик г. Гавро Милошевић.

Гавро Милошевић: Триста политичких величина или тринаест политичких љешина биле су прве моје ријечи, приликом првог састанка у посланичком клубу. Свјестан дужности, обавеза и одговорности, које су нам мандатом наметнуте, свјестан борбе коју имам водити, у којој се има двоје или победити, или бити побеђен, свјестан тешког еха европског рата, који се у ово вријеме јавио, свјестан да уз тешку економску депресију, нас очекују и тежи политички моменти, те сам ријечи рекао.

Ријешавање политичког проблема није једноставно. Седам разних покрајина, са седам разних законодавстава, и седам разних начина живота, има се стопити у једно јединствено тијело.

Ми смо примили заставу, која је избрисала све племенске и покрајинске границе, само ми има да

под том заставом скупимо све што национално мисли и осјећа.

Ми смо примили Устав који уклања све вјерске, племенске и друге разлике, са чисто унитаристичким концесијама, и од народа је примљен срдачније, него назови демократски Видовдански Устав који је купљен од бегова, а под којим се развила и развијала до кулмина странчарска, племенска и вјерска борба.

Ми смо примили ударене темеље југословенском храму. На нама је да прикупимо све здраве цигле са племенских и вјерских кула, да озидamo тај национални храм. (Милош Драговић: Нема мајстора за то!) Ми знамо, да је тешко зидати те националне храмове. Знамо, да су виле рушиле оно, што се дању градило, кад се зидао Скадар на Бојани. Знамо, да ће мрачне силе и даље ноћу тајно рушити, оно што ми отворено дању градимо. Но свијест народна озидала је Скадар на Бојани, та свијест народна озидаће и велики национални храм.

Ми треба да гледамо све у најбољим наочарима, јер су наши непријатељи вјековима гледали нас у најгорим наочарима.

Нећу да говорим о витешким подвизима Београда, који је у својим грудима примио сву непријатељску канонаду, који је пустио све жиле срца свога, да су Сава и Дунав крваво потекли, јер је он наш нови Обилић! (Владо Сјахић: Браво, дјетићу!)

Нећу да говорим о Србији, која је кроз чигаво једно столеће спремала тиће и ђетиће, за онакав епохалан поход, јер је она највећа јунакиња свјетскога рата.

Нећу да говорим о витешким напорима Црне Горе, која има хиљаде Леонида и Термопила, која је остало гнијездо Мандушића и Мићуновића, јер је она била и остала: круне наше то драго камење. (Узвизи: Браво! Живео!)

Нећу да говорим о Босни каловитој и Херцеговини кршевитој и равној Војводини, које попут старца Вујадина падаху на колац и конопац рађајући Принципа, Милетића и друге мученике, јер су оне земље ускрслих Југовића.

Нећу да говорим о грудима наше домовине, нашем Приморју, које је искићено белим градовима као белим лабудовима и чаробним острвима, јер су то најдражи адићари мајке Домовине.

Нећу да говорим о питомом Загорју, гдје су вјековни споменици народног живота, гдје су се рађали Рачки, Јелачић, Штросмајер, јер је то колијевка наше југословенске мисли и осјећај били и биће.

Нећу да говорим о Словенији о којој се ломе вјековима непријатељски таласи, јер то је наша најчвршћа хрид и мртва стража, не само Југославије већ и Словенства.

Само ћу рећи то: наша химва показује праведност нашег народа, љепоту наше земље и борбеност противу свакога, ко насрне на правду и лијепо нашу Домовину.

Наша застава показује крв и муке, из којих смо поникли, морал и поштење које има да уложимо у осигурану будућност нашој нацији.

Ко овако не посматра наш народ и нашу земљу, то су остатци непријатељских клица, које ће здраве народне груди избацити као сувишни шлајм.

Синове Црне Горе не чуде разне пунктације. То су плодови усијаних непријатељских клица, (Бурно опште одобравање), то је рђаво васпитање непријатеља да на мржњи и раздору развијају своју акцију. Ми знамо, да је највиша кривица до ове пунктације разни пактови и укидања репарација. Када би се примале репарације, сви би пункташи у јагњећој умиљатој кожи давали најлојалније изјаве, само да би лавовски дио од репарације приграбили. Пункташи би грабили прве и спољне и унутрашње положаје, односећи крваво стечене репарације у које они нијесу ништа уложили.

Нас чуди само то, када ће се очи отворити, када ће свакоме ко удара на народно и државно јединство, поступити по ријечима великог Његоша: „Отпиши му како знаш Владико, а чувај му образ ко он теби“.

Државно и народно јединство највећи је закон за свакога, ко противу њега удара издајник је народа и државе, а сви ми који смо позвани, да га чувамо, саучесници смо тог највећег кривичног дела, ако мушки достојно не одбијемо инфамне и гнусне нападе (Одобравање).

Свакоме забранити, да у овоме Дому ма шта критичног о тој народној догми може говорити.

Нас чуди, како се водила политика трговине и уцењивања, како су незнатни људи постајали величине, и касније изчауривале се у велике главне пунктаторе, а о онима који су вјековима крв лили и Домовину бранили, нијесу водили рачуна.

Нас чуди, зашто се није пошло духом великог Скерлића, који прије 20 година открива код Старчевића југословенски дух. Он отвара очи југословенској омладини, говорећи: да и Старчевић који тврди да у Србији живе Хрвати и сваки велико-Србин, који тврди да у Хрватској живе Срби, сви су Југословени, јер тврде битиу чињеницу, да смо ми један народ, да међу нама нема и не може бити границе, па звали га српским или хрватским именом, а то је југословенска идеологија.

Нас чуди: зашто се није од првих дана провело најбржим путем унифицирање законодавства, тако да се подједнаким мјерама законски нађу и они у Словенији и они у Јужној Србији, и осјете сви да смо једно јединство, правно тијело и према нама унутра и према онима споља.

Зашто се није у просветном погледу спровело јединство васпитавања, зашто се још у првим данима није пружила могућност спознаје и братства. Жалосно је, али тачно, да смо се ми на разним универзама на страни прије рата више спознали из свију крајева, него ли данас у својој властитој домовини. Стварањем три просвијетна центра не иде се ка стапању, већ ка разједињавању. Стварају се три центра са посебним начином васпитавања. Потребан је један универзитет са факултетима у разним градовима, тако да се на једном факултету скупља сва омладина из свију крајева, и већ упозна та међу собом, наставља благотворни рад у народу.

Ни Београд ни Загреб ни Љубљана не би у томе изгубили, него би имали факултете, на које би се из цијеле земље скупљали студенти.

Нас чуди, зашто се не држимо оне „правда држи земљу и градове“, зашто мушки и одлучно не покажемо моћ према свима који споља или изнутра руше углед наше домовине, шири, раздор, а ништа за ову домовину нијесу дали, док моћ показује се према иступима узбудљивих младих људи чији су родитељи и дедови све дали за земљу.

Наш народ је пригрлио ову оријентацију и народ је то одобрио, само ми треба да у духу народних жеља, искрено, мушки и соколски спроводимо велику идеју, ако не желимо бити политичке љешине.

Ми смо агрикултурна земља, и нас је ова економска деприсија, падом пољопривредних производа најтеже погодила. Од ратова измучени и исцрпљени, нијесмо извршили обнову земље у времену кад се то могло и кад је требало учинити. Од уједињења није се поклонила пажња, нити ударно правац решавању економског проблема, већ искључиво личних и политичких.

Ми се не смемо заваравати већ трезвено и паметно приступити решавању ових питања. Не треба се заносити, да смо ми најбогатија земља, те на рачун тога чинити, као што се је чинило, непаметне издатке. Ми, с обзиром на пад пољопривредних производа сада се може рећи, да смо сиримашна земља. За један вагон разних прерађевина, мириса свиле или друго, прође на стотина вагона наше менице бијелице или других сировина.

Ми треба, да сва државна питања у погледу на економске прилике саградимо онако, како би наш добар домаћин решавао. Онда никада не би се погрешило, већ пошло правим природним из душе народа путем, а не заводити се разним теорисањима појединаца са задњим циљевима.

У првом реду, ми смо дужни законом ријешити све приватне-правне односе настале неодвисно од воље појединаца падом пољопривредних производа. Исто овако, како су се брзо ликвидирали сви приватно-правни односи, настали ратом, исто тако и

овај економски рат, настао неодвисно до воље и моћи спознаје појединаца, треба ликвидирати.

Основа тога закона треба, да је у првом реду морално базирана на правди и правници. Заштита има да обухвати све слојеве друштвене, а не само именов земљораднике, а стварно банке.

Полазећи од живота и ријешавању тих односа добровољним путем било би неколико начина ријешавању тих проблема. Или пак свесни дуговања, потраживања према вредности новца у односу са добром у моменту постанка добра, или пак обвезницама које би ликвидирале сва та потраживања од прије 20 марта 1933 године.

Ово пак ријешавање саобразити са одлуком суда добрих људи, где се не би саме странке сагласиле, а свугде избегавати свако спекулативно коришћење, већ од случаја до случаја оставити ријешавање појединих питања.

На овај начин задовољни би били и дужници, јер би своје обавезе испунили према могућностима, док и повјеритељи, јер би добили ипак своју тражбину. Оживио би народни организам и почео би се повраћати кредит вјера и промет добара.

Палијативним ријешењем није постигнут успех, јер док смо номинално заштитили сељаци, а стварно банке, дотле су остали сталези трговци, занатлије, чиновници незаштићени и изложени на милост и немилост капитализма.

Овај је проблем врло значајан, треба га озбиљно схватити и радикално ријешити.

Друго важно питање је задругарство. Уредба Г. Министра пољопривреде, која се овим законом легализира, добро је дошла. Треба задругарству поклоњити највишу пажњу. Помоћу задругарства могу се окупити сви добри честити исправни домаћини у једну чврсту економску фалангу.

Задруге двоструко дјелују на привредни живот, једно што привикавају појединца на штедњу одвицавају га од хрђавих штетних обичаја, а друго пружају му јевтиније кредите, којима се привредно диже, или пак промјену добара, да од трећих не буде искоришћен.

Задругарству треба поклонити највишу пажњу и не пустити као до сада нерационално кредитовање, и недавање подстрека привредном уздицању народа. Наша Аграрна банка, која се је сматрала као једина кредитна установа задругарства, остала је банка и није дала оне резултате, који су се од ње као такве очекивали.

Кредитирање и Народне банке није било за привредни живот у бољем смислу, јер и ако су ти кредити по 6%, давати су код нас преко банака мјесних, који су узимали по 20-25% од дужника, па при најбољим условима са овако високим каматњацима, није се показало ни у ком правцу привредно побољшање. Трговци, занатлије и други, пропадали

су а и саме банке нијесу новац примљен искористили, већ разним зајмовима самих акционара, дубиозним направили.

У овом погледу би требала реорганизација рада у сврху привредног подизања народа.

Црна Гора није пасиван крај. Пасиван је рад према њој кроз ових 14 година. Не гледам у прошлост, не тражим кривце, већ рачунам са садашњошћу и будућношћу.

Да Црна Гора вије пасиван крај, ево вам доказа: 1) Шуме Црне Горе највеће су на Балкану. Оне су или племенске или општинске. Рачуна се да неколико племена имају 60 милиона кубика дрвета. Тако Кучи око 15 милиона, Никшићани око 10 милиона, Беране 10 милиона, Пивљани 3 милиона, Колашинци 7 милиона и Андријевица 10 милиона, Све ове шуме, данас се купују по стаблу 20-24 динара. Иста количина дрвета у Словенији се купује по 450 динара. Стварна вредност шуме се цени на 20 милијарди динара, која се по данашњим тржним ценама може купити за 1 милијарду. Посредници у шумама имају двадесетоструку заралу.

Држава би требала, да о овако важном питању поведе рачуна и да према данашњој цени откупи шуме, а са зарадом спроведе жељезничку мрежу, не само у Зетској бановини, већ и у држави и на тај начин открије неисцрпно благо Црне Горе, које труне које се не види, а све због тога, што нема саобраћаја.

2) Риболови Црне Горе су богати. Познати су риболови на Скадарском језеру, где се улови на 100 вагона укљева, и где се на 2-3 вагона скине крљушти за прављење бисера. При тешким приликама један део се извезе у Србију. Остале реке и језера богата су такође са рибом.

На ушћу Бојане улови се на 150.000 кгр. питеме рибе, на 30.000 кгр. скакавице. Сву ову рибу уз веома ниску цену односе Талијани својим лађама.

И овај извор богатства не види се није се народ од њега може користити, зато што нема саобраћаја.

3) Уљарство је значајна привредна грана. У самоме Бару има 60.000 корјена маслине. Велики прогрес има на овом пољу подизањем модерних фабрика. Рачуна се на 1,500.000 литара уља да се извезе из Бара и Улциња. То је првокласно уље и заузело би сва тржишта у целој држави, али главна се тешкоћа осећа због тога, што нема саобраћаја.

4) Сточарство је особито развијено у планинским крајевима и пределима Никшића, Шавника и Колашина. Раније је то био главни извоз из Црне Горе, а наша стока лиферовала се за Француску. Од прилике би се извозило 40-50.000 комада стоке. Да има саобраћаја, тај извоз би био четвероструки.

5) Воћарство се могло особито развити у Приморским крајевима. У самом Барском срезу би се

могао засадити 1,000.000 корена смокава и 20,000,000 чокота лозе. Сем тога јужно воће лимун и наранџа, имају најповољнији терен, у озом срезу, тако да би могло покрити сав увоз, а то је око 50,000.000 динара, и што више било би за извоз. Сад је отворена пољопривредна школа и очекивати је повољних резултата од исте.

У само једној општини Вир Пазару убере се толико грођја да се угњечи 4.000 барела више, 3.000 хектолитара вина. Ово је вино најбољег квалитета, при најтежим приликама, продрло је на београдској пијаци.

И ова грана напретка зависи од саобраћајних прилика, којих ми сада немамо.

6) Рудама Црна Гора у изобиљу обилује: угљанима у великим наслагама у срезима Барском, Беранском и Подгоричком. Гвођђа и лигнита има у Барском и Никшићском срезу. Бакра и др. има у Никшићском срезу. Живе, мангана, асфалта у Барском, а чистог асфалта у Цетињском. Боксита у Барском, Никшићском и Подгоричком.

Све ово благо неискоришћено лежи у земљи и нема пута инвестиције капитала, јер немамо жељезничког саобраћаја.

7) Солана у Улцињу, највећа у Европи, подмириваће потребе не само наше државе, већ и за извоз ће бити. Но и то неће онакву рентабилност показати, јер нема жељезничког саобраћаја.

8) Туризам је постао привредна грана и значајан за многе земље у Европи. Нема лепших предела, нити би се туристичко око заджравало као у Црној Гори. Не знате, шта је лепше, да ли панорама Боке Которске, гледана са висова Ловћена, да ли Зетска низија; да ли шумовити предели Дурмитора, да ли Чакор, Трешњевик и Вјетерник. Да ли Ривијера од Будве до Бојане обрасла у маслиновом дрвећу. То су, господе, неизбрисиви утисци. Само до развоја не може доћи, јер немамо саобраћајних сретстава.

8) Водене снаге не уступају ни најзначајнијим земљама те врсте. Стручњаци су оценили, да је Зетска бановина богатија у воденим снагама од саме Норвешке. Сама река Тара могла би продуцирати око 120 хиљада к. снага за време лета, а зими много више. Падови великих река у Црној Гори могу се искористити, не само за електрично осветљење, већ и за подизање заната и индустрије.

Дакле, ова природна богатства и учинили су да се од најстаријих времена осетио живот у овоме крају, а што нам сведоче градови Дукље, Бара и Улциња и т. д. И ако је Црна Гора позната као море камења, ипак она има довољно земљишта, не само да исхрани данашње становништво, него и четири пута толико. Поткупници Црне Горе поплавила је вода, јер уласком Дрима у Бојану запречено је нормално отицање Скадарског језера. Када би се

ово регулисало, онда би имали преко 30.000 хектара првокласне земље за обрађивање.

Стручњаци су израчунали да би радови око исушења стали 150—200 милиона динара, док би се добило толико хектара земље који претстављају троструку вредност тога што би се утрошило око исушења. Срачунато је, да би то земљиште, које се добије исушењем, обрађивано за 3 године, могло потпуно амортизовати капитал угрошен за исушење.

Пре Балканског рата, Турска је ометала исушење Скадарског језера, да би Црну Гору лишавала њена богатства. По ослобођењу обновљена је акција на регулисању Скадарског језера. Министарство грађевина створило је било нарочиту секцију у Подгорици да доврши испитивање и изради план. Од подуже времена та је секција прекинула свој рад, тако, да ми још немамо једног довршеног плана, без којег се посао не може довршити.

Међутим прошле године у септембру, у програму великих међународних јавних радова, који је закључен на конференцији у Стрези, предвиђено је да се доврше и хидраулични радови на Скадарском језеру и на реци Бојани. У програму је предвиђено за то број радних дана, 2,200.000 као и коштање у износу од 71 милион швајц. франака од којих 40 милиона иде на терет Албаније.

Ми апелујемо на Краљевску владу да би порадила на остварању овога програма, а посебно апелујемо на г. Министра грађевина да би успоставио секцију у Подгорици и оспособио је да доврши прегледање и изради дефитиван план.

Сва ова блага и богатства Црне Горе не виде се, јер је Црна Гора одвојена од целине и нема никаквих саобраћајних веза једино колски пут преко Чакора веже је са Метохијом, а то је највећим делом непроходно. Оно путева што је сама израдила нијесу деловали за препород народног живота, јер већином пролазе кроз пуне крајеве, одвојени од села и народа. У првом реду најхитније би требало приступити изградњи колских путева и Црну Гору везати преко Гацка са Херцеговином, преко Фоче са Босном, Плеваља и Мојковца са Санџаком и Србијом. Значајан је и туристички пут Будва — Цетиње преко Соколске општине са Дурмитором.

Друга хитна и неодложна ствар је спој Црне Горе жељезницом са Србијом.

Дим локомотиве за нас ће бити свијетлост. Сва блага која се скривају, труну, или пропадају, откриће фијук жељезнице. Кад буде жељезница, онда ће се искористити шуме милијардерске вредности. Неће на стотине вагона рибе пропадати, нити ће ју непријатељи односити. Осетиће се широм целих тржишта државе уље црногорско, вино и др. и Зетска долина постала би најлепша балканска башта. Не би се сакривене руде у земљи налазиле, већ би

се нашло довољно капитала за инвестиције. Дражи предела постојале би, не за ријетког пролазника, који то свијету филмом приказује, већ би се по свима мјестима развио туризам, који би знатно економски подизао богом обдарене лепотом пределе, који су сада од свакога заборављени. Не би била самљена најлепша ривијера са маслиновим парком и величанственим плажама. Локомотива једна откриће сјај Црне Горе, да бљесне широм свијета исто онако као што бљеште токе на прсима поносних синова Црне Горе. Онда ће Црна Гора одговарати сјају одијела, који су витешки синови кроз најмучнија времена сачували као знак сјаја и моћи нетдашње богате Зете.

Не треба ударати у камен, па да се искра види, већ подићи пепео са жара богате неродне ризнице Црне Горе.

Сад ћу да одговорим на неправедне замерке, које се чине Црногорцима.

Црногорци нису нерадни. Чују се приче и анегдоте о овоме. Баца се на читави крај неправедна клевета. Да је то нетачно, најбољи је доказ крајеви предратне Србије, гдје су се у масама преселили и показали пример радности и штедње, ваљаних домаћина у миру и одличних војника у рату. Надчовечанске муке у туђем свету у подземним рудокопима Америке, доказ су да су Црногорци те још какви радници, а уштедама вршеним деценијама, издржавала се Црна Гора. Не треба цијенити зато по раду у Црној Гори, јер све то они за неколико дана могу обрадити.

Црногорци нијесу паразити ове државе — пензионери и инвалиди. И о томе се праве читаве бајке. Кад се узме да смо били самостална држава, онда су скоро сви њени функционери пензионисани природно, те да је број пензионера велики. Но кад, се сравне с осталим крајевима, ипак је мањи, што се и државном статистици утврдило. Но настаје друго питање да поједини градови Југославије имају више пензионера Министара кроз ово 14 година него ли их је Црна Гора од свога постанка имала, јер за 85 владавина од уједињења било је преко 1500 министара од којих из Црне Горе свега три, а других виших функционера ни једног. Што се тиче инвалида, бив. Министар војске генерал Душан Стефановић статистички је утврдио, да је Црна Гора имала 200 000 становника, да је мобилисала 40.000 војника, т. ј. 20% укупног становништва. У Балканском и светском рату имала је рањених, умрлих и оболелих 20.762, дакле више но 50% губитка, а 10% целокупног становништва. Инвалидским законом од 1925 године тај број редуциран је на 12.500, док је Законом од 1925 смањен на 9.377. Најновијим законом снижена је та цифра на 3.148 инвалида. Дакле, мање инвалида има у целој Црној Гори, која је проживела најстрашнију Голготу, која се може памтити, него

ли у једном већем граду Југославије, што је све утврђено службеним подацима за издавање инвалиднине.

Наредницима црногорским треба признати стечено законско право. То су они витезови, који су о своме руху и круху прсимице отимали бедеме непријатељске. Ово признање тим прије треба да уследи што је то већ признато људима њихова сталежа у другим крајевима, који нису тако самопрегоревање за општу ствар показали. Не би требало дозволити услед непризнавања да се на њих може применити онај стих из народне песме, кад је требало борити се и ратовати: „Где си брате Краљевићу Марку“, а кад је требало благо дијелити „Ид' отале незнана делијо“. (Бурно плескање и одсбравље.)

Перпере треба заменити. Има свега 2 милиона незамењених перпера. Њих је Црна Гора издала у време рата. Курсирани су према златној валути и наш народ дао је за исте своје производе према златном важењу. Нити је правно, нити је морално да се тај износ не повуче па било заменом за динаре, било да се њиме исплате обавезе дужне држави.

Ратну штету треба дати свима који су је претрпели. Један велики дио није добио ратну штету из политичких разлога. За такав поступак није било никаквог законског разлога. То није било законски, јер су се читаве задруге материјално штетиле због појединца. Има случајева да док је један члан породице борио се на Солунском фронту, други је био политички замерен, кућна заједница одбивена од ратне штете. Ја тражим, да се ратна штета према датим пријавама на судовима издаде свима Црногорцима.

Цетиње прије рата било је престолни град са читавим апаратом мале једне државе и 10 страних министарстава. Од уједнињена много се уносило у буџет за градње у Цетињу, али се ништа није подигло, јер су се кредити вазда угасили.

Законом је предвиђено оснивање Дирекције пошта до 1933 године; пл нови су готови али до остварења нити је дошло, нити је у изгледу према буџету, па зато тражим да се хитно примени извођење закона у том погледу.

У буџету је било унесено раније за Хигијенски дом на Цетињу, али се до остварања није још допало, и ми очекујемо да ће Министар социјалне политике привести у дјело остварење тога дома.

Законом је предвиђено да Финанс. дирекција буде на Цетињу као Велики суд, па молим Министра финансија и правде, да припреме терен у овој години за спровођење и остварење ових установа на Цетињу. Г. Министар шума је обећао успоставу отсека шумскога у Цетињу и ако је требао Дирекцију. Цетиње има довољно места за све установе, то је место где се најмање плаћа кирија, јер има најви-

ше државних зграда, а што се тиче чиновничких станова, нека се подигну колоније чиновничке, као и у другим градовима, помоћу кредита којим располаже Министарство социјалне политике.

Претставком посланика спроведено од Председника Скупштине тражено је Барско поље да се уступи општини ради подизања модерног Бара. Очекивати је од г. Министра финансија, да ће у најскорије време извршити своје обећање и уступити Барско поље да се ударе темељи новоме модерноме Бару, због општег народног интереса.

За срез Барски молим г. Министра војске и морнарице да би доделио војне јединице да у Бару и Улцињу, једно да се у том граничном срезу манифестује наша државна моћ, а друго, да се и ти крајеви доласком војске материјално и морално помогну.

Тражим од Управе монопола да се дозволи сађење дувана у овоме срезу, јер то диктују интереси општи, да се не би контрабанда проводила с једне стране, а с друге стране, да би се наш сељак помогао материјално, пошто је то најбоља земља која продуцира најлепши дуван.

Да завршим: Црна Гора је несебично служила и служи великој југословенској идеји. Она је опожена духовима наших великана Његоша, Карађорђа и других Француски ратни инвалид Кастеран, у коментару интервјуа рекао је: „У тренутку када Југословени траже остварење коначног интегралног јединства, Црногорци, чија је улога до сада била непозната, претстављају елемент реда и консолидације, позвани су да одиграју велику улогу у изградњи Југославије“.

Ја вам гарантујем да ће ту улогу они достојно одиграти, ако у првом југословенском претставништву ријечи и обећања буду претварани у дјело. То ће бити значајно не само за запуштени крај, већ за сву нашу велику домовину.

У начелу гласају за буџет (Бурно одобравље и плескање).

Потпредседник Карло Ковачевић: Реч има народни посланик г. Анте Ађић.

Анте Ађић: Господо народни посланици, у овом Народном претставништву у задње време опетовано је било говора о једном догађају, смем да кажем, неугодном инциденту изазваном познатом посланицом Католичког Епископата. И будући да је тај догађај изазвао мучне утиске по самој природи конфликта, он је и у јавности, у штампи па и овде у Скупштини коментарисан са више мање критичности, али више пута и са много жучности, чему је опет наравна последица недовољна објективност.

Нисам позван на то, да будем ауторитативан тумач интенција поменутих посланица нити њен критичар, а исто тако нећу ни да региструјем на овом

месту све коментаре, којима је та посланица у јавности пропраћена. Тај вам је материјал, господо народни посланици, који се бавите са свим релацијама јавног живота и онако врло добро познат. Немам, дакле, никаквих других претензија него да, као католички свећеник, дакле дисциплинован члан једне организације, која је питање покренула, али истовремено и старешива соколског друштва (Бурно пљескање), дакле исто тако дисциплинован члан друге организације против које је, према јавном миљењу, инвектива упућена, искористим ту сретну прилику, да уједно, као народни посланик са овога места које води рачуна о свим покретима у јавном животу из љубави спрема једној и другој организацији, својим скромним силама допринесем стишавању конфликта, који нам у времену тешких проблема нашег државног живота није ни потребан, користан, ни пожељан.

Господо народни посланици, било убеђење и културно назирање појединаца нас ма какво, али као људи стварности несумњиво ћете се са мношћом сложити у том, да је у животу — виших друштвених организација свака црква, кроз све фазе еволуције виших државних организама, била увијек конструктивни чиниоц. Нема хисторичара, нема социолога који би икада и покушао оборити чињеницу, да је двехиљадегодишња западна цивилизација нашла свој извор у кршћанству и своје форме добила утјецајем цркава. И када су цркве кроз два миленија једном више, а други пут мање, вршиле свој благотворан утицај у правцу усавршавања ове наше цивилизације, која је човјеку донијела завидан напредак на мисаоном, техничком и социјалном пољу, мислим да смијем аргументовано да поставим сигурну премису, да црква, као таква, ни данас још није престала бити конструктиван фактор друштва и државе, и, према томе, њено опће и јавно деловање неће никада доћи у опреку са осталим силама и институцијама, на којима почива солидност друштва и државе.

И ако се, господо народни посланици, слажете са мношћом у оваквом гледању на задатак цркве, ви ћете појединац у посланици Католичког Епископата наћи једну неспретну форму, други, неповољно избрани моменат, али неће бити ни једног, који ће са више објективности и хладнокрвности гледано у ствар допустити, да би акт вишега црквеног тијела, које је тјело састављено од синова ове земље и овога народа, могао бити уперен против виталних интереса свога народа, своје Отаџбине.

У осталом чујте што они сами кажу.

Поводом критике посланице Епископата у јавности заседао је концем прошлога месеца одбор Католичког Епископата и донео закључке, према којима Епископат:

Пред Богом и читавим свијетом најодрешитије отклања од себе сваку помисао да је посланица имала протудржавни карактер и икакве конспираторске везе са најљућим непријатељима нашим и зван државе.

Најсвечавије изјављују, да је посланица Католичког Епископата и по садржају и по намјерама један акт исдључиво верског и моралног карактера.

Изричито изјављују, да посланица није уперена прогив соколству као таквом, него против појединих друштава која се не идејно него локално косе са вјерским осјећајима. Они да су на то више пута и усмено и писменим претставкама упозоравали надлежне факторе, али без успеха.

Грешка је, господо народни посланици, што је ово саопћење закључака имало бити извршено преко листова ограничених искључиво на ужу католичку јавност, а то је грешка коју хоћу да исправим тиме, што хоћу да јој дадем са овога места широки публицитет. Јер кад је посланица била прочитана у свим католичким црквама са проповједаница и кад се је тим путем дао посланици публицитет већи него што јој може дати један државни распис, онда је било потребно, да се у интересу и Епископата и националном, а ултимариционе и државне заједнице даде погрешно разумљеној посланици ауторитативна интерпретација са истога места и у истом обиму. (Бурно пљескање). Јер, господо, народни посланици, за сваког сина ове земље припадао он којем год друштвеном сталежу, био он којег год племена или било које конфесије, постоји један те исти апсолутни закон: Љубав, оданост, приврженост и вера у јединство трију племена после вековне борбе сједињена у једну Отаџбину Југославију. (Бурно и дуготрајно пљескање.) То је наш највиши закон супрема лекс. (Бурно аплауз).

И томе закону спремао је пут соколство. (Аплауз)

Соколство које је зачео у опћем идеалу словенске расе, стекло је своју афирмацију у једном детаљу те идеје у душевном сједињењу словенских племена на Југу, и добило реално конструктивну улогу, да у Југославији, једној словенској држави на Југу, у којој су окупљена са врло малим изнимкама сва словенска племена исте крви, језика и обичаја, а која су до тога сретног и благословеног момента била извргнута и опречним цивилизацијама и опречним културним државно политичким економским и расним упливима, да у тој Југославији у пракси проведе идеал јединства, братства, једнакости и заједничког колективног осјећаја. (Пљескање са сложним и једнодушним узвицима: Тако јел!).

Соколство у том широком сектору своје акције, неовисно о дневним проблемима и партиско политичким трзавицама, постало је неприкосновено расадиште реализоване идеје југословенства, дакле једна

национална институција државно најконструктивнија и најпозданија. (Буран аплауз са усклицима: Тако јел!). И кад се у моменту концентрације живих народних сила на чело ове институције ставио наш љубљени Престолонаследник, потомак једне лозе, коју је водио гениј народа и досудио јој да се око ње окупе сва југословенска племена, којима крај свих историјских покушаја није успело уједињење, онда није премиса него аксиом да ће то соколство бити и надаље најконструктивнија институција у изградњи нашега народног јединства. (Опште одобравање у целој дворани. — *Миша Димитријевић*: Тако треба да говоре бискупи, а не да сеју отров!).

Господо народни посланици, ја се враћам на основну мисао, ради које сам и узео реч међу вама, ризимирам:

Не може бити сумње да је и црква конструктивна и као таква да ће и даље у свом деловању бити од користи за државу, а није потребно да браним тезу да је и соколство конструктивно са својим великим идеалима, који се не косе ни са вером ни са црквом, јер је то засађено у срцима и осећајима свију нас. (Сложни усклици: Тако јел!)

Верујем, да ове две велике конструктивне силе могу, и не додирујући се, крочити паралелно у изградњи лепе и срегније будућности наше драге Отаџбине Југославије, нашег троименог народа и нашег узвишеног Владара. (Дуготрајно и бурно пљескање у целој дворани са бурним и једнодушним усклицима: Живео Краљ!)

Од срца поздрављам трезвеност соколског старешинства, која је достојанствено одбила све оне инсинуације, које су погрешним схватањем могле да се приме поводом посланице. (Аплауз са узвицима: Браво!) Исто тако као народни посланик, задовољан сам држањем Краљевске владе, која је у том случајном и мучном инциденту сачувала хлад окрвност и објективност, и ради тога изјављујем, да ћу најспремније гласати за буџет. (Опште и дуготрајно пљескање са бурним усклицима: Живео!)

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г Станко Тркуља.

Станко Тркуља: Господо народни посланици, и ако је државни буџет врло важан предмет, са обзиром на ограничено време и на већи број говорника који су се пријавили за реч, ја нисам имао намеру, нити сам се био спремио да говорим у начелној дискусији, али, господо, јучерашњи, како да кажем, инцидент дао ми је повода да замолим г. Претседника да ми дозволи да проговорим две-три речи, ја као сељак и као народни посланик.

Господо, ја сам то рекао и лане и ове године, кад сам говорио у дискусији о општинском закону, да се не смеју да враћају личности старе племенске партијске политике, и да се људи осуђују за дела која су починили, а која немају никакве везе

са идејом, ради које смо ми дошли у овај Дом и са политиком 6 јануара и да се ми не смемо враћати на племенска, верска и покрајинска питања.

Господо, кажем, не чудим се оној опозицији не чудим се онима који су остали ван политике 6 јануара, који је нису примили за симбол своје вере, али се чудим нама који смо дошли у овај високи Дом да се опет враћамо и да опет погржемо стару верску и племенску политику, која је и довела наш народ и нашу државу у велики крах, и која је довела до 6 јануара.

Господо, јуче је врло поштовани г. др. Никић изазвао овде, нека извини, један инцидент, кад је у своме говору овде истицао неке чланке, неке програме за државну заједницу, за државно и народно јединство. Ја могу разумети, као што кажем, људе и политичаре који су то радили пре 6 јануара и који то и сада раде, али ја држим да смо сви па и наши генерали, наше вође који су водили овај народ од 1918 године па до 6 јануара, доживели један крах, господо, и да је 6 јануар дошао и позвао нас грешнике и вође наше, да се исповедимо томе 6 јануару, томе 6 јануарском идеалу. Као што кажем, вође народне били су генерали, који војску водише, који војску збунише и пометоше, те се са том војском није могло доћи до потребног народног јединства. Али један велики човек, генерал над генералима, рекао је тим генералима: пустите ту војску мени, да дођу к мени и да их ја поведем правим путем!

Ја, господо, не сматрам оне народне вође који су после 6 јануара отишли у крајњу левицу, отишли у инат, да су то покајници, и да заиста могу да буду чланови наше војске, али, господо, ми сви без разлике који смо се нашли на овоме месту, морамо да признамо да смо дошли као грешници и покајници, да се више не враћамо у старе грешке, јер ако нисмо то учинили, онда нема никаквога значаја ни 6 јануар, а он га мора имати, господо, по мом дубоком уверењу. Па, господо, враћати се данас на те чланке, на те програме и замерати људима који су то радили пре 6 јануара, ја држим да је то неумесно, да је то некорисно, јер и он јко је грешио, без разлике, признао се, и данас после тога покајања потрзати старе грешке није умесно и ја не знам ко би то могао да одобри, а ја хоћу да кажем да се је г. Никић тиме послужило.

Сви смо ми имали своје вође и били присталице појединих партија. Ја сам припадао једном вођи за којим сам ишао и за којим је ишао сав народ у моме крају, нарочито у моме срезу, али, господо, ишао је за њим све дотле, док је он као војвода ишао пред војском и говорио јединство народа и државе је циљ, јединство мора да буде са династијом Карађорђевића. Живео Краљ! (Бурно одобравање.) Али тога вођу, господо, кад је тај вођа

напустио своју ранију политику и опозвао свој ранији идеал, ја и сви пријатељи напустили смо да нас његову нову политику, федеративну републиканску. Ја вас, господо, уверавам да смо не само ја него и сви присталице са тим вођом раскрстили за увек и за векове.

Господо, ја апелујем опет на вас да се латимо новог пута, новог времена и да заборавимо старе.

Господо, јуче је г. Др. Мирко Дошен у своме говору казао овде, да државну политику треба да воде прави Југословени. Заиста је то мало чудна реч, јер сви смо ми овде Југословени и нема и не сме да буде разлике у Југословенству међу нама. Г. Тоша Рајић му је добадио: А ко су ти прави Југословени? Г. Богдан Видовић казао му је: Они који не врдају! Г. Рајић је казао: Видовићу, јеси ли ти Југословен? Видовић: Био сам Југословен пре и остаћу. — Види се да тај г. Тоша Рајић није прави Југословен. Г. Тоша Рајић је рекао овде како је Војводина чврста и национална, како нема разлике између Војводине и Шумадије, а ја мислим да не само да нема разлике између Шумадије и Војводине, него нема разлике ни између Шумадије, Словеније и Босне, Барање, Лике итд., сви смо ми стубови државе и Краља. Даље је г. Тоша Рајић казао: Ја сам из равнине, из велике равнице у Војводини, па ми је тако и срце равно као што је равна Војводина! Врло лепо, он има да се поноси Војводином а ми да му завидимо, али не значи да само људи у равници морају да имају срце равно, а ми други на брдима да имамо срце грбаво. Ја морам да кажем да је срце г. Тоше Рајића заиста грбаво.

Господо и пријатељи, то што је г. Тоша Рајић казао да је интерес Војводине, то је интерес целе наше миле и велике Југославије, да имамо хиперпродукцију жита. Ја имам да кажем да би ми из брдовитих крајева требали да завидимо г. Тоши Рајићу, јер код нас ни 50% становништва, неће се ни ове године прехранити, а они имају хиперпродукцију жита и теже да своју ораницу ставе под пашу, да што више прехрањују стоку. Наши Личани, Кордунаши и Бановци вапију, да могу имати бар по једно јутро оранице да исхране своју чељад. Ја налазим да се је г. Тоша Рајић ту огрешио и о аграрну реформу. Толико сам имао о тој ствари да кажем.

Сада да проговорим две три речи о нашем буџету. Ја нисам, господо, стручњак да се бацам у буџетску рачуницу. Чуо сам и известиоца већине и известиоца мањине и г. Министра финансија, чуо сам и критику и одобравање буџета, и једино бих могао то рећи, да је овај буџет у овим заиста тешким приликама, тежак народу да га може поднети. Г. Министар финансија изволео је рећи да на свакога члана наше државе од овога буџета пада око 450 динара. Па ипак, господо, и то је тешко, а да не говоримо и о бановинским прирезима и општин-

ским прирезима, који су куд и камо већи и тежи него државни. Као што рекох, иако је буџет велики и тежак, ја ипак не мислим, да га критикујем, јер кад држави и народу треба буџет за њихове потребе, онда се мора и донети. Задовољити потребе народне, а не оптеретити народ, то је немогуће. Једно је само жалосно, да најважнији наш буџет Министарства пољоприврде, да је он највише скресан, јер кад се наша држава састоји из 80% земљорадника, ја држим да су те потребе народне највише требале и да буду заступљене у државном буџету. Ја ћу се и овом приликом мало осврнути, и молим вас да ми не замерите на један врло тежак порез у нашим крајевима или, како каже наш народ, глобу, а то је бановински прирез на стару лозу — хибриде. Тај је прирез у моме крају наш народ јако револтирао и пада му врло тешко, јер о њему мора да плати 20 пара по чокоту старе лозе. Каже се, господо, да је то отров, да то није добро вино. Ја дозвољавам да то није баш најбоље вино, али од 1919 године, та се је лоза код нас одомаћила и ни један лекар није до сада констатовао, да је од тога вина ма ко оболео, а камо ли умро. Могу вам рећи да тога вина данас има и доброг и рђавог, као и сваког другог, али има га и таквог за које се мора рећи да је једно од најбољих вина. Уосталом, нека је нешто и лошије, наш народ је почео да сади и да калемим племениту лозу, али она тамо не успева, а и кад би успевала, то нема рентабилитета, јер племениту лозу треба сумпорисати и гајити на све могуће начине, а од ове наше благословене лозе сељак има и чашицу вина и ракије и још неке користи. Ја налазим да Банска управа овим прирезом врши једну шпекулацију, она је на овај начин дошла до једнога прихода под изговором, да се порезује оно што није добро за народ. Ако би то било истина онда треба донети један закон да се та лоза избаци из земље ван, а не на овај начин опорезивати народ, јер то није ништа друго него једна глоба. Народ воли државу и Краља и он плаћа порезу колико може, али порезу која је правична, а не глоба, као што је ова. Ја сам и у банском већу и на свима другим местима говорио противу овога приреза, па и сада молим Господина Министра финансија, да га из бановинских буџета брише.

Још само да кажем реч две о раздужењу сељака, које сматрам за једно врло важно питање у правцу старања о народу и народним интересима. Ја се слажем да о томе питању треба расправљати и особито сам благодаран г. др. Костићу, који је из срца и душе народне о томе питању говорио. Ми смо о томе недавно донели један закон, који је заменио један други ранији закон, и са којим је збиља доста одлакнуло народу, те сад не могу да га гоне разни шпекуланти и адвокати — нека ме извине господа адвокати, али ја сам се више пута осведо-

чио, да адвокатски трошкови и таксе коштају више него сама парница. Дакле, као што рекох, народу је у неколико одлакнуло, али он и даље стрепи и очекује, шта ће бити с тим питањем? Знам, да је то прилично тешко расправити, јер има разних случајева и разноврсних интереса који су у то питање умешани, а све задовољити то је немогуће. Ја бих ипак молио Краљевску владу и Народну скупштину, да овај закон једанпут стави на дневни ред, те да се то питање дефинитивно реши.

На основу свега овога мога излагања иако признајем да је буџет тежак, изјављујем ипак да ћу гласати за буџет у начелу. (Одобравање).

Председник др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Прека.

Никола Прека: Господо посланици, начелна буџетска дебата пружа нам прилику, по парламентарној традицији и узусу, да се исцрпно забавимо политичким приликама у нашој земљи и народу, створеним режимом након Септембарског Устава.

Тешке политичке прилике присиле су нас у Народној скупштини и Сенату, да заузмемо одређено становиште, које смо истакли у нашој декларацији, прочитаној у Народној скупштини дне 17. вељаче 1933. године.

Наша јасна изјава дала је повода једном дијелу народних посланика, да се у дуљим говорима на свој познати начин осврну на нашу декларацију, не улазећи мериторно у саму ствар, не испитујући разлоге и повод овом кораку, не водећи рачуна о правом расположењу народа у оним крајевима, у којима су случајно бирани, и не водећи рачуна о народним и државним интересима. Њихова критика, осим малих часних изнимака, била је лична, прожета старом мржњом и великим страхом. Страх их је, да ће коначно послје 14 година нашег Уједињења престати њихова улога експерта за Хрватску и давно нежељенога посредника у ствари српско-хрватскога споразума. Разумљив је нама тај њихов велики страх. У питању је њихов лични опстанак у овом Дому и на државним положајима. То њих забрињује и за то, само за то, не жацају се никаквих средстава, како би стварањем што већег нерасположења у народу оправдали потребу њиховог опстанка.

У питању су они исти, који су у почетку нашег самосталног заједничког државног живота и мали, најалост пуну власт у Хрватској, проводећи политику насиља над хрватским сељаком и грађанином. Сваки овај, који није хтео да приђе њиховој организацији и да прими партијско југословенство, оглашен је противником државе и државног јединства. Њихова парола била је тада и данас је: „Хрвати ће бити мањи од маковог зрна“. Провађање политике смиривања, санирања и братског споразума, они су ометали и ометају својим изазовним

радом, јер политика споразума угрожава њихове посебне интересе.

То су разлози њихових жучних нападаја на потписнике наше декларације.

Поједини говорници покушали су приказати држање мојих пријатеља и моје, који смо сарађивали у шестојануарском режиму, као неконзеквентно и рекли су: Другачије сте говорили као министри 6. јануара а другачије говорите данас. (*Рисито Ђокић:* Тако је!)

Допустите, господо народни посланици, да се у првом реду дотакнем шестојануарског режима и да, прије него што пређем о њему да говорим, прочитам једну изјаву, коју је наш друг и првак др. Шибеник као Министар пољопривреде дао 23. маја 1930. године, (Један глас: Врло важно!) у име своје и својих другова, а која гласи:

„Реконструкција Краљевске владе проведена је конзеквентно интенцијама Манифеста Њ. В. Краља, полажући више важност на стварни него на особни моменат.

Нови министри, као изризити преставници хрватског сељаштва, својим уласком у Краљевску владу, појачавају досадашњи смјер за изградњу наше заједничке државе у духу југословенске мисли, чувајући постојеће традиционалне националне осећаје и особине, дајући природним развојем солидност унутрашњој консолидацији и компактност цјелине према вани.

На здравој прошлости најсигурније се изграђива сретна будућност. Часна прошлост је најјачи елемент изграђивања државне заједнице. Оснивање једног југословенског осећаја, не тражи елиминирање постојећих традиционалних осећаја, који су са највећим жртвама што их човек може дати управо довели до ове државе, дапаче тражи најјачи морални и стварни ослонац у дочуваним вредностима претеклости.

Најновија фаза наше државне политике, која се ослања на најшире слојеве Хрвата, Срба и Словенаца, документује у правој и истинској свијести првенствену важност овог осећајног момента, који је довео до оснивања и који гарантује консолидацију и одбрану наше националне државе. Судбоносни експерименти запостављања и потискивања оног што је кроз столећа у најтежим моментима покушано, овим најновијим кораком у интенцијама Манифеста Њ. В. Краља за увек ишчезвају. Увјерење, да тек добар Србин, Хрват и Словенац може бити исто тако добар Југословен и једини солидан елемент изградње здравог југословенског осећаја државне јединствености и националне солидарности, дошло је до пуног изражаја. Југославенство осигурава и гарантира хрватство, српство и словенство, јер је једино на овој подлози изграђено и јер ово

троје испуњава југословенску садржину. (Граја. — Р. Ђокић упада).

Претседник Др. Коста Кумануди: Г. Ђокићу, опомињем вас на ред. Немојте прекидати говорника.

Никола Прека (наставља): Заједнички осјећај, базиран на баштини коју су Хрвати, Срби и Словенци свјесно и добровољно, као своју брижно чувану тековину, увијели у државну заједницу, најјача је међусобна веза и најсигурнији пут нераздруживог јединства, не само према вани него и према унутра у пуној свијести заједничке судбине међусобне припадности и очувања истовјетних интереса“.

Господо посланици: Режим шестога јануара био је режим смиривања партијских страсти — тиме ванпартијски; био је режим припреми за здраву политику, коју ће проводити народ; био је режим испитивања народног расположења, прије него ли се крене сталним политичким правцем и ради тога — прелазак;

Напротив данашњи режим јест: официјелно партијски, којој партији према изјавама њезиних првака, треба да служи државни апарат; режим provedбе одређеног политичког правца и политичке борбе.

Судјеловати у раду смиравања не значи да се мора одобравати борба и изазивање фронтова око најосетљивијих питања националних за вољу неког теоретског југословенства, којег народ не разумје.

Радити на том да народ буде јединствен у љубави и одбрани домовине, не значи да се мора сарађивати у раду, који по нашем увјерењу изазива мржњу. Радити у најдубљем увјерењу да је деполитизација чиновништва апсолутна потреба за једну правну државу и ради повјерења народа у закон — не значи да се мора сарађивати у политици, која је чиновнике поставила у службу једне партије.

У поткрепу мојих излагања допустите да вам прочитам један пасус говора мога друга у влади 6 јануара др. Шибеника, који је изрекао на скупштини у Карловцу у присуству више активних мнни-стара:

„Доиста треба да будемо свјесни да је немогућ политички рад једнога народа, док не успије усадити у срца свакога појединог држављанина увјерење: да државна власт не служи партији, него цијелој држави; да чиновнички апарат мора стајати изван и изнад странака; да се у државним касама чува државна имовина, која служи цијелој држави, а не појединим партијама.“

Ово су разлике између режима 6 јануара и данашњег режима, које су по мом мишљењу исувише опречне, тако да би било неискрено и недоследно кад би ми, који смо сарађивали у режиму 6

јануара остали сарађивајући код данашњег политичког рада.

На скупштини у Вараждину, пригодног путовања министара 6 јануара у народ, рекао је наш друг у влади др. Шибеник ово:

„Овај режим се не треба борити за власт, он је режим једне потребе и није сам себи сврха, него треба да изврши једну велику задаћу, која га не само оправдава него управо налаже — и ако је преузео власт у своје руке — не значи да је перекао народу политичку способност да сам собом управља, него само хоће да уклови запреке које су му на путу, а нитко и не мисли по команди учити народ политичком животу.“

Зато, као што је режим 6 јануара био прелазан, тако сматрамо прелазним и овај Парламенат, коме је готов Устав био потребан, да се не задржи у свом раду на тако важној и опсежној ствари.

Господа говорници у Народној скупштини и Сенату скоро искључиво су се задржали на слиједџем пасусу наше декларације: „Наша је држава сложена државна заједница од више историјско-политичких индивидуалитета, а Југословенство скупни појам трију народних компонената: српства, хрватства, и словенства, од којих свако у себи посједује све националне атрибуте. Југословенство, господо народни посланици, имаде двије стране: осјећајну и правну. Темељ за просуђивање осећајне стране садрже две чињенице: народ треба да заволи Југославију, јер му је ослободила Хрватску; народ треба да заволи Југословенство, јер му оно штити Хрватство. Ја сам прије био Хрват него Југословен. Зато сам ја и толико сам ја Југословен, јер сам и колико сам Хрват. Ко може тражити, да неко престане бити Хрват, Србин или Словенац, зато јер је Југословен. Хрватство, српство и југословенство не може бити синоним, јер би онда било српство и хрватство исто, и ако то неко тврди, тај из југословенства искључује било српство или хрватство, јер до сада није рекао Србин да је Хрват; нити Хрват да је Србин. Југословенство према прошлости може бити само скупни појам српства, хрватства и словенства, јер се иначе кида веза са светињом славне прошлости. А такав скупни појам може бити југословенство у највећем дјелу још и данас, јер тек садањи и будући искрени и братски заједнички рад може дати југословенству посебну властиту националну садржину, и то само онда, ако тај рад задовољи и Србе и Хрвате и Словенце тако, да га они сви без разлике искрено заволе.“

Господо, прије 6 јануара тако искреног југославенског рада није било, већ напротив наметнуто интегрално југословенство испунило је народ незадовољством и неповјерењем у његову мутну и не-

искрену sadržinu, a то неповјерење у великом дјелу код Хрвата траје и данас. Након припремног рада режима од 6 јануара двострука је опасност силом наметнути народу интегрално југословенство са организацијама, које се упиру у власт државну и државно чиновничтво, јер чим оно треба помоћи изван себе (и то на страни која државну власт имаде да употребљује у друге сврхе) доказ је то властите слабости, и ради тога разлог неповјерења.

Тако провађано југословенство показује слабу своју вриједност, а свака нова идеја — нарочито тако велика идеја, као што је југославенство — треба да осваја већ својом чистом садржином.

Чистом југословенству мора претходити чисти југославенски рад, који не одбија хрватства, српства и словенаштва већ који га штити и привлачи.

Овакво југословенство које гарантира и појачава баштињене осјећаје отаца, постаје мило, а све јача употреба свакидашњег живота даје му све већу снагу и властиту садржину.

Овакво југославенство јест она веза, која свим Југославенима даје све јаче обиљежје једнога народа.

Са правног становишта — које је непрепорно, — даје југославенство свим држављанима Југославије једнака права, и једнаке дужности и једнаке увјете економског и културног развика.

Осјећај међусобне припадности, међусобне повезане судбине, исте тежње, исти циљеви и несебична пожртвованост за заједничке идеале, — ти осјећаји који су битне ознаке народне цјелине — не даду се декретирати, него се развијају само од себе као осјећљива биљка, гдје имаде сунца и топлине — тврда рука их разара.

Јединственост народа, није апсолутна гаранција за будућност државе, јер нас историја учи по више пута да је један народ већ стварао двије државе које су се међусобно бориле за своју самосталност.

Ово су начела која смо исповиједали као сарадници у режиму од 6 јануара, а која начела дослиједно исповједамо и данас, јер смо увјерени да је то прави пут, који води консолидацији и здравом развика ове наше заједничке државе, којој не желимо срећу мање и несебичније, него они, који се испрсавају са својим теоретски савршеним југославенством.

О југословенству рекао је мој друг у влади од 6 јануара Др. Шибеник на скупштини у Карловцу у присутности више министара, својих другова. следеће:

„Југословенство, није баштина српства, хрватства и словенаштва послје смрти њихове, јер би тако југословенство било сироче без оца и мајке“.

Југословенство штитећи најсветије осјећаје хрватства, српства и словенаштва, задобија љубав, а

упирући се у славну и мукотрпну прошлост Срба и не мање славну и мукотрпну прошлост Хрвата, задобива снагу и величину“.

„Не тражи се, да се одрекнете српства, хрватства и словенаштва, јер онај, који се одриче онога што је добио у свето наслједство од својих отаца, не уноси у југословенство ништа и његово је југославенство празно, и тај би могао да се одрекне и југославенства кад би му то требало“.

Другом једном згодом рекао је тај мој друг:

„Погибелно је уништити љубав за хрватство, српство и словенаштво прије него се развије љубав за југословенство, јер би тако могла настати опасна празнина, а само љубав брани домовину од опасности“.

Приговор у Народној скупштини и Сенату, да наше народносно питање, овако како смо га ми поставили, постаје питање међународно, немјестан је, јер је народносно питање у истом правцу поставио још оштрије Видовдански Устав међународно признате државе Срба, Хрвата и Словенаца, јер кад би се Хрвати, Срби и Словенци код прављења свога Устава и у њем самом искрено третирали само као три племена, не би имали разлога да се крате узети заједничко народно име југословенско, јер народно име никако не колидира са именом племенским.

Сувише је јасно да је у међународном односу једино важно да ли се у правном и државном смислу иступа према вани као један народ, а то нитко не оспорава, него се напротив утврђује и веза националног јединства. — Наше унутрашње уређење, према вани јединствени, а код куће слободни у афирмацијама историјско-политичких (неоспорних) особина.

Овако схваћено унутрашње уређење наше државе, које се темељи на психолошком расположењу нашег народа, јер то он хоће, највећа је гаранција за јединство државе, њен напредак и просперитет. Само политички задовољан народ, љубоморно и са одушевљењем чува и брани своју државну заједницу.

Господо, овако ми гледамо на унутрашње уређење наше државе, а то становиште истакли смо и у нашој декларацији када смо рекли: „да са гледишта унутрашњег државног уређења, хрватско питање није ријешено и да претставља првенствени државни проблем, који треба и по територијалној подијели и по компетенцијама самоуправне или покрајинске власти ријешити према основним и оправданим тежњама Хрвата без уштрба по државну цијеловитост“.

Прожети осећајем чувања цјелине и задовољством народа, наш је рад ишао и иде консеквентно за тим, да путем оваквог унутрашњег државног уређења, које одговара и тежњама нашег народа, це-

ментирамо темеље наше државне заједнице: (*Рисшо Ђокић*: То ви реквирирате!)

Претседник Др. Коста Кумануди: Господине Ђокићу, кажњавам Вас опоменом.

Никола Прека (наставља) Ја ћу бити слободан, господо народни посланици, да вам прочитам одломак једнога чланка, којег је прије годину дана написао наш пријатељ и друг сенатор Ђирлић, а који гласи: (*Др Никола Кешелевић* иронично: Врло је важно шта је *Ђирлић* написао). Врло је важно, то је наш друг, који је сарађивао с нама.

„Унитаризам и централизам нису синоними, унитаризам и федерализам нису антиподи, федерализам и централизам се не трпе, а федерализам и сепаратизам немају ништа заједничког. Ко хоће да доведе у сукоб појам унитаризма са појмом федерализма, онда мора да својем унитаризму нађе право име: централизам. Појам унитаризма поднаша више облика јединствености, од којих је централизам најужи, а федерализам није најшири. Централизам је једноставно једно, федерализам је сложено једно“

Даље вели:

„Паче унитаризам, који почива на уједињењу нечега што није било једно, не може ни издржати формулацију једноставне једноте; (*Др. Анђе Куншарић*: Знамо ми све то) да се извуче из парадокса мора се поставити на темеље сложене једноте. У нашем случају југословенског унитаризма, рођена из уједињења Хрвата, Срба и Словенаца политичка и математичка логика диктира сложено јединство. Ни математика ни политика не дозвољавају сумирање $1 + 1 + 1 = 1$, него само $1 + 1 + 1 = 3$. (*Др. Никола Кешелевић*: То је онако округло нашоше испало!)

Ми народни посланици у првом Парламенту послје 6 јануара можемо се заправо сматрати само посредницима између народа и власти и информаторима народних потреба, јер је режим 6 јануара осећао тешко помањкање непосредне везе са народом, и ради тога је тражио проширење контакта.

Ради тога је било потребно да то буду људи бирани по једном ванстраначком изборном закону, да би се осигурала њихова објективност. Оваково схатање оправдава закон у којему начин бирања није загарантован на нормалан начин и тако народно прадставништво по њему бирано, може се сматрати само привремено и прелазно.

Даљни овакови избори нити су потребни а нити корисни по престиж државне власти. Најмање оправдање имаде ако ти садашњи народни посланици присвајају турски став над народом.

Лијепо је бити доносиоц нових идеја и учитељ народа, али су све велике идеје доносили народни великани из душе народа, и зато их је народ при-

мао са одушевљењем, а не треба га учити по методама г. Прибићевића.

Прије него народ добровољно и слободно те идеје прими, не могу се оне поставити као непогрешиве догме и осуђивати свако друго уверење, ако оно не дира у досада непрепорно изражену вољу народа, јер у противном случају одјељује се Парламент од народа и пада под сумњу да води бригу о себи, а не о народу, (*Др. Кожул*: Тако је).

Господо народни посланици, ја нисам мислио даље говорити, али понукан извјесним догађајима дужан сам и себи, а и овоме Дому да упозорим на оне моменте, који се никако неће тумачити повољно у широким слојевима нашег народа.

Господо, у овој Кући, особето у овој буџетској дебати, много је говорено и много је употребљавана ријеч: равноправност. (*Рисшо Ђокић*: Како да нема равноправности, кад ти говориш пре подне у 11 сати, а ми у зору, и морамо овде да диринцимо!) Ја мислим, не само да мислим, него сам и увјерен да је та ријеч једна проста фраза, јер смо ми доказали јуче и у овоме Дому, да ни у овоме Дому немамо равноправности (Позици код већине: Чему то? — *Др. Никола Кешелевић*: То није тачно). Не могу извесна господа у овоме народном дому да подносе излагања појединих својих другова из малених клубова, који су данас у опозицији према једној огромној већини овога Дома. У место онако, као што је уобичајено било и код нас и као што је то уобичајено у читавом свету, да се на аргумента одговара аргументима, овдје се проводи брахијална сила на појединог народног посланика, који се усуђује да говори и да по своје увјерењу и према увјерењу својих другова заступа своје становиште.

(Одобравање код народног клуба и узвици — Тако је — *Др. Влада Станишић*: То су била лична разрачунавања — *Др. Кожул*: Пустите га да говори — Граја — *Др. Глиша Тадић*: То је било разрачунавање ради увреде!)

Господине Глишо, допустите ми да вам одговорим. Теже су увреде падале у Народној скупштини прије, али осим оног несретног случаја никада није дошло до физичког обрачунавања у нашој Народној скупштини. Ви то знате и требало би да ћутите и да размислите: да ли је у интересу овога Дома и нашег народа, у коме ће се разнети гласине, господо, не да је то учинио тај и тај појединац, него да је учињено у Народној скупштини, да је то учињено у Београду и да поједини народни заступници Хрвати нису сигурни за своје животе. (Гласови чуђења код већине — Пљескање код народног клуба).

Ја упозоравам већину, господо, отворите очи! Ви сте овде много говорили, кад сте критиковали Владу, која ужива ваше поверење, кад сте јој приговарали, да није знала спријечити извјесну агитаци-

ју која се проводила каналима, а ја кажем: није у интересу овога дома, нити у интересу политике смиривања, да већина није одмах у Скупштини осудила онај нападај, јер ће се раширити вјести у народу да су Хрвати поново у Скупштини у Београду инсултирани.

Тако је требало да већина учини и да онај догађај осуди са овога места, да се отклони то, јер ја вам кажем, тако ће се то тумачити. (Др. Глишорије Тадић — Криво приказујете ствари, изврћете. Ту није нападнут Хрват, него човек у личном обрачунавању.)

То ћете Ви тумачити, али ја Вас питам, како ће се другде тумачити. (Један глас: Тако Ви тумачите!) Не, тако ја не тумачим, него ће се тако тумачити. И зато је требало дати одмах, у истоме тренутку, изјаву. (Анџе Ковач: Ви сугеришете неко тумачење!) Јесте, јесте, да, да Господине Глишо. (Глиша Тадић: Ми смо лојални!) Да, да. Ви врло добро знате, какве су прилике. (Милушин Пешић: Штета што нема више министарских фотеља, што нема 500 министарстава. Онда би били сви задовољни!) Како, ко би био задовољан, нисам Вас чуо? (Милушин Пешић: Били би задовољни, када би било више министарских фотеља.)

Хоћете ли дозволити да Вам и на то одговорим. Те смо министарске фотеље, пријатељу и колега, оставили. Ми смо дали оставке. Дали смо оставке, јер смо имали разлоге за то. Дакле ја одбијам те приговоре. (Гласови: Да чујемо разлоге. — Милушин Пешић: Ја знам, господине Министре, да сте у Крушевцу другојачије говорили.)

Не, него као и данас. (Милушин Пешић: У Крушевцу на конференцији другојачије сте говорили) Председник др. Коста Кумануди: Немојте господине Пешићу, упадати у реч.

Никола Прека (наставља): Господо, зато ја дижем знак протеста противу оваквих догађаја у интересу свију нас, у интересу овога Дома, у коме сви треба да будемо равноправни чланови. (Симо Маријанац: Он је тукао човека. — Жагор. — Председник звони.) И зато ја господо, (Симо Маријанац: Зато да се други пут пољубите са Милутином Пешићем. — Жагор. — Један глас: Ја Вам то желим.) Не није потребно.

Ја ћу зато да завршим, господо, и да кажем: Из свих ових разлога, које сам изнео, оправдавајући наше становиште, моје и мојих другова у овоме Дому, као и из оних разлога, које су моји другови изнијели критизирајући буџет у цифрама, гласовати ћу у начелу противу овога буџета. (Одобравање и плескање на левици).

Председник Др. Коста Кумануди: Господо народни посланици, народни посланик г. Прека уопштио је један лични и појединачни испад. Народни посланик, који је повредио јуче достојанство На-

родна скупштине, примерно је кажњен. (Опште одобравање). Реч има народни посланик г. др. Милослав Стојадиновић.

Др. Милосав Стојадиновић: Господо народни посланици, слушајући изјаву г. предговорника, нарочито њега као бившег претставника Краљевске владе, — њеног активног члана, и нехотично се намеће један доста нелагодан утисак код свих нас: човек и мимо своје воље, иако то иначе неће, мора да подвргне анализи побуде, које га руководе у оцени ситуације на овај начин, којој он — рекли би смо, из наивности, ако би то на први поглед био случај, — даје један једностран карактер. Господо, ни постојање економске кризе, ни несношљивост беде многих, ни све друге недаће у којима се налази наш народ, исто као и многи други народи, нарочито пак оглушујући се о положај слабих сталежа, чак ни заоштравање односа између Срба и Хрвата без икакве стварне потребе, напослетку ни негативан развој догађаја у свету, који заплускују и нашу државу, све то што би иначе у овоме тако чудном развоју пружио читав низ одличних елемената за један леп, смишљен, добар говор у начелној дебати, све је то измакло оку господина предговорника, тако да је он сву своју мудрост свео на истраживање неког тобож непомирљивог односа између Срба и Хрвата, а на бази јуче-рашње личне препирке два посланика која је, драстично испољена, давала несумњиво једну ружну слику овом Дому. Г. предговорник је у својој машти конструисао у вези тога личног случаја, тероризирање над Хрватима, и хоће на силу да му да шири значај који тај случај нема и не може имати, јер је усамљен и акт појединца. Зато је и сам председник Народне скупштине учинио врло добро, што је поново нагласио, да је она нежељена свађа у парламенту један личан моменат, и, што је најважније, од стране свих народних посланика тај је инцидент осуђен као личан и незгодан. Ето тај личан моменат дао је предговорнику повода, да изведе из тога неке начелне закључке о могућности коментарисања у народу, као да је ова Народна скупштина, као да је већина била та, која је у знаку моћуплеменске мржње онемогућила једном брату Хрвату, да говори у овоме Дому. Господо, кад се овако ствари конструишу и кад им се придаје значај, који оне немају, и кад се ни од чега не преза да се конструише једна теза међуплеменске борбе, а од индивидуалног акта на силу прави колективна мржња, онда се човек пита и нехотично: како су људи сличног кова могли имати тако велику власт у држави и управљати чак и појединим ресорима (Одобравање), кад овако и на овакав начин они, којима је, као што би изгодно рекли браћа Хрвати „мукотрпни“ народ дао све што

је могао дати и обасјао их славом и величином, наградио их, и уздигао до завидне висине части и власти како то да баш они најмање воде рачуна о његовим битним потребама, и који на место разумног задовољавања свих потреба, које се манифестују у оквиру наше нације, цео проблем политички, национални, социјални и културни, редуктирају на једно ништавило: на покушај да се један инцидент у парламенту претстави као средство борбе већине упорно против Хрвата.

Господо, пошто Скерлић је говорио у своје време врло лепо о банократији, а ми би смо сада могли говорити о олигархији у Југославији. Југославија има олигархију, којој је народ дао све, али која се титра са његовим правима и која изиграва његове интересе. Народ југословенски пати, господо, од олигархије, а ко зна када ће се он, моћи ослободити ње. Олигархије је било у свим периодима људске историје и свака је од њих имала бар неке вредности. Грчка показује олигархију која је чак била прожета филозофијом, средњовековно еклезијастичка олигархија служила је верској идеји, старе војничке олигархије одликовале су се ратничким особинама и т. д. Олигархија је дакле, имала увек по нешто чиме се је одликовала. Наша југословенска олигархија нема ничега чиме се одликује и чиме би се могла одликовати. Њој не можемо приписати ни људске ни божанске атрибуције. У низу других она има једну специфичну, своју и крајње негативну особину, а то је она, да људи на положају министара глорификују народ и величају га, да би, чим престану бити министри, чим сиђу са министарскога положаја, одмах престали и да буду у служби народних интереса, ругајући се идејама којима иначе захваљују за своје успехе. Ако би се подвргла анализи олигархија свих прошлих векова са овом специфичном нашом, која се одриче народа кад није на власти, не би се могло наћи ништа слично са овим чиме се одликује наша олигархија. Људи који једино 6. јануарском режиму има да захвале што су дошли на високе положаје, на који иначе никад не би могли да дођу, који би остали у праху и пепелу ако би о њиховој судбини сам народ одлучивао, баш су они ти који се бацају блатом на 6. јануар и југословенство, а који уз то парадирају тежњама да служе народним интересима.

Господо народни посланици, шта нам говори све ово? Ово нам каже јасно и одређено да једна цивилизација, ношена слабићима, не може никад да да добре резултате. Кад се стари Рим гушио у својој корупцији и неморалу, и кад је његова олигархија достигла највиши степен негативног развоја, онда су дошле прсте хришћанске масе, које су на својим јаким и снажним плећима изнеле једну нову цивилизацију света, дошло је хришћанство, које је човечанству дало велике тековине и омогућило му напредак и полет кроз векове.

Господо, и једна велика југословенска маса тражи јаке и поуздане носиоце своје. Она може бити ношена само снажним плећима оних широких радних маса Југославије, као и срцем и умом поштених интелектуалаца Југословена! Сви они скупа чине моћну фалангу у одбрани југословенства. (Бурно пљескање). То су, господо, оне масе на које се ту скоро обратио наш народни Краљ, у моменту тешке кризе, кад су почели да изневерују идеју пуног јединства они, на чију се сарадњу раније апеловало у добрим намерама. То су, господо, оне стваралачке радне масе, на које се наш Краљ обраћао и у чију непоколебљиву снагу верујемо да ће очувати идеју јединства Југославије. Тиме је господо, наш Краљ посредно указао на конструктивну улогу сељака уопште. Изјаве о сељаштву имају, дакле, шири социјални значај и тако их треба и схватити. Наш Краљ је апеловао не само на шумадијског сељака него и на сељака хрватског и словеначког, на цео наш радни свет, дакле на нашег здравог југословенског човека уопште, у кога морамо веровати, да ће идеју нашег народног јединства увек снажно носити на својим плећима, и изнети је до пуне победе. (Бурно пљескање).

Господо, ја сам пажљиво слушао све говорнике из опозиције, и мислим да је од свих предговорника био нарочито тумач једне настране концепције г. др. Леушић. Његове основне тезе исговорено су један историјско-социолошки фалсификат. Никакво чудо јер се ми иначе крећемо у знаку историјских фалсификата. Један од тих је уображење неких да ће ова држава пасти или изменити свој главни облик појединим декларацијама неких чланова олигархије, који су иначе најмање позвани да говоре у име широких народних маса и народних интереса. Државе се не стварају нити падају на тај начин.

Ја сам, господо, лично оптимист уколико се тиче нашег јединства. Ми можемо збиља рећи: тврдо је орах воћка чудновата, не сломи га ал' поломи зубе. У моменту угрожености наше државе видећете снагу и стихије које ће се излити и положити главе оних који угрожавају јединство нашег народа (Бурно одобравање). Много је већа снага за самоодржавањем и обновом у нашем народу него што се то иначе мисли. Господо, има много шта у нашем народу што је, у колико се тиче баш ове латентне снаге ван домашаја свих могућих доктрина, нешто специфично наше, народно и хвала Богу врло јако. Кад ми је један Француз пре неколико дана говорио о тешкоћама наше земље, истицао је нарочито невоље нашег малограђанског света, који је био предмет његовог испитивања, уверавајући ме у појаве, које су измакле његовом оку и о стварима које не постоје. Он нас је просто упоређивао са осталима, не успевши да уочи латен-

тве снаге. Ја сам му објашњавао, а он је то после, као наш осведочени пријатељ, са убеђењем примио, да смо ми по природи социјалне структуре нашег друштва, што странци мало познају, затим по неким економским особеностима и по менталитету нашег народа, много јачи, него што се то њима странцима приказује при посматрању наших појава, нашег рада и живота. Ми смо у неку руку негација извесних доктрина. Ако би се по доктринама строге стратегије имао да води рат, онда га мала Србија не би могла ни 10 дана водити, рат за који сваки војник треба да буде опремљен свим оним што има и противник, што има свака модерна војска. Наш сељак, тада теориски није могао ни водити рат, али га је он зато ипак водио и прихватио борбу са јачим противником. По читаве дане и недеље он је ишао преко гудура и водио борбу за ослобођење на све стране. На место модерног снабдевања, њему је у нужди служио комад проје и сланине. Наш човек је са те стране издржљивости јачи од човека Запада. Тако је и на привредном пољу. Ако онај грађанин Беча, Берлина и Париза не уновчи брзо своје производе, за неколико дана или недеља, он је пропао, докле наш човек, поред свих невоља по којима и он несумњиво дели судбину других народа, има ипак неких преимућстава која га одликују и дају му више снаге и социјалне безбедности. Мудрост наше државне управе и наших управљача била би у томе да се омогући чување тих особина по сваку цену т. ј. чување свега онога што иде у прилог снажења социјалне равнотеже и, пре свега, малог човека. Ја тиме додирујем врло важно питање, а оно је, да то поновим, питање заштите економски малог човека и питање средњег сталежа. Развијен друштвени живот развија и зависност човека од брзог, правилног и сталног обављања одређених привредно-социјалних функција. Ако возови великих светских градова не уђу и не унесу млеко, месо и остале животне намирнице, као брашно и друге, брзином о којој ми и не слутимо, онда су градови изложени опасности побуна маса, које, у даљем развоју, могу чак довести и до јачих политичких промена у једној земљи.

Код нас није тако: код нас, господо, живот индивидуе, не толико из примитивности наше средине, колико по особености нашега друштва, добија извесна преимућства, која иду у прилог тези о несумњивој снази нашега народа. Ми лакше подносимо економску кризу, лакше него други с обзиром на то што је социјална структура нашега друштва боља него код других народа. Наш економски мали човек помаже се на свој начин, благодарећи не мање аграрном карактеру наших вароши и могућности снабдевања са сопствених воћњака и имања. Све то не значи да његово стање није такође теш-

ко, и да га не треба поправљати, али се ипак он на неки начин помаже боље него други народи. То у толико важи и за све друге народе сличне приредно-социјалне структуре за разлику од народа јаке индустријске развијености и претераног диференцирања друштвених слојева. Ако би сте подвргли анализи наше друштво, нашли би сте много преимућстава у читавом низу појава нашег социјалног живота, која нам уливају уверење, да ће наш народ ову кризу пребродити боље него други народи, код којих је диференцирање друштва ишло толико далеко да се мора борити са проблемом беспослице милиона радника. Како ће нови Претседник Америчке републике г. Рузвелт решити проблем беспослице 12 милиона радника; како ће Хитлер који је довео немачки народ до одушевљења недавном победом националне идеје, решити проблем беспослице својих 8 милиона радника; како ће остали народи то учинити, то је један проблем који нас не мучи у толикој мери. Ми као земља економског малог човека и здраве социјалне структуре треба да водимо политику малог човека, која ће одговарати структури наше земље и наших интереса, а то је заштита сељака и радника, заштита малог човека, заштита слабих сталежа, заштита занатлија и трговаца и свих оних који активно учествују у процесу рада и стварања.

Господо, ми се налазимо у негативном развоју догађаја, у доба погрешно постављених проблема. Погрешни правци рада у ово време не одговарају интересима наше нације и у томе је наша слабост. Злочин је, што се време после ослобођења провело у знаку међусобног прегањања српства и хрватства. Та борба нема ничега социјалног, ничега културног ни напредног у себи. То је борба чисте социјалне реакције, борба мрачњака, борба назадна од које само појединци — политички шпекуланти могу имати користи — али никад и род, Јединство Срба, Хрвата и Словенаца историјски је факат, с којим се има рачунати по сваку цену и под свим околностима. Ја сам казао тако исто да на исти начин на који су државе створене, могу бити и рушене, а ако би, не дај Боже, преовладао утицај рушилачких сила споља, ми ћемо знати и умети да одбијемо све нападе. Природа односа у свету таква је, да огромни талас који се формира у поремећеним друштвеним односима, нарочито у Европи заплускује и нашу земљу и чини зависним од тога многе наше успехе на пољу социјалном, финансијском, економском и културном.

Господо, догађаји у свету узимају у истини један негативан развој. Ми видимо да проблеми нису више у зависности ни од онога што се у Европи дешава. Можда једна јача офанзива у Јехолу, поремећај односа на Тихом океану или негде на удаљеним тачкама глобуса, може да учини, да се догађаји

у Европи у знатној мери измене. Велика је повезаност и духа и материјалног живота свих држава и народа, велика је зависност у њиховој заједничкој делатности тако, да је зато потребан апсолутно споразум свих народа, да би се кроз мир споља дошло до мира унутра и до могућности решавања социјалних и привредних проблема. Привредни и финансијски проблеми у пуној су зависности од политичке стабилизације која треба да се спроведе у свету.

Господо, ми видимо данас у Европи три политичка правца, правац чистог парламентаризма, који је основна тековина француске револуције, правац демократије чији су главни носиоци Енглеска и Француска. Затим имате фашистичку струју, која долази до свог пуног изражаја и обухвата целу Италију и данас хитлеровску Немачку, која је сва у знаку борбеног империјализма, тај исти правац видите како се постепено пробија Аустрију, која еволуира у правцу приближавања Мађарској.

На трећој је страни Русија, тако да је данас Европа подељена стварно у три табора и да сваки од тих табора има своје обележје и тежње. Они су и разнолики и супротни и ко зна да ли и како ће се између њих створити хармонија. Свака од ових струја репрезентује данас у Европи снагу од приближно 100 милиона. У знаку те и такве идејне снаге ове три струје бију се о даљу превласт света. Кроз све периоде политичке историје народа види се да су све промене већих размера код појединих народа проузроковале мање или веће промене и код других народа и држава. Не треба се варати, фашистичка демократија показује у два правца врло интересантне резултате: на једној страни она је оличење политике ревизионистичких тежњи, а на другој страни претставља покушај у правцу извесне социјалне стабилности и то путем сузбијања социјалистичког пролетаријата. Видите да и хитлеризам иде истим путем као и фашизам. Ако се ствари правилно уоче види се да он није прост такмац демократском режиму, него се бори да народни живот стави на другу базу и да га прилагоди новим потребама нације. Видите да се све своди и да све ниче из поремећеног односа рада и капитала. Све велике борбе садашњице развијају се у знаку тежње да се створи једна хармонија тих односа, а да ли и у колико ће то испасти за руком, од тога зависи све. Резултат је тога и социјална политика која има за циљ да ублажи оштрину односа међу појединим друштвеним редовима и да пружи нужну заштиту економски слабијим редовима.

Господо, хитлеризам као и фашизам Мусолинијев тежи ублажавању односа рада и капитала; они намећу компромисно решење путем синдикалног и корпоративног система. Ми смо схватили хитлеризам једнострано, као и фашизам уопште и то,

само као покушај за рестаурирање монархије у Немачкој.

Збиља фашизам, који претпоставља владу јаких ауторитета, а у првом реду јаког носиоца те идеологије, утврђује и један особити однос према монарху, он представља исто тако извесну неподударност двају принципа, јер је тешко и замислити, да монархије, које се старају да буду јаке, нарочито ако се испољи на тој страни агресивно, да ће оне трпећи ауторитете те врсте, који се суверњиво намећу, који их потчињавају и истичу се изнад самих монарха. Но ово што се за моменат испољава у Немачкој, не мора сутра имати важности јер фашизам зна да иде и на компромисе, а за њега је компромис у служби монархије ипак најмања жртва. Према томе, како ће се развијати догађаји у Немачкој, нико данас не може тачно да предвиди, бар не с обзиром на компликовани однос између рада и капитала. Но независно од свега тога, нешто је одређено у фашизму Европе, а то је његова агресивност. Апстрахујући његове тежње, које се манифестују у знаку реформе друштва унутра, фашизам је с поља јасно обележен и све више у знаку тежње да мења мировне уговоре тако, да том изменом међународних односа снага појединих држава, измени у основи данашњу слику света. У томе је фашизам несумњиво јасан. Друго је питање да ли је он и у колико јак да овај свој јасан програм реванша до краја изведе. И, господо, не треба се варати, фашизам ће ићи још кроз разне перипетије. Ми рачунамо са фактом да могу још неке државе приступити режиму фашизма, и да ће тако звана демократија фашизма заузети доминантан положај у Европи бар у колико се тиче самог броја становника које ће повући за собом. Данас, идејно удружене, Италија и Немачка, претстављају снагу која се не сме потцењивати. Но апстрахујући како ће се кретати фашистичка демократија у правцу друштвене реформе, у колико ће она уснети да регулише односе између рада и капитала и да изведе економске реформе, које је питање врло спорно, главно је да фашизам у својој утроби носи клице опасности рата. Он је сав у пуној агресивности. Све ће то имати неминуовно и политичких реперкусија. Ми видимо, господо, да је одједаред после победе Хитлеровог фашизма у Немачкој наступила измена односа између Совјетске Русије и Немачке. Совјетска Русија не може остати равнодушна према грубом гоњењу радника и тражиће ослонаца на другој страни, чиме се стварају и услови за промене у досадашњим међународним изменама.

Не претерујем, ако тврдим, да се Совјетска Русија од дана безобзирног угушења не само покрета комунистичког, него и социјал демократског налази на путу новог опредељивања. Немачка социјал демократија плаћа сада скупо за услуге, које је не-

мачко радништво 1918 године учинило, спасавајући стварно капиталистички свет у то време од спартакиста. Хитлеризам у Немачкој не оглашује рат само екстремном делу радничке класе, него и њеном конструктивном делу. Ко зна коме ће он све још огласити рат унутра и споља.

Мени се лично чини да ће зближење Русије и Француске ићи од сада нормалније, у вези чега заслужује пуну пажњу и пакт о ненападању између ових двеју држава. У даљим конвенцијама, а под притиском развоја догађаја који се стално мењају и споља и изнутра, чини ми се, да ће и наша држава морати да узме у оцену ближе проучавање нашег односа према Совјетској Русији, али то је једно питање, које ја већу да прејудуцирам, пошто ће о њему бити специјално речи у дебати Министарства иностраних послова.

Господо, ми можемо славити Бога, што у овим и оваквим крајње поремећеним односима друштва и света имамо на својој страни нашу храбру савезницу Француску, а она је на нашој страни не само из неких егзистенцијалних обзира, не за то што Француска гаји идеју реванша, него што смо и ми као и она носиоци једне чисте пацифистичке идеје, идеје једног вишег прогреса, што и ми као ни Француска немамо освајачке тежње нити ћемо их икада имати, јер ако има иједне државе на свету, која нема тежње за освајањем, то је Југославија, и то је Француска данас. (Одобравање).

Само та потпуна сродност наших душа и те пацифистичке идеје одвеле су нас у загрљај са Француском, стварајући на тај начин јаку брану против оних, који теже, да од реда створе хаос, од равнотеже потпуни поремећај од кога би могли црпети корист и за себе.

И, господо, срећа је за цивилизацију и за човечанстао, што у овим данима немира и неизвесности Француска репрезентује, поред гвоздене воље свога народа, и једну оружану снагу, која је у стању да прибави пуну важност пацифистичким идејама и да омогући одржање мира у Европи по сваку цену.

Енглески државник Черчил је говорио: Зато што волим своју децу и отаџбину, ето зато ја волим Француску, и зато тражим да њена наоружана снага не буде ничим окрњена.

Француска је од вајкада била носилац цивилизације света, била највећи поборник мира. И ако се не успева да се поремете данас односи у свету силом оружја, има се у првом реду благодарити њеној снази и њеној несаломљивој гвозденој вољи. Француска нема ни према коме освајачких намера, и ми смо горди, да смо у савезу са њом у овим тешким моментима.

С обзиром на општу ситуацију у Европи, ми не смемо да се оглушимо, господо, кад је реч о нашим

интерним питањима, а у овом конкретном случају о питању које се поставља: питање буџета.

Господо, мени је жао да је време протекло и да не можемо овде много говорити о овим важним стварима, о којима би се иначе могло говорити читаве сате и дане, изводећи при томе, тесну каузалну везу између догађаја који се дешавају споља и стања које имамо изнутра. Из свега тога резултира неминовно наша потреба да се удружимо, да будемо прожети једним духом и да тежимо да будемо вођени само интересима народа, напослетку да своје народно јединство чувамо и уздижемо га по сваку цену и изнад свега. Све ове, господо, супротне тенденције које се јављају и имају за циљ слабење јединства, разбиће се као мехур о чврсту, гранитну вољу нашег народа. Варају се сви они који су мислили да ће под притиском спољних догађаја, под утицајима хитлеризма и фашизма, као и свима другим негативним струјама које теже да нас ослабе, моћи да улове моменат за реализовање захтева који су на штету народног јединства. Ако би дошло до тога видеће се тек тада, колика је снага Југославије, јер ће се сви ти захтеви разбити неминовно о чврсту стену нашег народа.

Г. Др. Шећеров је замерио нашем Министру финансија, чију вредност, разумевање и предиспозитивност према нама нико не може да оспорава, рекавши му да је он једини министар финансија у Европи који је оптимиста. Ја сам у том моменту помислио: хвала Богу да га имамо, добро је да он, пре свију других, буде оптимиста. Оно што се мисли да је грех стварно је једна врлина. Али ето, видите, оно што је врло добро и похвално г. Шећеров приписује г. Министру финансија у грех. Мени је жао што г. Шећеров није овде, јер ја лично нерадо полемисем са онима који су одсутни. Но и поред свега, и ако он овде није, ја то морам да учиним, јер су све ово начелна питања, о којима се говори. Са том оградом да ћу бити начелан нека су ми допуштене неке напомене. Г. Шећеров је напоменуо да је спремио законски предлог да се у држави спроведу реформе великих размера, при чему жали што у Финансијском одбору тај предлог није могао бити дискутован. Поново напомињем да ми је жао што г. Шећеров није ту, али ја сам имао намеру да му на то одговорим мало опширније, ово у толико пре, јер он радо оспорава свима нама компетенцију да говоримо о овим питањима. По том програму тражи се, пре свега административна реформа великих размера. Иначе база за ту реформу у опште није пружена нити су предлози конкретизовани сем оних општих, растегљивих напомена. У свом говору он даје доследно преимућство свом предлогу у напоменама по којима је Г. Претседник Владе рекао да ове предлоге треба за сада оставити јер задиру и сувише у велике реформе.

И зато што он даје себи најбоље атрибуције, што сам себи приписује велике заслуге с обзиром баш на тај предлог, наша је дужност да му и сами поклонимо сву пажњу, ово у толико пре, јер је г. Шећеров, један озбиљан радник.

Али господо, одајући ово признање Др. Шећерову и верујући у чистину најлепших побуда са његове стране, све то не значи да су ти његови предлози прихватљиви.

Читајући их, ја сам и нехотично добио утисак да су ствари убачене површно и без дубљих студија питања. Предлози, дакле, имају више смисла по побудама него по ономе што они стварно пружају, а они, сем општих напомена, не пружају ни могућност ближег уређења ових односа. Уз то су у извештају мањине, чији је тумач г. Др. Шећеров ствари наглашене у главним потезима т. ј. отступајући од писаног предлога који је читан у фин. одбору. Тако се н. пр. питање припадности службеника у првом том предлогу чини зависним од цене пшенице, што би и с обзиром на велике промене цена, давало једно колико нелогично толико исто и немогуће решење питања.

Између осталог г. Шећеров предлаже овде ограничење употребе државних аутомобила, укидање додатака, појевтињавање државних набавака и слично. Све су, то, господо, ствари колико апстрактне толико и наивне, рекао бих, које немају никакву одређену форму, не пружају ништа позитивно да мене запрепашћује не само да се такав непроучен предлог подноси него да се са онаквим патосом може и сме говорити о предлозима ове врсте. Јер ако је ико осетљив, то је државни организам који се одржава у строгом континуитету ствари, и који не трпи поремећаје. Ја бих још разумео да су господа тражила да се претходно изврши једна анкета и кроз ову утврди могућност извесних промена у нашој државној администрацији. То би било здраво, то би било реално. Ја мислим да би Краљевска влада прихватила предлог у колико се тиче једне такве анкете. Енглези су недавно приређивали и приређују сличне анкете.

То је био случај са индустријом угља као и другим гранама индустрије и радиности. Нарочито је Енглеска хтела да утврди рационалност метода рада у рудницима чиме је та анкета добила и шири значај. Стереотипност употребе преживелих метода производње, нарочито у рудницима, гони Енглезе да и сами размишљају о рационализацији. Ја верујем да би једна анкета ове врсте била и код нас корисна и потребна, и да би она, пре свега требала да обухвати баш ово питање о упрошћавању, појевтињавању државне администрације, па затим и самоуправне, које би такође добиле потстрека са те стране.

Ја који сам био врло загрејан за Привредно веће, жалим што та институција није уведена у жи-

вот. Можда су финансијски разлози налагали потребу одлагања, али ја верујем, господо, да они разлози којима смо документовали и правдали потребу Привредног већа важе и данас у потпуности. Од Привредног се већа апсолутно одустало баш кад је оно најпотребније. И са тих разлога једна поменути анкета била би потребна, анкета која би непристрасном анализом утврдила могућност појединих рефорама у нашој држави. Ја видим из извештаја г. Отона Гавриловића, известиоца, да ми у нашој држави господо, имамо 238.000 државних службеника. У прошлој буџетској дебати ја сам истакао да је мала Краљевина Србија на своја 4 милиона становника имала 40.000 чиновника; три пута увеличан број становника на новој територији значио би, у тој сразмери, дакле, неких 120.000 службеника. Администрација Краљевине Србије била је релативно добра, безпрекорно добра. Ја мислим, господо, да ће од тога броја несумњиво један део отпасти на стално радништво у државним предузећима, но зато ипак цифра остаје веома велика. Без једне дубље студије путем анкете ова се реформа не да извести. — Иначе је штета што се код критике буџета не издвајају државна предузећа у износу суме од близу три и по милијарде. Г. Министар финансија је потпуно у праву код приговора ове врсте. У томе се толико претерује да би се готово наметала тежиња одустајања од сваке егитације када други, крупнији разлози не би налагали потребу да држава задржи та предузећа у својим рукама. Тако би смо свели буџет на мању цифру. И ја сам у Београдској општини имао муке да уверим поједине одборнике да извесне ставке у буџету не значе оптерећења, јер проистичу из услуга које општина чини својим грађанима, као на пример осветљењем, трамвајима, водоводом и т. д.

Тако исто и држава продаје грађанима своје услуге путем привредних предузећа која се неће да одвоје од осталих ставки буџета. Ако бисмо одвојили државна предузећа буџет би изнео око 7 милијарди. Ви ћете ми допустити да будем, можда једини у овом Парламенту, који ћу нагласити једну нову мисао везану за жаљење, што је наш буџет уопште овако мали. Мали буџет претставља примитивне економске, социјалне и културне односе једног народа, нарочито његову заосталост на привредном пољу. Тако мали буџет одузима могућност да се огромне потребе једне напредне нације задовоље. Са овако малим буџетом многоструке потребе нашег народа остају незадовољене. Нашто то крити? Много мањи народи, али зато привредно напреднији имају много веће буџете него ми, и камо среће, кад би кроз развој шире снаге и полета наше привреде могли доћи до два или до три пута већег буџета, него што је овај. Ја желим да се ове моје речи правилно схвате и по вишем привредно-социјалном смислу, који је

садржан о захтевима о већем буџету, но само кроз развијенију привреду.

Господо, када се говори о буџету, морамо признати тачност тезе, коју заступља г. Министар финансија, а она је у томе да се мора правити разлика између ова два дела буџета. Ја томе додајем и онај свој захтев с обзиром на мали буџет. Ако се ова последња мисао схвати буквално и репродукује само као захтев, а не и са разлозима који је правдају, онда она, несумњиво оставља тежак утисак, али ако се веже за програмски захтев о неодложној потреби развијања привреде у свима њеним гранама, затим уочи и сав позитиван преокрет који неминуовно није из напредне привреде, онда је та мисао здрава тако да не треба даљих тумачења. Ја бих само желео да ми што пре кроз највећи просперитет наше привреде дођемо до могућности да имамо два до три пута већи буџет, него је овај мивијатурни који је сада пред нама, а који значи много с обзиром на општи застој свега.

Господо, није тачно да ми не радимо. Најлакша је ствар негативна критика. Идући кроз Сцилу и Харибду живота показали смо неочењиве снаге, и ми ту снагу стално показујемо. Код нас се врши процес спајања и кроз тај процес рада и стварања осећа се сталан напредак. Тако исто не можемо рећи да наше законодавно тело није било продуктивно. Председник владе учинио је неколико напомена о томе. Ја бих пак, који сам највише сарађивао у одбору који је претресао Закон о општинама хтео да истакнем велики значај те самоуправне реформе. Први пут после ослобођења успели смо да нашој једној и недељивој држави дамо један општински закон и један тип општина. Господо, нису те ствари за потцењивање. Били смо и иначе активни поред свих недаћа. Наша држава увек чинила је такође своју дужност према економски слабијим слојевима, а нарочито у моментима нужде показивала је пажњу и снагу.

Мени је, господо, непријатно, али не могу да не напоменем, јер се ради о врло важним државним питањима, да смо ми у прошлој години извели једну врло значајну обнову свих села порушених од поплава, онако исто као што смо у 1931 год. и обнову села порушених од земљотреса у Јуж. Србији. Смело смем да тврдим да смо ми тиме учинили нешто што ни једна друга држава до данас није учинила. Тихо, нечујно и без икакве рекламе, омогућили смо у прошлој години на поплавленој територији дуж Саве да 1.320 породица, пре него наступе хладни дани, буду смештене у своје домове, чиме смо извршили једну велику хуману и социјалну дужност. Не може се, господо, прећи ћутке преко свих тих манифестација снаге државе и свега онога што је она урадила за добро народа.

Наша је дужност да тежимо да целокупан свој

рад управимо у корист економски слабих и да се старамо да развијемо све привредне снаге у нашем народу тако, да омогућимо да све народне тежње и сва стремљења буду управљене томе циљу, циљу подизања народног благостања. Када то будемо постигли, лако ћемо остварити и све друге захтеве, било социјалне или опште културне, јер тамо где нема материјалног нема ни духовног напретка.

Ја сам слушао г. Др. Ђ. Леушића, који је, као што сам малочас казао, био један од опозиционара, но који је на најзгоднији и највештији начин излагао један принцип и једно своје уверење, везујући га за сељаштво. Господин Леушић је говорио, дакле, нарочито о сељаку. Ја сам ретко кад чуо тако лепе речи, и ако их је мало било, којима се глорификовала моћ и величина нашег сељачког народа. Он је говорио о оној великој борби Матије Губца, и ако га није директно споменуо, говорио је о борби за сељачке правце и за ослобођење од тираније, говорио је о Вожду, бесмртном Карађорђу и о сељацима нашим, истичући и наглашујући да нам је дужност да ове велике тековине народне што боље и сигурније очувамо.

Ја сам, слушајући г. др. Леушића где онако лепо глорификује сељака, очекивао, господо народни посланици, да ће се овај његов панегирик свршити историски и социјално тачном констатацијом, која ће ићи против његове политичке тезе као и групе којој припада. Али је он извео закључке, који су све друго, само не исправни. Ти његови закључци нису ништа друго до ли историски и социјални фалсификати. Пошто је утврдио и казао за сељаке, дакле за хрватског сељака као и српског, да чине три темељна стуба у нашој држави он додаје да они могу да претендују на многи виши циљ, него што је уређење једне ситне самоуправне јединице. Г. др. Леушић је хтео да, алудирајући на самоуправне реформе, изведе своје особите закључке. Али он на то није имао права после оваквог свог излагања о сељаштву. Па пошто је све те лепе идеје о сељаштву и претензијама његовим слио у један акт величања сељака и његове конструктивне моћи, он је, види се са каквом наивношћу, изводио закључке, који су у ствари кроз нетачни. Пошто је утврдио идентичност сељака — Хрвата, који су се борили и боре за старе правце са онима који су се борили и гинули под бесмртним Вождом Карађорђем, он је хтео не хтео морао извести и закључке, који сами од себе резултирају из силе тачних констатација. Али код њега је једнострано политичар угушио непристрасног критичара који изврће истину тек што је ову открио.

По г. др. Леушићу, најважније је, да наш сељак хоће „слободан и несметани развитак његових историско-политичких индивидуалности“. То је господо срамота, јер овако самовољно и несхватљиво

извртање мисли, у ствари је и безобзирно потцењивање нашега сељака. То је дивљачко поступање са нашим сељаком, који иначе представља један здрав и конструктиван елемент. Наш сељак је један исти како у тежњама својим тако и у својим патњама; он ће увек бити један исти па и онда кад буде стао на браник најсветијих интереса и права своје отаџбине. (Аплауз). Ни у колико и ничим не могу се овако произвољно стварати подвојености села и сељака и њима импутирати мисао о стварању „историско — политичких индивидуалности“, јер сељак и Хрват и Србин, немају ништа од те магле наших професионалних политичара, нити ће они икада на ту странпутицу, која их стварно одстрањује од оне здраве борбе за олакшање свога економског положаја.

Г. Др. Леушић говори даље о потреби засебних економских, културних и социјалних тековина сељака, што би у социјалном погледу означавало пуну бесмислицу јер сељаци, и Срби и Хрвати, имају истоветне а не засебне интересе. Ја нисам, господо, видео већу контрадикцију од ове у коју пада Др. Леушић, конструишући разлику тамо где постоји истоветност интереса сељака. Формула г. Др. Леушића и његових другова није добра ни тачна; она је без икакве потребе распиривање мржње међу браћом истог социјалног положаја. Како то да та господа не могу да утврде једнакост интереса и тежњи српског и хрватског сељака? Но и поред најбоље воље, поред настране примене метафизичких догми у политици, поред све лукавости, да не кажем нешто друго, та господа не могу да конструишу однос, у коме ће паметан свет моћи да увере да је српски сељак једно, а хрватски друго. Исти су они, господо, исти истоветни наши сељаци у свима деловима Краљевине! Ми смо посматрали наш сељачки народ и за време оне несретне албанске одисеје у 1915 години. Гледали смо га и дивили се његовој снази и величини. Он је и према Бугарима у то време био велики. Гледали смо га где преко снежних гудура носи рањеног Бугарина на својим снажним плећима, а кад смо га запитали што га носи, одговарао је великодушно: „Братко ми је“. Наш сељачки народ осећа се као браћа између које постоји пуна идентичност интереса и тежња. Он је спојен и истом легендом која је жива на Балкану, иста му је и горка прошлост као и однос према туђину-завојевачу; исте су патње њихове да су исте и тежње нашег сељака, који је нераздвојен у изражавању своје воље да буде једна и нераздвојна целина једног истог народа, исте крви и језика. (Бурно пљескање).

Сви ови покушаји, који теже да популаришу једну политичку идеологију на бази конструисања заострених односа између српског и хрватског сељака, сви ти покушаји, господо, не могу и неће никада успети (Бурно пљескање). Ја бих још разумео

да се хоће да формулише нека специфична сталешка демократија, да буде један идејни програм, какав такав, — али не можемо да разумемо, да сепаратисти, да поједина господа црпе своју снагу из вештачки конструисаних односа подвојености српског и хрватског сељака, који су целим својим бићем везани и упућени на вечну заједницу. Апсолутно не иде, господо, да се дели оно што је недељиво, они су једно и — увек остају једно. (Бурно пљескање).

Господо, покојни Стјепан Радић хтео је кроз формирање хрватског фронта да прикупи све Хрвате, а првенствено сељаке, а његова је даља тежња била да кроз организовање сељака церира град и да му се овај сам од себе преда. Он је био политичар необично спретан, врло добар стратег и наши градови нису му били дорасли, јер их је он фактично и церирао. Ја сам му у једној полемици говорио да је могао да освоји и срца Шумадије, али само под условом и од онога момента, кад призна интегрално јединство нашега народа. (Бурно пљескање).

Интегрално јединство он је био на путу да оствари. И можда би Стјепан Радић постао сељачки вођа свих наших сељака, што је за ствар општег националног прогреса сасвим споредно. Ко ће бити носилац једне идеје, сасвим је споредно, господо.

Ми смо, господо, у негативном развоју догађаја дошли до кључа, до једног микроскопски тачног кључа где се код образовања сваке владе мора да води рачуна о томе, у коме односу стоје Срби, Хрвати и Словенци. То је једна негативна ствар. Ја бих волео, господо, да ми једном већ престанемо да и о томе водимо рачуна. Једном приликом напоменуо сам да би на свим положајима чланова Владе могли да буду само Хрвати, онако исто као Срби или Словенци, како би се једном престало да мисли на кључ. Ја бих, господо, желео да се једанпут престане да говори о томе проклетом кључу, који учестано оживљује и наш уважени пријатељ г. Никић, који чак оспорава да у једном претежно хрватском селу сме бити посланик један Србин. Таква питања и приговори сличне врсте су производ једног негативног развоја догађаја у нашој држави. Желети је да у море југословенске идеологије утоне свака ситна тежња која се огледа у овом племенском цепидлачењу и прегањању. Правих Југословена је жеља да се о томе племенском кључу никад не води рачуна, и не само о племенском кључу, него и о старом страначком кључу. Јер југословенска идеологија претпоставља корениту измену ствари на боље и у правцу стварања новог. Она се не баца блатом на оно што је раније било, нити има потребе да то чини. Она респектује прошлост онако исто као што аспирира на пуну и лепшу будућност. Она одаје све дужне хвале и признање сваком, али она тако исто тражи да се води рачуна и о новим обзирима, о програмском

раду и стварању, затим о свима здравим идејама за које тражи идејну приврженост југословенског човека. Југословенска идеја, поред спољне, има и своју лепу унутарњу садржину, која је сва у позитивној измени привредних и социјалних прилика до степена сношљивости и среће свију. Ми не можемо успети, ако не тражимо идејну приврженост човека-фанатика за једну одређену идеју. Та идеја југословенства не трпи, не подноси, питања оне ситне врсте која драже инстинкте прошлости и чине да се народ разједињује духовно, наместо да се спаја у једно и нераздвојно.

Од свих настраних питања, која се код нас убацују, највише је депласирано, најгоре је, најреакционарније и најмање одговара интересима нашега народа оно, које се поставља у облику одвојених интереса Срба и Хрвата и не само одвојених интереса племена него чак и сталежа тих племена. А међу најгорим је најгоре несумњиво оно, које тражи да конструише вештачки неку мржњу српског и хрватског сељака, и да из те, и на такав начин, створене мржње развија даље дивље инстинкте маса и ствара на тај начин своју идеологију. (Аплауз.) У истом су положају и они, који теже да црпе своју снагу из тобожњих глупости владајућих режима. Треба стварати сопствену идеологију и снагу и не чекајући слабљење снаге других. Ми не можемо добити ништа, ни морално ни материјално, ако стално указујемо на грешке других. Нека то буде опомена онима, који истражују вечно корен мудрости у критици рада других, докле сами не истичу ништа позитивно ни боље на супрот томе.

Ми смо се одужили својој савести радећи свим силама на консолидацији државе и верујемо, да је то добар пут, којим гредимо, да је ово поуздан начин, да очувамо јединство нашега народа, у толико пре, господо народни посланици, јер су велике силе, јаке су стихије, које то јединство теже да наруше. И ако је икада било места удруживању у једну непоколебиву заједницу и места за стварање једне идеологије југословенске, и вере у победу, то је случај сада! Исто тако и обрнуто је случај: ако икада није било места, господо, разним покушајима, који су дошли до изражаја кроз назови пункције, ја мислим, да им је сада најмање места у овим мутним временима и озбиљне угрожености државе и друштвеног поретка.

Ја, господо, завршавам свој краћи говор, са чврстом вером, да ће радне масе нашега народа, да ће сви они који су пролили море крви, они који нису награђени за свој патриотизам, али га зато ипак снажно носе у својој свести и мишицама, оне огромне радне масе, које подносе беду живота са вером и љубави за нацију, да ће те радне масе у заједници напора тела и духа, са нашим идејним људима, успети да изнесу идеју јединства, јачу од

свих струја и сила, које узалуд покушавају да је руше. Главни носилац те идеје: наш сељак у Шумадији, и наш сељак у Хрватској између којих не сме и не може бити никакве разлике, провешће брод Југославије кроз све буре и упутиће га на светле хоризонте рада и славе.

На својим снажним плећима они ће изнећи идеју јединства Југославије, у коју треба чврсто веровати! (Одобравање и аплауз.)

Potpredsednik **Karlo Kovačević:** Има реџ. **Stevan Kraft.**

Dr. Stevan Kraft: Gospodo narodni poslanici, budžet za godinu 1933/34 donosi se pod izuzetno teškim prilikama. Opšta privredna kriza obuzela je celu zemlju i pokazuje razorno svoje dejstvo u svim granama naše narodne privrede, a najviše i najopasnije u oblasti poljoprivrede. To je dejstvo tim jače i razornije, jer je poljoprivreda opterećena nesrazmerno visokim, privredno nemogućim i nepodnošljivim porezima i dažbinama. A pošto je poljoprivreda u našoj agrarnoj zemlji i temelj i glavni izvor naše nacionalne privrede, i suviše je jasno šta znači privredno iscrpljenje toga izvora, odnosno trajna nerentabilnost poljoprivrede za poljoprivredni život naše zemlje. Zato želim u glavnom da se pozabavim ovim pitanjem pri razmatranju predloga budžeta za g. 1933-34.

Nerentabilnosti poljoprivrede glavni su uzroci: nagli pad cenama poljoprivrednih proizvoda i veliko opterećenje poljoprivrede porezima i dažbinama. Na prvi uzročnik jedva možemo, i to samo posredno, uticati dokle god budemo ostali agrarna i izvozna zemlja, jer ona imade svoje korene u dubokim promenama i i potresima svetske privrede, koje su izvan domašaja našeg uticaja. Zato nam je dužnost da do krajnje mogućnosti eliminšemo štetni učinak drugoga faktora, koji je istodobno i posledica i uzročnik, ako ne želimo da skrštenih ruku sačekamo slom naše privrede. Ne smijemo se varati, stanje je zaista kritično. Poljoprivreda ne samo da već nekoliko godina ne odbacuje više ni najmanji čisti prihod, zemljoradnik ne samo da obrađuje svoju zemlju badava, već je utrošio sve svoje rezerve ili se je zaduživao plaćajući poreze i namete, ne iz svojih prihoda od zemlje, jer takovih već od stupanja na snagu novoga zakona o neposrednim porezima od 8 februara 1928 godine više nema, već iz supstance svoje imovine. Nastupilo je naglo siromašenje seljačkoga naroda, tako da se danas širi nemaština, beda i nevolja u najplodnijim i nekada bogatim krajevima naše zemlje. Zemljoradnik ne samo da je ograničio lične potrebe svoje i svoje porodice do krajnje granice, od čega dolazi opšti privredni zastoј, već silom prilika prelazi na sve ekstenzivniji i primitivniji način obrade svoje zemlje. U nemogućnosti da vrši ma kakve novčane izdatke, zemljoradnik ne napušta samo upotrebu vештачких sredstava proizvodnje, nego smanjuje i upotrebu radne snage i ljudske i stočne u svome gazdinstvu, obrađuje zemlju i slabije i lošije da izbegne uposlenje tuđe radne

snage, koju ne može više da plati. Otuda dolazi ne samo konstitutivno slabljenje naše poljoprivrede i opadanje njenog proizvodnog kapaciteta i po kvantitetu i po kvalitetu, nego i jedna nezapamćena besposlica na selu, koja je u srcu Bačke urodila krajnjom nevoljom i gladi, među poljoprivrednim radnicima, kakova se već generacijama ne pamti. Znaci privrednoga i socijalnog propadanja zemljoradničkoga naroda toliko su očiti, da nije više ni moguće ni dozvoljeno da se pred tim pojavama dalje zatvuraju oči, već je krajnji čas da se ovom fatalnom razvoju stvari stane na put i da se u interesu ne samo ozdravljena naše poljoprivrede nego i celokupne naše nacionalne privrede uradi ono, što je jedino još ostalo u našoj vlasti, da se poljoprivreda temeljito rastereti od neposrednih poreza i nameta, kako bi joj se vratila rentabilnost i dao ponovo privredni smisao i cilj. Možda će neko od g.g. narodnih poslanika podvojiti, da je položaj zemljoradnika naročito u Vojvodini toliko očajan i pitati se, kako je do toga došlo? Neka mi je zato dozvoljeno, da to ukratko objasnim i da stvoreno stanje ciframa ilustrujem.

Polazna tačka za toliko štetno poresko preopterećenje poljoprivrede jeste Zakon o neposrednim porezima od 8. februara 1928. godine, koji je donesen u nevreme, jer je svetska poljoprivredna kriza već od 1927. godine bacala svoju senu i na našu zemlju. Taj je Zakon upravo na početku poljoprivredne dekonjunktive doneo poljoprivredi trostruko povišenje javnih i samoupravnih tereta. Ako je zemljoradnik donde plaćao po katastarskom jutru poreza i nameta svih vrsta prema mestu i bonitetu 80-120 dinara, taj je teret po novom zakonu iznosio 300-400 dinara i više. Prevršila se mera, jer se pri oceni rentabilnosti poljoprivrede pošlo od visokih cena za pšenicu i kukuruz u godini 1925/26, a kao osnovica za odmeravanje poreza na prihod od zemlje utvrđen je u Bačkoj i Banatu gotovo bez iznimke 34 struki iznos kat. čistog prihoda od jednog katastarskog jutra, koji je prihod kod zemlje prve bonitetne klase iznosio 28 zl. kruna, a u Sremu 32 struki iznos. — Tako se je računski po 1 kat. jutru zemlje I. bonitetne klase za Banat i Bačku došlo do jednog čistog prihoda u iznosu od 952, a za Srem u iznosu od 896 dinara. Ti prihodi nikada, ni u najboljim godinama nisu ostvareni, a danas predstavljaju pravi jedan anahronizam. Dok su cene glavnim poljoprivrednim proizvodima, pšenici i kukuruzu, pale zadnjih godina na jednu trećinu i ispod toga, porez na prihod od zemlje još se uvek odmerava na bazi ovih nestvarnih i fiktivnih cifara čistog prihoda po Zakonu o neposrednim porezima od 1928. godine. Izvršene su doduše izvesne korekcije time, što je poreska stopa kod osnovnog poreza na prihod od zemlje spuštana na 10%, a dopunski porez snižen na 8% u najvišem iznosu, no sve to nije dovoljno. Kraljevska vlada izgleda da je to i sama osetila, jer je zakonom o izmenama i dopunama Zakona o neposrednim porezima od 25. marta 1932. godine omogućila da

se zemljoradnicima dade daljna olakšica, i da se ukupni iznos zemljarine za 1931. godinu snizi za 20%. Iznoseći međutim, ovaj zakonski predlog o budžetu za 1933/34. godinu Kraljevska vlada, koja je u međuvremenu donela i Zakon o zaštiti zemljoradnika, dolazi sada sama sobom u kontradikciju ukidajući ovu povlasticu 20% sniženja ukupnog iznosa zemljarine za 1932. godinu. Čime je to opravdano? Neću da se toliko pozovem na konstataciju samoga G. Ministra finansija, da su cene u godini 1932. u odnosu prema cenama iz godine 1931. toliko osetno pale, da je celokupni nacionalni dohodak iz 1931. godine, procenjen na 42.000.000.000 dinara, sveden u godini 1932. na svega 35.000.000.000 dinara, već želim, gospodo narodni poslanici, da vam ciframa iz privredne prakse pokažem koliko je položaj poljoprivrede težak i nemogućan i posle 20% sniženja ukupne zemljarine. Uzeću za primer proračunavanje Udruženja poljoprivrednika Dunavske banovine. Ono dolazi do zaključka, ispitujući poresko opterećivanje poseda od 5, 10 i 50 kat. jutara zemlje I klase u Vojvodini sa multiplikatorom 34 i sniženjem ukupne zemljarine za 20%, da je jedno jutro prosečno opterećeno porezom i prirezima sa 220 dinara.

Ja ću vam gospodo, na jednom praktičnom primeru iz Srema, gde je multiplikator samo 32, da pokažem, da su tereti stvarno veći. Ali uzmimo Din. 220, po jednome jutru, kao srednje opterećenje. Onda se rentabilitet računa ovako: proizvodni troškovi za jedno jutro pšenice pri srednjoj obradi bez zemljišne rente, bez kamata, bez nagrade za trud samog sopstvenika iznose najmanje dinara 1130. — Srednji prinos od ovog katastralnog jutra ca 8 mc. pšenice po ceni od 150. — dinara za 100 kilograma daje novčani prihod od dinara 1200. — To je, gospodo, u normalnim prilikama mnogo. Ne sme se zaboraviti, da je samo usled nerodice, usled nestašice pšenice, cena ove godine skočila na 200 dinara i preko 200 dinara. Da imamo jedan izvozni suvišak, naše unutrašnje cene ravnale bi se prema cenama na svetskom tržištu, a cena pšenice prema svetskom tržištu jedva bi bila veća od 100—120 dinara. Naša pšenica po svom kvalitetu može se porediti na svetskom tržištu najbolje sa južno-američkom pšenicom roza te i ta pšenica ovih dana notira u Roterdamu, glavnom tržištu pšenicom u Evropi 3 holandska forinte i 95 centi, najviše 4 forinte i 5 centi. Gospodo, paritet naš odgovarao bi prema tome ceni od 95 — dinara do najviše 100 dinara. Ali uzmimo da bi naša pšenica našla prođu u Čehoslovačkoj i Austriji, u tom slučaju mogli bismo računati da bi dobili cenu od 20—30 dinara više od one cene koja bi nizvodno odgovarala notici u Roterdamu, ali nikako ta cena ne bi prešla 130 dinara. Prema tome, gospodo, cena od 150 dinara za proračunavanje rentabiliteta i suviše je visoka, ali ipak uzmimo je. Onda bi srednji prinos od jednog jutra pšenice iznosio 800 kgr. po 150 dinara metar. centa, svega 1.200. Ako uzmemo vrednost slame i pleve, koja se ne bi smela

računati, jer je seljak za pare ne može prodati, onda bi optimistički računato, najveći prihod od 1 jutra pšenice mogao biti jedino 1320 dinara, a pošto imamo proizvodne troškove u visini od 1130 dinara, jedva se postiže jedan višak od 190 dinara po 1 jutru pšenice. Budući je ali opterećenje po jednom katastralnom jutru nisko računato, 220 dinara, to vidite da je opterećenje toliko, da ga zemljoradnik ne može pokriti iz prihoda od svoje zemlje, nego mora da doplati najmanje 30 dinara po jutru na štetu svoje imovine. —

Gospodo, kukuruz je glavna baza našeg zemljoradnika u Vojvodini, jer zemljoradnik pretežan deo svoga zemljišta zasađuje kukuruzom. Kod kukuruza je račun rentabilnosti još nezgodniji, jer se tamo pokazuje jedan manjak, koji bez sumnje po jednom katastralnom jutru iznosi oko 80—100 dinara. —

Gospodo, sada da vam na jednom praktičnom primeru izvađenom iz podataka jednog seoskog gazdinstva u Sremu u veličini od 56 jutara pokažem, da ovo nije nikakva izmišljena računaska operacija, nego da je žalosna stvarnost. Taj posed od 56 jutara zemlje prve bonitetne klase sa kat. čistim prihodom od 28 zl. kruna i multiplikatorom 32 ima po Zakonu o neposrednim porezima od 8 februara 1928 računski čist prihod od 50.176 dinara. Ovaj je prihod opterećen porezima, nametima i prirezima na sledeći način: 10% osnovnog poreza na prihod od 50.176 dinara, iznosi 5.017 dinara, 8% dopunskog poreza iznosi 4.014 dinara. Prema tome ukupna poreza na prihod od zemljišta iznosi ovde 9.031 dinar i 68 para. Od toga je, prema Zakonu o izmenama i dopunama zakona o neposrednim porezima od 25 marta 1932 godine, dozvoljen jedan otpis od 20% za godinu 1931, što iznosi 1806 dinara tako da ukupni porez na taj posed iznosi 7.225 dinara i 35 para. Opština u kojoj taj posed leži ima opštinskog nameta 88% i prema tome opštinski namet iznosi 4.415 dinara i 48 para, 15% banovinskog prireza iznosi 752,64 din., 4% župnog prireza iznosi 200,68 dinara, kuluk za 28 dana po 15 dinara dnevno iznosi 405 dinara, kućarina sa svima prirezima iznosi 1500 dinara i poljarina 112 dinara.

Ukupno opterećenje toga poseda od 56 kat. jutara iznosi 14.611 i 15 para, znači po jednom katastarskom jutru ne 220 din. nego 292 dinara. Dakle znatno više nego po proračunu udruženja poljoprivrednika Dunavske banovine iskazanom za slične posede u Bačkoj i Banatu, gde je multiplikator 34.

Gospodo, sad da vidimo kakvi su prihodi od ovakvog poseda, da vidimo kako zemljoradnik iskorišćava tu površinu, kako je zasejava. Pri tom morate imati u vidu da zemljoradnik mora izdržavati tegleću stoku, koja ne donosi u glavnom nikakve prihode. Plan zasejavanja takvog poseda bio bi sledeći: 4 jutra zobi, 4 jutra sena, 2 jutra deteline, 1 jutro ječma, 1 jutro zelene piće, 1 jutro stočne repe, 1 jutro krompira, va-

riva, konoplja etc., 16 jut. pšenice i 26 jut. kukuruza. — Osim pšenice i kukuruza sve se potroši u gazdinstvu i ne donosi direktno novčanog prihoda. — Ostaje pšenica i kukuruz, koji daju novčani prihod.

Ako uzmemo prosečni prinos pšenice sa 8 metričkih centi po jutru, to sav prinos od 16 jutara iznosi 128 mc. Od toga otpada na zemljoradnikove potrebe za prehranu svoju, porodice, radnika, za seme i doplate najmanje 60 mc. Preostaje mu dakle od 128 mc. jedva 70 mc. za prodaju. — Ako uzmete cenu od 150 dinara prosečno za 100 kg. pšenice, što nije opravdano prema svetskom paritetu cena, sa kojim jedino možemo računati u normalnim godinama, onda to gazdinstvo odbacuje prihod od 10.500 dinara od pšenice.

Preostaje 26 jutara kukuruza. — Ako uzmete prosečni prinos od 15 mc., što je vrlo optimistički, to dobijete prinos od 390 mc., kukuruza u zrnju. Potreba vlastitog gazdinstva je najmanje jedno 70 mc. ako je za prodaju 320 mc. kukuruza po 65 dinara, jer više zemljoradnik ne dobija, daje novčani prinos od 20.800 dinara.

To je sve optimistički računato, ja namerno hoću da vam prikažem optimistički račun i da vi na osnovu toga optimističkog računa vidite da je zemljoradnja postala danas apsolutno pasivna i da naš zemljoradnik nikako ne može da snosi poreske terete iz svoga prihoda, nego još jedino riz supstance svoje imovine, usled čega i dolazi njegovo naglo osiromašenje, kao i sve druge štetne pojave na selu.

Sad budimo dalje optimiste i računajmo da imade to gazdinstvo od jaja, živine i stoke, još jedan prihod od 4—5.000 dinara, a više od toga ne može da ima. Onda seljak dobija kao celokupan bruto prihod sa 56 jutara svoje zemlje, optimistički računato svega jedno 36.000 dinara. — Koliko su sada rashodi ovog gazdinstva?

Malo pre smo utvrdili da ovaj posed samo na prihod od zemljišta plaća 14.611,15 dinara. Pošto taj zemljoradnik ima dakako i izdatke na razne takse, jer se dešiva da sklapa razne ugovore, da uzima pasoše za marvu, onda možemo kao okruglu cifru javnih tereta uzeti ne 14,611 dinara nego okruglo 15.000 dinara. Za obradivanje toga poseda od 56 jutara zemlje potrebno je da seljak izdržava ženu i porodicu, i najmanje stalno još dve pomoćne sile, koje pored hrane primaju u gotovom godišnje najmanje 6.000 dinara. Nadnice i hrana za sezonske poslove i radnike, nisko računato, iznose oko 6.000 dinara godišnje. Sem toga, seljak ima da plaća i zanatlije, kovača, kolara, sarača i t. d. sa najmanje 3.000 dinara godišnje. Opšti režijski troškovi, osiguranje protiv požara, gorivo za vršidbu, krunjenje kukuruza, nabavka veziva, apoteka, lekar, veterinar iznosi još najmanje oko 4.000 dinara. Sem toga taj zemljoradnik mora da održava svoje gasdinstvo u redu te zbog toga ima stalnih godišnjih investicija za održavanje zgrada, poljoprivrednih sprava i mašina i ne-

predviđenih izdataka još oko 5.000 dinara. Za lične potrebe samoga seljaka i njegove porodice ne preostaje ništa. A za nagradu njemu za vlastiti trud isto tako ništa. — Celokupni rashodi toga gazdinstva od 56 jutara zemlje na javnim dažbinama i troškovima iznose prema tome oko 39.000 dinara. I pošto smo prihod na to gazdinstvo računali optimistički sa 36.000 dinara, onda izlazi da ovakvo seljačko gazdinstvo od 56 katastralnih jutara prvoklasne zemlje kod današnjeg poreskog opterećenja podbacuje najmanje sa 3.000.— dinara godišnje.

Gospodo, sada da vam pokažem još kako izgleda malo veće gazdinstvo. Ja imam ovde jedan primer koji bazira na knjigama jednog gazdinstva od 181 jutra, isto u Sreću, u istoj opštini, isti multiplikator, isti opštinski namet, banovinskog prireza i t. d. Ja se mogu zadovoljiti ovde da vam dam globalne cifre.

Zaduženje ovoga gazdinstva na neposrednim drž. porezima od 1929 do 1932 iznosi: za godinu 1929 dinara 154.105. Tu su ušli zaostaci od dohodarine i zato je ova suma vanredno velika. Za 1930 godinu ovo je gazdinstvo zaduženo neposrednim porezom sa 46.885 dinara, za 1931 god. sa 40.007 dinara, za 1932 godinu 29.795 dinara. Za svega 4 godine, gospodo, to gazdinstvo od 181 jutra i dve kuće, jedna u kojoj sam sopstvenik stanuje i jedna seoska prizemna kuća koju izdaje, zaduženo je državnim neposrednim porezima sa 270.772,97 dinara. Tome zaduženju dolaze samoupravni nameti i prirezi, naročito opštinski namet i banovinski prirez, čime je ovo gazdinstvo zaduženo za 4 godine svega sa 100.640 dinara. Ako uzmete zbir ovih suma, onda dobijate jedno zaduženje toga još uvek seljačkog gazdinstva, sa 371.422,97 dinara za 4 godine. Sopstvenik ovog gazdinstva, koji je vrlo sposoban, stručno obrazovan, mlad ekonom, štedljiv do krajnosti, uspeo je da za 4 godine plati od toga zaduženja na državnim porezima 224.488 dinara i na samoupravnim nametima i prirezima 84.200 dinara, svega 308.688 dinara, ostalo je još jedno zaduženje u iznosu od 46.000 dinara na državnim neposrednim porezima i 16.440 dinara zaostataka na samoupravnim nametima i prirezima.

Gospodo, sada će neko kazati, da je to najbolji dokaz, da je poljoprivreda u mogućnosti da snosi ovako visoke terete. Gospodo, to nije tako, jer je taj ekonom imao 1929 god. uštedjvine od oko 100 hiljada dinara, te je na jedan mah isplatio 95.480 dinara i 66 para ne iz tekucih prihoda nego iz te svoje uštedjvine.

Inače bi, gospodo, i to gazdinstvo danas imalo jedan ogroman zaostatak i ne bi plaćalo svakoga roka poreski zaostatak 5.000 dinara, nego bi imalo da plati najmanje trostruku sumu, a to bi bilo apsolutno nemoguće i kraj najboljeg gazdovanja.

Gospodo, ja sam ovim ciframa hteo da Vam ilustrujem da to nije nikakva priča, kada se govori o nemogućem i teškom položaju poljoprivrede i seljačkog

naroda uopšte. Mi smo videli u ranijim razlaganjima šta to znači. Ja ću sada da rekapituliram. Jasno je do očiglednosti, prema ovim podacima, da je poljoprivreda nerentabilna, pasivna. Ja smatram, gospodo, da je to najkрупniji problem naše države ne samo privredni nego i politički. Tu je najdublji izvor privrednih, socijalnih, i političkih nedaća ove zemlje. Otuda dolazi opšta privredna stagnacija, otuda naglo siromašenje naroda, besposlica i beda na selu. Otuda nepoverenje i pesimizam u prosuđivanju budućeg razvoja ne samo naše narodne privrede i valute, nego i celokupnog državnog života. Tu je, gospodo, ona tačka gde bi ova Vlada mogla i morala da razvije jednu plodnu i spasonosnu inicijativu. Tu je Arhimedova tačka sa koje jedino može i mora poći novo pokretanje i oživljavanje naše umrtvljene narodne privrede.

Gospodo, ne moram dalje da dokazujem da je apsolutno nužda i potreba naše nacionalne privrede, da se uspostavi ili vrati rentabilnost poljoprivredi radikalnim poreskim rasterećenjem i najstrožijom štednjom u oblasti samouprava. Nemoguće je, gospodo, ostati dalje pri ovim fiktivnim osnovicama za odmeravanje poreza na prihod od zemljišta.

Gospodo, krajnje je vreme da se sa ovim zabludama, sa ovim teškim privrednim greškama koje su napravljene zakonom o neposrednim porezima od 8. febr. 1928 završi, i da se tereti na poljoprivredu svedu na onu meru i do one granice koju zemlja stvarno može da podnese. Ja idem dalje, i tvrdim, da je potrebno, u interesu novih privrednih impulsa, u interesu novog pokretanja naše umrtvljene privrede, da se izade u susret zemljoradniku i preko te granice, i da se podigne rentabilnost poljoprivrede do onoga stepena, na kome će seljak opet osetiti izvesnu paricu u rukama i pojaviti se opet kao glavni naš potrošač, od čega će celokupna narodna privreda imati najveću korist.

Nemoguće je, gospodo, u jednoj zemlji — po prevashodstvu agrarnoj zemlji — gde ima 80% zemljoradničkog naroda, da se taj narod sistematski privredno iscrpljuje, da se sistematski osiromašava, jer to može završiti samo potpunim slomom nacionalne privrede. Samo ako ovaj privredni red, koji sačinjava ogromnu većinu naroda ove države, bude opet došao u mogućnost da odahne, da troši, da konsumira, samo onda može da ponovo oživi naša oronula nacionalna privreda, gospodo, koja — nemojmo se varati — nije još onu najdublju tačku krize prebrodila, nego koja upravo ove godine ulazi u jednu vanredno tešku i kritičnu fazu. —

Gospodo, nije li moguće, kad o tome zavisi toliko mnogo, da se to poresko rasterećenje poljoprivrede i stvarno provede? G. Ministar finansija predviđa jedan prihod od poreza na zemlju svega u iznosu od 456 miliona dinara, i preko toga jedan prihod od otplaćivanja poreskih zaostataka u iznosu od 75 miliona dinara. Ja ne verujem u prvom redu, da će se ovo potonje ostvariti, jer poljoprivreda nije više u stanju da pokrije ni

tekuće poreze i terete, a kamo li da će moći da vrši u tolikoj meri otplaćivanje starih poreskih zaostataka. I žalim, da ona odredba, koja je doneta u § 14 Zakona o izmenama i dopunama zakona o neposrednom porezu od 25 marta prošle godine, kojom je odredbom predviđeno rashodovanje starih poreskih dugova u slučajevima, gde je nemogućnost plaćanja tih starih dugova, dokumentovana, da se ta odredba nikako ne vrši. Ja nisam čuo ni u jednom slučaju, da je usledilo takvo rashodovanje, iako će ono, gospodo, morati doći pre i kasnije, jer je nemoguće, da će narod moći da udovolji tako velikim obavezama. —

Zar, gospodo, nije moguće kod jednog budžeta od 10 i po milijardi dinara, da se opterećenje poljoprivrede bar vrati na onaj stepen, koji je to poresko opterećenje imalo pre godine 1928, kada je sav teret po jednom jutru zemlje iznosio oko 80 do 120, 130 dinara. Ja čak verujem da će biti moguće, da se to opterećenje — samo ako postoji iskrena i jaka volja — snizi na jednu trećinu sadašnje mere, dakle od 456 miliona dinara na 150 do 160 miliona dinara godišnje.

Mora biti puta i načina, da se izvrše potrebne uštede na drugim stranama, kad se radi o privrednom spasavanju najmnogobrojnijeg i najvažnijeg privrednog reda u našoj zemlji, i prema tome o spasavanju cele naše nacionalne privrede. — Ako bude Kraljevska vlada u tome pogledu preduzela spasonosnu inicijativu da se narodu pomogne, doprineće u velikoj meri tome da taj narod, koji je danas skoro očajan, jer više ne veruje, da će se moći iskopati iz dugova, — stekne više poverenja i sa više optimizma gleda u budućnost i bolji razvitak naše nacionalne privrede i našeg državnog života uopšte. —

Gospodo, dozvolite mi da ukažem još na jednu stvar.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Vaše je vreme isteklo, gospodine poslanice, i molim vas da završite.

Dr. Stevan Kraft: (nastavlja). Ja ću biti kratak, Ja mislim da bi bilo potrebno i drugi napor da učinimo.

Kraljevska vlada po mome mišljenju ne može ispustiti iz vida ni tu činjenicu da su današnje mere za zaštitu zemljoradnika, kako to najbolje proizilazi iz cifara, koje sam malo pre izneo — nedovoljne i neefikasne. Jer, šta je, gospodo, učinjeno? Obustavljen je izvršni postupak protiv zemljoradnika za jednu godinu dana. Možda će to trajati i malo duže. Snižena je stopa na dugove zemljoradnika, na 10%. Gospodo, u ovim teškim prilikama, kako sam vam pokazao, poljoprivreda ne može snositi ni same zakonom propisane poreske terete, namete i prireze, i zemljoradnik apsolutno nije više u mogućnosti da plati kamatu na privatne dugove. Najbolja i najplodnija zemlja ako je zadužena samo sa hiljadu, do dve hiljade dinara, ne može da podnosi kamate na taj dug, zemljoradnik apsolutno nema više mogućnosti, da taj dug snosi i on će, ako prilike ostanu takve, apsolutno na tom relativno malom dugu morati

da propadne. O tome ne može biti nikakve sumnje i zato nije netačno ni ono što se govori u narodu, da je Zakon o zaštiti zemljoradnika više zakon o zaštiti poreza, da se državi omogući da kako, tako, makar i na štetu opštih privrednih interesa uleruje državnu porezu, a privatnim vjerovnicima kako bilo. Oni nemaju nikakve nade i izgleda da će moći, da dođu do svojih potraživanja prema zemljoradniku.

Prema tome, gospodo, tu je stvoreno jedno vrlo opasno stanje. To ne znači, gospodo, u praksi ništa drugo, nego da su sva druga potraživanja sem potraživanja državnih prema zemljoradniku postala ne samo dvojbena, nego da su, prema današnjem stanju, ta potraživanja apsolutno neuteriva. Prema tome, gospodo, ako hoćemo opet da se vratimo na put zdravog privrednog rada, sticanje i stvaranje novih privrednih vrednosti, ne preostaje ništa drugo, nego da se poduzmu najveći naponi, i da se nadje puta i srestava, da se izvrši konverzija zemljoradničkih dugova. Pa gospodo ne bi smela biti nemoguća, ni tražnja, ni želja, da se izvrše u našem budžetu onolike uštede i onolika organiziranja rashoda, a bude moguće, da se, u svrhu konverzije zemljoradničkih dugova i spasavanja naše privrede iz redovnih prihoda državnog budžeta, smanjenjem rashoda, stavi na raspoloženje najmanje pola milijarde dinara. Pa gospodo, ako se ispuni nada, kojom nas je ispunio g. Ministar finansija, izveštavajući da su pregovori sa stranim poveriocima o načinu regulisanja naših inostranih dugova, naročito o načinu regulisanja anuitetne službe, da su pregovori vođeni vrlo uspešno i da je aranžman već parafiran — onda nam, gospodo možda ustaje i nada, da će mo od dosadašnjih rashoda za anuitetsku službu u visini od 1,200,000.000 dinara moći polovinu milijarde da upotrebimo u tu svrhu. Pa ako se na taj način makar i najvećim naporima i najvećom štednjom omogući da država u svrhu konverzije zemljoradničkih dugova godišnje stavi na raspolaganje milijardu dinara, onda će mnogo što šta biti lakše. Možda će lakše onda biti govoriti o do sada toliko tugaljivom pitanju kreditne inflacije.

Jedno je jasno, da je novčani opticaj toliko malen u našoj zemlji, da se kod toga novčanog opticaja ne može opstojati i da se apsolutno mora tražiti način i sredstvo, da se toj nevolji na neki način doskoči. Ako budemo došli daleko da ostvarimo jedan plan peto godišnji gde će država svake godine uneti milijardu dinara, ja gospodo, verujem da će biti moguće rešiti i pitanje jednog inostranog kredita u svrhu regenerisanja naše narodne privrede.

Gospodo, ja bi imao još da stavim izvesne zamerke ne toliko finansijskoj politici, koliko finansijskoj upravi, ali pošto je vreme odmereno, to ovoga puta te zamerke neću moći da iznesem pred Narodnu skupštinu. Gospodo, molim da mi dozvolite još jednu konstataciju, jer ne znam da li će biti zato prilike u specijalnoj debati.

Vi svi, gospodo, znate da lojalan naš nemački živalj s pravom o sebi može da kaže, da spada među najurednije, najbolje i najizdašnije poreske platiše. Ja time ne tvrdim nešto iz čega bih hteo da konstruišem neku naročitu zaslugu; ja konstatujem samo jednu činjenicu, da i na tome primeru pokažem da od ovog elementa ovoj našoj državi i zajedničkoj otadžbini nema nikakve štete, kako u političkom pogledu, jer mi nikako ne predstavljamo jedno političko opterećenje našeg državnog života, tako, gospodo, još manje u privrednom pogledu, jer smo tu zaista jedan pozitivan, jedan konstruktivan i koristan element, pa bi, gospodo, već iz tih razloga bilo očekivati da se tome elementu dadu i izvesne mogućnosti prosvetnog i socijalnog razvoja.

No, gospodo, sa žalošću moram da konstatujem da se te mogućnosti prosvetnog i socijalnog razvitka ne daju u dovoljnoj meri, da se ne uzima dovoljno obzira na taj element i na njegovu opravdanu želju, da prosvetno i socialno ne bude zapostavljen. O pitanjima prosvetne prirode ja ću biti slobodan da govorim u pojedinostima, ako mi se to bude omogućilo, samo i tu moram unapred da konstatujem da postoji izvesna jedna prosvetno-upravna metoda, koja socijalno zapostavlja naš element, jer gospodo, dešava i u najnovije vreme i zadnjih nedelja, da se iz nemačkih škola odstrane po dva tri nemačka nastavnika tako da ne ostane ni jedan ili samo jedan i da se na mesto tih nemačkih nastavnika postave nastavnici koji uopšte ne govore nemački i ne mogu u školama sa nemačkim nastavnim jezikom apsolutno udovoljiti svojoj nastavničkoj dužnosti. Svi znate, gospodo, da u našem javnom, a naročito u upravnom životu jednu vrlo veliku i vrlo štetnu ulogu igra protekcionizam, igra, da to nazovem jednom narodnom popularnom rečju, kumstvo. Ako imaš kuma, onda imaš sve, onda ti je otvoren put i za takve položaje za koje nisi dorastao, za koje apsolutno nemaš sposobnosti, samo za to, jer je tebi i kumu ugodno da budeš blizu Beograda, da imaš zgodne saobraćajne veze, da budeš u opštini gde ima kaldrme, a, možda i asfalta, a ne pita se, da li time štetuje ona škola, da li štetuju ta deca, da li štetuje taj narod. Ispravni nemački nastavnici moraju da se maknu, moraju da budu premešteni u Crnu Baru ili Belo Blato, a na njihova mesta dolaze štićenici uplivnih kumova.

Gospodo, to je nešto vrlo žalosno, i ja vas uveravam da to nanosi mnogo više štete, moralne štete celom našem državnom životu, nego Bog zna kakva inače druga nepravda, jer se taj narod takvim postupcima oseća pogodan u onome što mu je najmilije i najdraže a svakome narodu je najdraža omladina njegova i škola njegova. I nešto najgore što se u državnoj upravi može učiniti, to je da se ponižavaju oni elementi, koji su državi odani, koji su državi verni, koji žele svako dobro toj državi i koji su uvek spremni da se založe

svima svojim srestvima za dobrobit i blagostanje ove države.

Gospodo, takovo je isto stanje i u upravnoj službi. Ja ću biti kratak. Ne biste verovali, ali ja vas uveravam da je tako, da jedva ima mesta jednom ispravnom mladom Nemcu sa svim kvalifikacijama u opštinskim uredima nemačkih opština. Ja mislim da mi nećete krivo tumačiti, ako sledim primeru jednoga senatora, g. Milana Popovića, koji je pravio jednu uporedbu između naših prilika i prilika koje su u tome pogledu vladale ne samo pre u staroj državi, nego koje vladaju i danas u susednoj Mađarskoj, gde se danas u pitanju opštinske samouprave sa više liberalnosti postupa prema nacionalnim manjinama, a naročito prema Srbima, kojih je ostalo dosta mnogo preko granice, tako da se tamo ne traži u opštinskim samoupravama apsolutno poznavanje usmeno i pismeno državnoga jezika, nego se daje mogućnost učestvovanja u opštinskoj upravi i građanima, koji nisu više u mogućnosti, da za kratko vreme nauče službeni jezik. Kod nas se međutim u tom pogledu prave tolike poteškoće, da će to biti na štetu istinske i zdrave opštinske samouprave.

Pa, gospodo, i sa socijalnoga gledišta da se zapitamo, gde će ti naši mladi ljudi da nađu uhlebija, jer najzad ne može sav jedan narod, pa ni naš, da živi jedino od zemljoradnje. U svakoj većoj porodici biće po koji član, koji će postati ili obrtnik ili trgovac, pa i činovnik. Ja nisam u tom pogledu sentimentaln, niti su to moji politički drugovi i prijatelji. Mi vrlo dobro znamo da ne možemo voditi kolo u državnoj službi, mi to znamo i ne želimo. Mi znamo da ne mogu naši sinovi biti na prvim položajima u državnoj upravi ili u vojsci. Nekada je moglo biti, vi znate u predašnjim vremenima u staroj državi i za ministre i za guvernere Narodne banke i za đenerale, koji su bili narodnosti srpske ili hrvatske. Mi smo skromniji, mi ne pretendujemo na to, ali moramo da se požalimo da se našim sinovima uskraćuje i otežava pristup i u najnižim granama ne samo državne upravne službe, nego i samoupravne službe opštinske. Takvo stanje mora dovesti naš narod do uverenja, da nema socijalne ravnopravnosti i mogućnosti u ovoj zemlji, da je zapostavljen i da nema mogućnosti, da njegovi sinovi uđu bar u samoupravnu službu opština, banovina i td.

Na to mislim da imademo apsolutno pravo i smatram da je u interesu jedne zdrave državne politike, da se u tome pogledu ne prevrši mera. Da je stanje nezadovoljavajuće, vidite po tome, što kod tolikih velikih nemačkih opština u Vojvodini — imade ih kako znate preko 100 — jedva imade još 2-3 opštinska beležnika koji su nemačke narodnosti.

Ja tu moram da ukažem na prilike u staroj državi pri završetku rata, gde je u samoj Bačkoj bilo 28 beležnika slovenske narodnosti. Pa zar, gospodo, ne bi mogli i naši sinovi bar u opštinskoj samoupravi i našim nemačkim mestima da nađu nam štenje? Zar to nije

čedan zahtev? A kad tamo, šta vidimo? Mi smo iznenađeni predlogom Fin. zakona za 1933/34. Ne samo da je stvorena jedna praksa, koja je i dosada eliminirala naše valjane za tu svrhu obrazovane mlade ljude iz upravne službe, nego se na neki način to sada Finansijskim zakonom i ozakonjuje.

Moram, gospodo, da dodirnem jednu tugaljivu tačku.

Potpredsednik Dragutin—Karlo Kovačević: Gospodine poslanice, vi imate pravo samo na jedan sat govora, a to je vreme odavno proteklo. Izvolite završiti.

Dr. Stevan Kraft (nastavlja): Ja sam prijatelj omladine, ja sam prijatelj jednog zdravog vaspitanja omladine. Ja sam naročito prijatelj telesnog vaspitanja omladine i sam sam kao mlad čovek o tome dao dokaza. Jam sam kao svestan Namac — što mi niko ne može zameriti — još kao mlad student bio hospitant, gost, hrvatskog sokola u Zagrebu i redovno sam išao na sokolske vežbe, jer sam u njima uživao, jer sam se tu našao i sa drugovima i prijateljima i vi iz toga možete videti da ja nikada ne mogu biti po osećaju ili po uverenju protivnik ovakve jedne nužne i zdrave institucije koja može biti samo na korist omladine. Ali jedno je: to sokolstvo kao nesumnjivo slovenska institucija — neću da čitam formulu njegovog zaveta koji svaki član Sokola polaže na sveslovensku zajednicu — drugo smo: mi kao zasebna zakonom zaštićena narodna individualnost. Neprirодно i nezdravo je, a to mislim ne treba da dokazujem pred ovako pametnim ljudima, da se sokolska organizacija u formi školskih Sokola uноси čak i u manjinske naše narodne škole i da se naša deca u mnogim opštinama i srezovima uvode dozvoljenim i nedozvoljenim sredstvima i metodama u te školske Sokole.

Ja protiv toga protestujem, jer je to neprirодно i jer na kraju krajeva može da bude samo štetno i po jednu i po drugu stranu.

Potpredsednik Karlo Kovačević: Gospodine poslanice, pošto i posle treće opomene niste završili svoj govor i pošto već govorite više od sat i po, ja vam oduzimam reč.

Gospodo narodni poslanici, sa vašim pristankom ja prekidam ovu sednicu i zakazujem nastavak za 3 i po sata po podne.

(Sednica je prekinuta u 13.30.)

— Nastavak sednice u 15,55 časova. —

Potpredsednik: Karlo Kovačević: Sednica se nastavlja. Reč imade narodni poslanik g. dr. Ante Kuntarić. (*Jovo Princip:* Hoću ja da govorim!) Ne možete govoriti. Vi ste prozvani. (*Jovo Princip:* Ja hoću da govorim!) Reč ima g. dr. Kuntarić. (*Jovo Princip:* Znam ja radi čega se meni ne daje da govorim. Ako mi ne date govoriti ovde, ja ću govoriti na ulici.) Nemojte mi

praviri nepriliku. (*Jovo Princip:* Ja hoću da govorim.) Reč imade g. dr. Kuntarić.

Dr. Ante Kuntarić: Gospodo narodni poslanici, pri oceni predloga budžeta za godinu 1933/34. Finansijski odbor imao je pred očima teško ekonomsko stanje cijele zemlje, svih društvenih slojeva, koje je izazvalo velikom svjetskom depresijom, koja nije pošteđila niti našu zemlju. Imajući u vidu i interese države, kojoj su potrebna stanovita sredstva za vršenje funkcija, koja su joj općim pravnim poretkom nametnuta i interese naroda, koja ta sredstva doprinosi u vidu izravnih i neizravnih daća, Finansijski odbor stao je na stanovište, da mu je prva i najveća dužnost, da svede budžet, na ravnu osnovu, t. j. da rashodi odgovaraju prihodima i da poresko opterećenje naroda odgovara njegovoj ekonomskoj moći. Posljedica ovakvog rezonovanja je načelo štednje, koje je Finansijski odbor pokušao dosljedno provesti, ali i tome stajale su na putu razne smetnje. Istina je, do duše, da se visina budžeta od godine 1931/32 stalno kreće na niže, tako:

1931/1932	13.741,032.093 dinara
1932/1933	11.323,200.000
a za 1933/1934	10.438, 326.579

Pitanje je ipak, da li je to smanjenje dovoljno i nije li tako visokim budžetom još uvijek preopterećena poreska snaga zemlje i ugrožena cjelokupna narodna privreda.

Ja sam malo prije spomenuo, da su konsekvencijom sprovođenju štednje stajale na putu izvešne zapreke. Veći dio budžetskih rashoda troši se na lične izdatke kako u opštoj državnoj administraciji, tako i u državnim preduzećima. Dosadašnjim zakonodavstvom stvoreni su pravni osnovi, na kojima se ti lični izdatci osnivaju. Finansijski odbor nije mogao menjati te pravne osnove niti donositi novo zakonodavstvo, kojim bi se te uštede mogle postići, iako su pali za to i konkretni predlozi. Nema dvojbe da je naša administracija preglomazna. Od općine pa do vrhovne državne uprave nanizala se cijela hijerarhija državnih činovnika i službenika; nema provedene sistematizacije činovničkih mjesta u pojedinim nadležstvima, tako da je postajala i postoji mogućnost da se bez plana i bez sistema povećava taj broj. Zakonski predlog g. dr. Slavka Šećerova i drugova, kojim su predložene vrlo efikasne mjere u tom pravcu Kraljevska vlada nije primila. Dakle, na ličnim rashodima Finansijski odbor nije mogao činiti nikakve uštede, jer su ti osnovani na dosadašnjem zakonodavstvu i na pravnim osnovama, koji su zakonom utvrđeni.

Sa druge strane nije se moglo početi ni snižavanjem činovničkih plata, koje su danas već toliko malene, da pružaju jedva životni minimum, iako ne odgovaraju životnom standartu, koji bi činovništvu pripadao po obrazovanosti i zahtevima, koje na njih stavlja i društvo i zadovoljenje njihovih intelektualnih potreba. Plate činov-

nika i službenika snižavane su u tri maha 1. IV 1931, 1. IX 1931 i 1. IV 1932, tako da se to sniženje kreće između 20—30% od predašnjih plata.

Kada bi tačno izračunali sve lične rashode i one koji se temelje na pravnim osnovima utvrđenim zakonom, ostala bi jedna suma od 1.500.000.000 dinara, kao materijalni rashodi u kojima bi Finansijski odbor mogao provesti stanovite uštede. A zar ta svota nije i suviše malena za jednu zemlju od 14.000.000 stanovnika za udovoljenje upravo elementarnih funkcija, koje narod stavlja na državu u kulturnom i socijalnom pogledu.

Kada konačno uvažimo reči G. Ministra finansija u svom ekspezu „Kraljevska vlada smatra, da se je u smanjivanju državnih rashoda došlo do jedne granice preko koje se ne bi smelo preći, a da se ne oštete vitalni interesi ne samo državne organizacije, nego i privredne delatnosti zemlje. Smanjenje predloga budžeta prema sadašnjem (1932/33) budžetu, pokazuje jasno krajnji napor, koji je učinjen pri odmeravanju državnih rashoda“.

Onda je jasno, da uštede, koje je Finansijski odbor proveo nisu velike. Preko krajnjih napora Kraljevske vlade nismo mogli preći.

Prema tome Finansijski odbor u nastojanju za štednjom nije mogao poći dalje od Kraljevske vlade, jer „u smanjenju državnog budžeta postoje granice, koje se ne mogu prekoračiti, čak ni privremeno, jer bi svako prekoračenje značilo siguran nazadak našeg državnog i društvenog života“.

Ja sam na početku svoga govora napomenuo, da je Finansijski odbor pri oceni budžeta imao pred očima: 1) da budžet bude realan i 2) da odgovara kontributivnoj moći zemlje. — Da možemo ova dva odlučna momenta valjano prosuditi, treba da utvrdimo odnos budžeta prema narodnoj privredi, jer prosperitet narodne privrede uveliko zavisi o veličini javnih nameta, koje ona ima da podnosi.

Realnost budžeta traži da se rashodi državne uprave prilagode prihodima, a ti prihodi moraju da odgovaraju kontributivnoj moći naroda. To znači, treba po svaku cijenu uzdržati budžetsku ravnotežu, koja je, kako kaže G. Ministar finansija, najveća briga Kraljevske vlade i jedna komponenta njegove finansijske politike.

Da li je ovaj budžet realan i da li je postignuta budžetska ravnoteža, ja ću pokušati prikazati sa dve strane, koje mi stoje na raspoloženju. Jedno su cifarski podaci koje nam G. Ministar finansija daje svakog tromesečja o kretanju državnih rashoda i prihoda državne administracije (opće uprave) i državnih preduzeća odnosno fiskalnih neproduktivnih ustanova, a s druge strane opće naziranje na privredno stanje zemlje. Pri načelnoj raspravi budžeta u Finansijskom odboru služili su nam za ocenu podatci meseca decembra, odnosno kretanje prihoda—rashoda državne administracije i privrednih preduzeća na prvih 9 meseci budžetske godine 1932/33. Podaci za mesec decembar bili su apsolutno

povoljni i nisu davali nikakova razloga bojazni, da prilike kreću na gore.

Ja sam slobodan da vam skrenem pažnju na statističke podatke Ministarstva finansija.

Iz njih se može razabrati, da Finansijski odbor nije imao razloga da ide preko krajnjih napora Kraljevske vlade, jer je u mjesecu decembru kretanje prihoda raslo u razmjeru prema prijašnjim mjesecima, a rashodi su bili stalno manji od budžetom predviđenih. Međutim, situacija se u mjesecu januaru mijenja i to na štetu ovih povoljnih predviđanja.

Ako pak uvažimo, da uštede u rashodima nisu uštede u pravom smislu, jer u velikoj većini slučajeva one su pravno osnovana dugovanja državi koja prije ili kasnije moraju biti plaćena, onda je taj razmjer još gori i pokazuje da uštedama u rashodima ne možemo dati onu važnost, da bi na tim podacima stvarali realan sud o predlogu budžeta za 1933/34 godini.

Glede prihoda potrebno je malo analizirati realnost predviđenih prihoda kao fiskalnih neproduktivnih ustanova, tako i državnih preduzeća.

1) Neposredni porezi	
a) porezno zemljište	456,000.000
b) porez na zgrade	270,000.000
c) porez preduzeća (tečevina)	200,000.000
d) porez na rente	60,000.000
e) društveni porez	120,000.000
f) službenički	230,000.000
g) porez na neženjene	2,000.000
h) kamate	22,000.000
Ukupno	1.360,000.000 din. ili više za 50.000.000 din. od lani.

Analizirajući državne prihode i komparišući ih sa podacima Min. finansija izvodi sledeći zaključak:

Iz ovih podataka se jasno vidi, da prihodi ne mogu biti onoliki, kako ih predviđa predlog bužeta državnih prihoda, a osim ako se poprave ekenomske prilike u zemlji i ako se podigne kontributivna snaga zemlje. Dakle, na temelju cifarskih podataka ta bužetska ravnoteža ne može biti u cijelosti postignuta. No, i bužet cijeli nije ništa drugo već predviđanje, ali koje mora da se osniva na dovoljnoj utvrđenoj verovatnosti.

Da li pak omogućuju opšte privredne prilike u zemlji povećanje državnih prihoda i da li one mogu doprineti bužetskoj ravnoteži? Da na to pitanje mogu odgovoriti, moram zaći malo dulje u ovaj problem i osvetliti ga sa teoretskog stanovišta i gledati ga kroz prizmu opšte privredne depresije.

Pomeranja, koja su u privredi svih zemalja nastala imadu svoj početak u velikom svetskom ratu. Očevidno je da se stvaraju novi oblici privredne delatnosti. Ta pomeranja u „svetskoj privredi“ u koliko se danas još ne možemo služiti tim pojmom imaju nesumnjivo svoje reperk zemusije i na našu lju.

Osnovna načela, upravo dogme, koje su vladale do pred svetski rat, osnivale su se na slobodi. Sloboda čoveka politički dovela je do demokracije a gospodarski do kapitalizma, sloboda robe, do slobodne izmene dobara, slobodne trgovine. Sloboda trgovine, novca, kredita dovela je do pojma svetskog gospodarstva, koje je danas, možemo mirno i otvoreno reći, potpuno kapi-fuliralo, jer nije moglo održati koordinaciju između proizvodnje i potrošnje, između kredita i izmene dobara, i neminovno dovela do obustave plaćanja u celom svetu i do potpunog sloma svetskog gospodarstva. I kao što je veliki svetski rat iz one fikcije jedinstvenog čovečanstva stvorio raznovrsnost nacija i nacionalnih država sa žrtvama od oca 10,000.000 mrtvih, tako je rat novca i robe, koji danas ovom žestinom besni, te sa „zlatnim kuglama“ sa 30,000.000 nezaposlenih, konačno likvidirao svetsko gospodarstvo. Na mesto načela neograničene slobode, načelo ograničenja u svim emanacijama privredne djelatnosti.

Ja sam napomenuo, da svjetsko gospodarstvo nije bilo u stanju da zadrži koordinaciju između proizvodnje i potrošnje. Ta su pomeranja nastala i danas, možemo ustanoviti, gde su bili početi.

Obično se kaže, uzrok te depresije ili krize leži u naglom padanju cena agrarnih proizvoda, što je neminovno oslabilo kupovnu moć seljaka zemljoradnika, koji je najbrojniji stalež, što je opet izazvalo dalja pomeranja u drugim granama nacionalne privrede. Cijene pak agrarnih proizvoda počele su padati uslijed reorganizacije industrijskih zemalja, uslijed mehanizacije i intenzivnije proizvodnje.

Bezuvjetno, da je to jedna od prvih pojava depresije, no nije uzrok. Uzrok je dublji. On je u sistemu neograničene slobode, slobodne trgovine, slobode novca, kredita, robe. Stvaralo se od nacionalnih gospodarstava svijetskog gospodarstva, ali ne sa izvedenim planom sa jedinstvenim vođstvom, već kao zbir svih pojedinih narodnih gospodarstva. A zar se bez plana mogla održati svijetska privreda. Prvo pomeranje u proizvodnji i potrošnji zaljuljalo je tu zgradu od karata i definitivno je služilo. Narodna privreda povlači se u granice svoje zemlje, nastojeći da svaka po malo postane samostalna — neovisno od druge.

Na toj pokretnici Engleska je dala konačni udar slobodnoj trgovini, odstupanjem od zlatnog važenja. To je značilo: Zaštitnu carinu, a podjednako i izveznu premiju, a osim toga Engleska je uvela opću carinsku tarifu, koja imade upravo prohibitivni karakter. Uvela je preferencijalne carine gotovo samo sa kolonijama, pa zar se nije onda potpuno povukla u granice svoje zemlje.

Držim, da je ovo bilo potrebno, da navedem, da povučem paralelu na koji se način ekonomska depresija kod nas manifestirala, koje je posledice imala, i u kakvom se stanju danas nalazi naša zemlja, da li može predloženi budžet da podnese?

Suviše bi me daleko odvelo, da o tome potanko govorim, te samo nabacujem pad cijena agrarnih proizvoda, osiromašenje seljaka, Zakon o zaštiti zemljoradnika, propadanje trgovine, smanjenje vanjske trgovine, stečajevi, zatvaranje banaka, uredba § 5 i § 6 obumiranje građevne djelatnosti, nezaposlenost itd.

O tim pitanjima govoriću u specijalnoj debati u resorima gdje spadaju, a sada samo podvlačim, obzirom na moje rezonovanje, da li je današnje privredno stanje zemlje takovo da može podneti predloženi budžet. Promatrajući objektivno neke pojave u našoj pri-

vredi možemo ustanoviti stanovita poboljšanja. Izgleda, da je kriza u 1923 g. dosegla svoj vrhunac. Pad cijena agrarnih proizvoda zaustavljen je, šta više cijene se i oporavljaju. Trgovinski bilans je aktivan, neke industrije povećavaju opseg proizvodnje.

Iako ta poboljšanja nisu velika, ipak opravdavaju nadu, da će budžet biti realan po smanjenom predlogu prema lanjskoj godini 1932-33.

Ne govoreći o budžetu, treba da se dodirnem i onih činilaca, koji neposredno utiču na njegovu realnost, a to je politika stabilnosti našeg narodnog novca, bez koje se i ne da zamisliti realnost našeg budžeta.

G. Ministar finansija je u svom ekspozeu naglasio, da politika stabilnosti našeg narodnog novca ostaje kao i do sada, kamen temeljac naše finansijske politike. Kraljevska vlada smatra, da je ova politika i pored žrtava, koje je neminovno zahtijevala, odgovarala i odgovara zdravo shvaćenim najvišim interesima zemlje.

Za stabilnost našeg narodnog novca — dinara — odlučna su tri bitna momenta: 1) realni državni budžet, 2) zdrava monetarna politika i 3) aktivan platni bilans.

ad 1) Uravnoteženje državnog budžeta je u glavnom polučeno kako sam to napred naveo i držim, da neizmirenje njegove obaveze i leteći dugovi, ne mogu ozbiljno ugroziti njegovu ravnotežu, te da odgovara stanju celokupne privrede i ne prelazi kontributivnu moć zemlje.

ad 2) O monetarnoj politici i platnom bilansu potrebno je nešto više reći.

Naša poljoprivredna kriza pooštrena je kod nas naročito finansijskom krizom.

Sa nastupom krize opažamo stanoviti odliv kapitala iz naše zemlje, i sa druge strane smanjeni priliv.

Strani kapital, koji je bio plasiran u mnogim našim nacionaliziranim industrijskim preduzećima naročito u sjevernim i zapadnim djelovima naše zemlje, počeo se izvlačiti pod pritiskom opće depresije.

Priliv deviza uslijed smanjenog izvoza, smanjenih predoznaka naših iseljenika, opadanja turizma bivao je sve manji, tako da su oba ova činioca nepovoljno djelovala na naš platni bilans.

Trebalo je vrlo mudre devizne i monetarne politike Narodne banke, da taj sve veći nezrazmjer između priliva i odliva deviza parališe, a da li su bile poduzete sve potrebne mjere cjelishodne, pravovremene i korisne?

Tu bi trebalo lučiti dva perioda, t.j. do stabilizacije dinara, t.j. do 28 juna 1931, i politiku nakon stabilizacije dinara.

Još u proljeću 1930 bilo je stanje Narodne banke vrlo povoljno: pokrivanje opticaja iznosilo je 55%—58%, a pokrivanje opticaja obaveza po viđenju 40%—42%. No još tokom iste godine pada pokrivanje na jedva 30%, a to s razloga što se uslijed posledica krize na tržištu osjetila velika abundacija novca, naročito kod privatnih novčanih zavoda. Iako je bio sada najpovoljniji moment, da se prema padu cijena smanji i opticaj i uzdrži pokrivanje na dovoljnoj visini, to Narodna banka, ne čini naprotiv, povisuje podjeljene kredite za 500.000.000 din. i snizuje kamatnjak od 6% na 6½% i time uzrokuje inflaciju kredita, davajući potstrebka nerentabilnoj privredi, samo radi plasmana nepotrebnih gotovina, namjesto da ih iz opticaja povuče.

Osim toga g. 1930 dozvolila je Narodna banka da se mogu slobodno staviti na raspoloženje devize zakupnju jugoslovenskih hartija od vrednosti (Blair Selig-

man), što je ne samo značilo veliki odliv deviza, već i begstvo od dinara.

Prema tome stanje Narodne banke početkom 1931. dade se lako ovako karakterisati.

Odliv deviza: izvlačenjem stranog kapitala za kupnju jugoslovenskih hartija od vrednosti (Blair, Seligman), a smanjen priliv (iseljeničke doznake, turizam, spoljna trgovina) a s druge strane povećanja kredita i smanjenje kametnjaka, što je do vremena stabilizacionog zajma pokriće srušilo ispod 20%, a deviza uopće nije bilo.

Stabilizacija dinara popravila je za čas situaciju Narodne banke. Uslijed deviza dobivenih od stabilizacionog zajma i kupnje zlata u zakonom određenoj težini, nakon isplate dužnih revolving kredita, brzo se osjetila potreba za novim zajmom, da se uzdrži zakonom određeno pokriće. Dolazi francuski zajam od 300.000.000 franaka.

Ako bi tačno mogli kontrolirati naš plaćevni bilans kroz vreme 1930 — do konca 1932 ukazuje pasivu od cca 3.000.000.000 Din.

Žalosna je činjenica, da su i stabilizacioni zajam i zajam od 300.000.000 franaka, namjesto da osiguraju naš narodni novac, utrošeni da se inozemstvu vrte mnogi kratkoročni kapitali, koji su radili u raznim preduzećima, i tako danas mjesto tih privatnih dužnika inostranstvu duguje te zajmove cijela zemlja. Mimo toga iznesen je naš vlastiti kapital za kupnju Blairovih i Seligmanovih obveznica, čime se podstrekavalo begstvo od dinara i oslabio likviditet naših privatnih banaka. Tako je Narodna banka najprije dala devize za kupnju tih obveznica i time oslabila svoj stok deviza, a kada su banke radi toga oslabile svoj likviditet, morala im je izaći specijalnim kreditima u susret, da se othrvaju navali ulagača.

To se dogodilo odmah nakon pada engleske funte.

Naše privatno bankarstvo imalo je u privrednom životu naše zemlje veliko značenje. Prvih godina nakon ujedinjenja, provedena je nacionalizacija tolikih industrijskih i drugih preduzeća, i bankama nametnula velike terete, preuzimanjem akcija i brigom oko alimentacije istih potrebnim obrtnim kapitalom. Naročito je blagotvorna bila intervencija banaka kod kreacija koja su trebala ogromne investicije, koje se inače ne bi mogle osnivati, a neophodno su potrebne našoj privredi. Iako su mnoge od tih kreacija i propale ipak likvidnost i aktivnost naših novčanih zavoda nije bila pokolebana. Tek padom funte situacija postaje neodrživa. Uslijed navale ulagača, banke su pomalo zatvarale šaltere i dočekale § 5 i 6 Uredbe, nakon što su isplatile skoro 4 milijarde uložaka.

Tako se nalazimo u situaciji, da je, uslijed našeg pasivnog plaćevnog bilansa, otišlo u inozemstvo skoro 3 milijarde deviza više nego li je uvezeno iz privatnih banaka, pak skoro 4.000.000.000 dinara, koje su djelom tesaurirane, a dijelom iznesene u inozemstvo.

Kada dalje uzmemo u obzir, da se danas gotovo sav promet odvija u gotovini, a prije u surogatima novca mjenicom, čekom, kliringom itd., onda nam je jasno zašto tako teško osjećamo pomanjkanje gotovine.

Uslijed pomanjkanja gotovine cijelokupno poslo-

vanje narodne privrede mora se u svom poslovanju sužavati. Kredita nema a bankarstvo je izgubilo svoje značenje za privredu, ono ne vrši više svoje funkcije. Novac je potisnut sa normalnih tržišta, i u koliko je u prometu, on izbjegava banke, troši se neekonomski, u investicije, nerentabilnu potrošnju itd. i koleba između tesauriranja i begstva od dinara.

Isto što se dogodilo na novčanom tržištu, dogodilo se i u prometu sa devizama. Sa pooštrenjem deviznih ograničavanja povećala je svoje poslovanje crna burza. Devize se na crnoj burzi trguju većim kursom, nastaje azijska šteta dinara koja dosiže do 28%, — 31 XII 1931 dolazi pooštrenje deviznog pravilnika prema kojem 80% deviza pripada Narodnoj banci od izvoza, 28. 3. 1932 dolazi zabrana isplate obaveza u inostranstvu za privatne dugove. Narodna banka više ne daje devize uvoznicima, ali zato i njezin stok deviza stalno pada, a obaveze sa rokom stalno rastu. Prema bančinom izvještaju koncem decembra iznose 1.459.434.000 dinara.

Izvoz i uvoz dolaze u sve veće teškoće. Devize se kod Narodne banke ne mogu dobiti, ali zato uz azijsku na crnoj burzi. Dinari vezani u zemlji prodaju se vani što nepovoljno deluje na kurs dinara. Spoljna trgovina počiva na klirinjskim sporazumima i mjesto deviza dolazi konto kod Narodne banke.

Kao što je prije bila mjenica instrument slobodnog plaćenog prometa, koja je vladala tržištem, a notirala na burzi sada dolazi konto kod Narodne banke, koja ima sudbinu narodnog novca u svojim rukama, koja njime suvereno i planski može da upravlja.

Početak nacionalnog samostalnog gospodarstva. — Prema današnjem dakle stanju, radi pomanjkanja deviza, begstva kapitala od dinara, pasivnog platnog bilansa, jedina je politika Narodne banke da deflacijom održava pokriće na zakonski propisanoj osnovi.

Deflacija znači otkaz i sužavanje kredita, znači pritisak na cijelu privredu, znači da makar i žrtvu ceokupne privrede spasi zakonom propisani postotak pokrića, takovu deflacionu politiku vodi Narodna banka. Možda će nam Amerika pokazati, da imade i drugih metoda osveštanih iskustvom.

Ja sam time obrazložio i da naša monetarna politika bazira na stabilizaciji našeg narodnog novca i da s te strane nema opasnosti za ravnotežu budžeta, kao što niti sa strane platnog bilansa, koji, makar i pasivan, drži zakonom propisano pokriće deflaciona politika Narodne banke.

Za realnost našega budžeta i njegovu ravnotežu konačno dolazi u obzir još jedna vrlo važna činjenica. Sporazum naše zemlje, sa stranim porezima naših obligacija postigao je G. Ministar finansija tako da ne moramo tri godine vršiti anuitetsku službu. Ta svota iznosi cirka 760 miliona dinara godišnje i ima biti depnovana kod Narodne banke, te se imade isključivo utrošiti u podizanje naše privrede.

Uza sve krajnje napore, da se uzdrži ravnoteža

budžeta i da se konsekventno provodi razumna stabilizacija dinara, jedina je privreda, koja može za to pružiti, trajne osnove i koja može doneti poboljšanje. I zato neka bude najveća dužnost Kraljevske vlade, da podigne privredu iz njene začmalosti, jer će njezinim oštvaranjem prostrujiti novi život kroz sve grane naše delatnosti, i ona će onda moći da vrši blagotvoran uticaj na povoljan razvitak naših državnih finansija.

Uvažujući da je i Finansijski odbor uložio krajnje napore, da ne uskrati za pravilno funkcionisanje državnih potreba za to potrebna sredstva, a da opet ne preopteretiti kontribucionu moć našeg naroda, ja ću glasati za ovaj budžet. (Odobranje i pljesak.)

Потпретседник Карло Ковачевић: Речима народни посланик Др. Ђуро Остојић у име групе.

Др. Ђуро Остојић: Господо народни посланици, у почетку буџетске дебате учињена је општа замерка Финансијском одбору, да није ни мало смањно буџет за 1933|34 годину.

Тачно је, господо, да Финансијски одбор заиста није смањно цифарски буџет за 1933|34 годину, али сви можете да верујете, да су чланови Финансијског одбора имали и намеру и вољу и одлуку, да тај буџет смање. Али у тим својим настојањима нашли су се пред једном баријером, пред баријером такозваних правних основа буџетских позиција. И Финансијски одбор није могао да смањује буџет, а да не дира у те правне основе, из којих резултирају поједине позиције у овогодишњем буџету.

Ми смо покушавали — један део чланова Финансијског одбора — да се ипак учине извесне уштеде, односно да се бришу извесни положаји и укидају извесна надлештва. Међутим, господо, тим путем ми бисмо уштедели врло мале суме тако, да би, према милијардским цифрама овогодишњег буџета оне биле опет незнатне.

Чланови Финансијског одбора нарочито су улирали прстом у велике принадлежности, које имају нарочито виши функционери државне управе, па је господин Министар финансија водећи рачуна о тој иницијативи и о жељама Финансијског одбора при завршетку расправе буџета у Финансијском одбору прочитао следеће писмо, које је упутно свима министрима и бановима:

Приликом буџетске дебате у Финансијском одбору Народне скупштине одбор је предложио да се принадлежности свих чиновника сведу на законске принадлежности, т. ј. да се укину сва примања која имају у виду накнаде за рад у разним комисијама, за прековремени рад, за делегирања у поједине установе, као и на име награде за нарочите послове и томе слично. У колико се ова споредна примања не би могла укинути обзиром на нарочите потребе службе, Одбор је предложио да се она сведу за толико да ни у ком случају не пређу 25% од укупних редовних месечних принадлежности односних чиновника.

Стојећи на гледишту, да је рад комисија, де делегирање чиновника на рад ван њиховог надлештва, па и прековремени рад у извесним случајевима једино средство, да се задовољи извесна нарочита службена потреба, као и да је ово средство појединим законима не само допуштено него и наметнуто у извесним приликама, ја сам био против овог предлога Финансијског одбора.

Али ценећи побуде које су руководиле Финансијски одбор у подношењу овога предлога, т. ј. да се постигну највеће могуће уштеде у личним издацима, зашто сам се увек и сам свим силама залагао, обећао сам да ћу упутити распис свој г. г. министрима и бановима, у којем ћу им скренути пажњу на ове сугестије Финансијског одбора и замолити их, да изврше најригорознију ревизију ових одлука, по којима подручни им чиновници, с редовних принадлежности, примају друге накнаде ма у ком виду и ма за који посао, и да укину све оне комисије, прековремене радове, специјалне функције и томе слично које стварно и нарочита нека потреба службе не може оправдати, а задрже само оне, чије постојање је неопходно потребно са гледишта државних интереса и по закону обавезно за њихову заштиту. Исто тако сам обећао, да ћу овим расписом замолити г. г. министре и банове, да строго воде рачуна о томе, да једно лице истовремено не буде употребљено на више дужности чије обављање повлачи ванредне накнаде.

Поступајући по датом обећању, част ми је замолити вас, Господице Министре, да изволите предузети потребне мере, да се и на подручју Ваше надлежности спроведе моје напред изложено гледиште и све комисије, прековремени радови, делегирања у друга надлештва, издавање награда за нарочите послове и друго, сведу на ону меру која одговара неопходној службеној потреби.

Дакле, господо, мало пре сам споменуо као главне запреке те, тако зване правне основе, јер заиста се из буџета види да је Краљевска влада, односно да је Министар финансија смањно све што је могао према данашњем стању наше администрације у овом буџету. Али, господо, то још не значи да је тиме престала наша дужност. Тек сада настаје дужност не само чланова Финансијског одбора, него и свих чланова овога Дома, као и чланова Краљевске владе, да у току још ове буџетске године настану да измене те правне основе, и тиме омогуће уштеде у нашем буџету, за који се сматра да је тежак и да ће га тешко издржати наша народна привреда.

Ми, господо, можемо те правне основе саобразити фактичким потребама администрације и могућности наше привреде, и током ове идуще текуће буџетске године, ако будемо форсирали давно обећани и најављени закон о бавским управама, који има да значи почетак реорганизације наше админи-

страције. Господо, ми смо до сада много пута чули сасвим оправдане замерке бановинама и упирали прстом у терет бановинског приреза. Заиста, господо, ако бановине значе, као што су до сада значиле, један други колосек у нашој администрацији, ако оне као што се тврди претстављају само сандуче за министарства, онда је сасвим природно да народ нерадо даје тај прирез, јер од њега не види конкретне ни реалне користи. Ми стога, господо, већ из политичких разлога, да не би проиграли установу бановина, јер подела земље на бановине претставља фундамент политике овога режима, морамо настати што пре да дођемо до расправе закона о бановинама, да се децентралише власт, да се бановини да велика компетенција, да свршава све оно што народ интересује и што је народу блиско. Бановина не треба да буде само једна институција сувишна институција у општењу централне власти са народом. Она треба да свршава све оне послове, који нису битни и од велике важности за целину народну, да свршава у своје делокругу. На тај начин, господо моја, ми ћемо доћи до упрошћења администрације. (Јенан глас: Бановине не треба да расипају у својим бановинама). Природно, господо, ја нисам споменуо овде бановинску самоуправу, јер сам говорио само о државној администрацији, али ћу на другом месту и текако подвући самоуправу бановинску, где ће бански посланици бити јака контрола раду бана, где ће бановински посланици бити не само саветници него контрола рада банова и појединих њихових начелника.

На путу упрошћења администрације одмах наилазимо на једну тешку запреку, која је чинила нашу администрацију гломазном, то је досадањи закон о државном рачуноводству. Г. Министар финансија је обећао и изјавио у Финансијском одбору, да је основа за ревизију овог важног закона спремна, и надам се, и молим Г. Министра финансија да се што пре изнесе, да се што пре расправи, јер самом променом закона о државном рачуноводству, уштедићемо много у државној администрацији.

Не треба, господо, у свакоме чиновнику гледати лопова и непоштењака а priori, јер, господо моја, ми знамо из искуства да су лопови у државној служби највештији у својој послу. Лопови који су спремни да учине крају државне имовине и да на тај начин оштете државу, знају врло добро да све те своје радње подведу под строге законске прописе, да све своје малверзације почине на закону, по партијама и позицијама. Ми смо живели у неколико административних подручја и имамо много наших људи високих чиновника, који имају врло дугу праксу и искуство у тој администрацији и зато смо, господо, у могућности да створимо један практичан систем администрације, јер смо живели у се-

дам административних подручја. Један стари политичар и државник Краљевине Србије бив. министар казао ми је: пре рата су долазили Јапанци да студирају босанску администрацију, јер је она била најновији тип модерне европске администрације, а нама је била прва брига да презремо ту администрацију да је разградимо и да уведемо нашу стару администрацију. Уважени државник пок. Љуба Јовановић неколико месеци пред своју смрт казао ми је ову врло значајну констатацију нашег политичкога рада последњих година. Он ми је рекао: „Ми смо учинили у почетку нашег заједничкога рада једну фаталну замену. Ми из Србије препустили смо вама пречанима да водите политику, а својим начелницима одавде оставили смо да воде администрацију. Да су србијански политичари водили политику, не би данас дошли до овде, и да су спремни начелници из прека сређивали администрацију, ми бисмо сигурно имали данас боље сређену администрацију.“

Господо, са правом се упире прстом на превелики број чиновника, који иде на стотине хиљада. Јасна је ствар, господо, на први поглед, да наша селачка земља и то земља претежно сиромашног селјака, не може на својој грбачи да изнесе тих стотине хиљада чиновника. То мора нама свима једанпут да буде јасно па да нашу администрацију подесимо тако да се отправља са најмањим бројем људи, најспособнијих, али добро хонорисаних чиновника. Ми нашу администрацију сада после Закона о банским управама треба да организујемо тако, да сведемо број чиновника на најмању потребну меру колико је само потребно да се не би упирало прстом на то, како нам наша државна администрација поједе све државно добро. А да би смо могли добити један мали број способних чиновника, треба применити рационализацију, која је примењена у привреди, рационализацију, која се примењује на свима подручјима људскога живота. Ја сам скоро читао да је у Прагу отворена једна велика изложба администрације, и то рационализоване администрације: саобраћаја, пошта, унутрашњих дела, полицијску, судску итд. И они наши високи чиновници, који имају да израђују основе за администрацију требало би да све ове ствари прате и тако да споје искуство са резултатима савремене науке. Али, господо, и кад тако сведемо број чиновника на фактичне потребе државе, морамо опет да поведемо рачуна, да је наша држава у врло тешким приликама, али да ипак мора да врши извесне социјалне функције. Господо, има код нас доста интелигенције, та је интелигенција из редова сиромашних наших грађана и селјака, и зато је она упућена да тражи зараде и да тражи плате.

Наша привреда заиста је данас толико редуцирала своју акцију, да она није у стању, да прими ту интелигенцију и да је запосли, и зато та интелигенција, једино уточиште, налази за своју егзис-

тенцију у државним надлештвима; и налетела је, са свих страна да моли место. И ми посланици, сведоци смо свакодневно, тих молби које нам се упућују да дамо место. Под притиском нашим, морају надлежни министри и Влада, и преко своје воље да примају у службу оне, које иначе не би требали и морали примити. Али, господо, ако рационализујемо администрацију, и ако држава за ово неколико година привредне кризе, морадне да врши и ту своју социјалну функцију, према нашој интелегенцији, ипак природно, они неће стицати права на пензију, они ће бити на државном буџету, за време кризе, па ће онда потражити занимање у привреди, и занимање на другој страни. Јер, господо, замислите се сваки у положају једног човека, који је свршио школу и једва дочекао, да добије у руке диплому, па с том дипломом не може зарадити себи хлеб. Од таквог човека, кад га не би држава и друштво прихватили, наравна ствар, да би могли дочекати најгоре, јер у глади очију нема.

Господо, код нас је много наглашавана штедња. Штедња је добра и потребна ствар, али не треба заборавити, да је и штедња нож са две оштрице. Ако ви чиновничке плате редуцирате на такав минимум, да чиновници једва задовољавају своју егзистенцију, онда чиновник престаје да буде способан потрошач, јер изгледа да су наше паланке сада спале готово искључиво на чиновнике. С једне стране спизити чиновнику плату, значи дакле извргнути га искушењу корупције, а са друге стране, господо, и њега онеспособити за потрошача, па онда, тако рећи, нећете имати потрошача.

Али ни једна ствар не сме, да се води до екстрема, до апсурда, јер свака ствар екстремно спроведена на крају крајева претставља апсурд. Смањење су, господо плате, ево три пута код нас, и ја мислим баш да тај баук, кога се боје наши чиновници, треба и са овог места да разбијемо: неће бити више смањивања, бар нико од меродавних нема ту намеру, за сада.

Господо, и наша војска је не само важан потрошач наших привредних артикала, него и један врло важан послодавац наших многобројних радника. Господо, наша војска заиста врши и у погледу привреде савесно и свесно своју националну и привредну улогу. Наша војска, да би нашој пољопривреди и земљораднику што више помогла у овим тешким временима, уредила је своје лиферације, тако, да све оно што може од земљорадника да купи, то гледа да купи директно од земљорадника, тако да више не постоје посредници и велики лиферанти. Исто тако на овом месту и баш у овоме стилу да споменем, са захвалношћу, лањски гест војске, кад је при оној тешкој и дугој зими сељак једва изнео своју мршаву стоку са последњом снагом

и кад је пао последњи снег, онда је сељак стао и мислио, до сада што држах, држах, али сада дође и ова несрећа и сигурно ће по темену уништити све. Тада је наша војска, специјално наша друга армија, притекла народу у помоћ својим сеном, које је имала у својим сењацима. Народ је то осетио и народ је то са захвалношћу примио и својој војсци поштено вратио.

Исто тако, господо, и државна предузећа која рамљу у погледу биланса, врше једну важну социјалну функцију. Важност те функције можемо најбоље да оценимо на шумским предузећима. Докле су велика капиталистичка шумска предузећа која су те капитале стекла у нашој земљи, у нашој шуми, онога часа када су осетили да коњуктура дрвета опада, обуставили сваки рад, затворили пилане и десетине хиљада надничара отпустили, дотле сва она предузећа која су у државним рукама, ипак и данас раде. Не раде из коњуктуре, не раде да зараде, али раде да би вршили једну социјалну функцију, раде да запосле свет, да свету даду хлеба. Могла би држава у овоме погледу да учини много, па да ова велика предузећа мало притегне и натера их, нека раде, јер они могу да зараде, иако не могу да зараде велике зараде, ипак могу да раде са зајадом, а ко неће, треба му одузети дозволу за сечу дрвета у нашој земљи.

А сада бих прешао на порезе.

Господо, природна је ствар, кад народ нема да заради, кад тешко долази до готовине, када све што продаје јефтино прода, природно је да му свако новчано издавање пада врло тешко. Али ипак наш сиротан земљорадник и не тужи се толико на висину пореских издатака. Има нешто друго на шта се он жали, а то су оне разне многобројне таксе, они трошкови, опомене и друго, сви ти сувишни издатци, који му се намећу, и често износе фактички толико, колико и сама пореза. А најгоре ствари резултирају из погрешнога рада пореских органа, који су допустили да народ заостане у плаћању, па се сада ти порески заостатци ригорозно утерују. А ми треба у својој пореској политици да идемо на то, да сваки плаћа порезу, а не да се све свали на исправне и слабе пореске обвезнике, а они који су богатији и неисправни да не плаћају, него после чекају и траже да им се да опрост од порезе.

Свима је нама јасно да се порези морају убирати. Сви ми разумемо да чиновници морају у томе погледу ригорозно поступати. Али, господо, ми имамо пуно право да од тих пореских чиновника тражимо крајњи такт у вршењу те тешке дужности и наплаћивању тешких намета од народа.

У Финансијском одбору са више страна чуло се много оправданих приговора и критика на финансијске и пореске органе. И ја са задовољством могу да цитирам изјаву Г. Министра финансија и ње-

гово обећање, да ће настојати пореску службу и квалитативно поправити, тј. да неће у ову службу више примати никога без средње школе, велике матуре, и да ће настојати да што више правника дипломираних упосли у финансијској струци. Ми то господину Министру можемо да верујемо, јер је он већ и до сада, по досадањем раду у пореској струци доказао да има и воље да ће то извршити онако, како је обећао, у року од три до пет година да ћемо имати и ту пореску администрацију у реду.

Још једну ствар морам да споменем, и то, не ради финансијског ефекта, него ради политичког ефекта.

Господо, у нашој земљи, у главном под притиском тешке привредне кризе, развило се једно велико зло, развио се шверц. Шверцује се са дуваном, шверцује се са папиром, почиње да се шверцује кафа, шећер итд. Тај шверц и ту беду народа одмах ус нашли да искористе наши непријатељи, који намерно убацују те артикле у нашу земљу да се шверцују. Познато је, господо, да је један шверцер, упола одметник од власти, а особито у нашој примитивној средини. И ови наши непријатељи злоупотребљају оваквог једног човека, који је упућен на тај шверц, па га политички искоришћују. Јер, господо, добро је позната ствар да је оружје у Лику дошло шверцерским каналом. Оно оружје у Лику није дошло кроз незадовољство народа, преко каквих политичких или завереничких организација, оно је дошло преко шверцера и њиховог новца, који су им непријатељи дали, искоришћујући њихову немаштину.

Стога молим г. Министра финансија нарочито да пази и да сузбија ове појаве шверца у нашој земљи. Треба оборити цене акртикала монополских, да не би имали шверцери рачуна да се баве тим веома тешким, одиозним и опасним послом. Ако се шверц дувана и поред свих тих мера ипак не може довољно сузбити, онда нека се забрани сађење дувана у крајевима, из којих се шверцује, да не би десетине и десетине других људи били кажњавани и долазили у сукоб са властима.

Господо, што се тиче Министарства просвете, ја хоћу само да се осврнем на основну наставу. Основна настава у нашој земљи треба да буде сељачка настава, јер се та основна настава у главном и налази на селу. Данашња основна настава, основна је у толико што она не служи ни за шта друго, него да се из основне школе пређе у средњу школу, а онда на високу школу. Нема, међутим, код сељачког народа нужног образовања. Овакав начин образовања није нарочито потребан специјално сељачкој земљи, јер ту деца, која не иду даље у школу, показују негативне резултате. Једва знају да се потпишу, и не користе се читањем,

зато би у нас требало завести, како је то стари искусни педагог Др. Турић пропагирао, специјалну сељачку основну наставу, која би трајала, почев од седме године живота па до ступања у војску, и та настава изражена у школским сатима, била би краћа од четворогодишње садашње основне наставе. На овај начин сеоска деца имала би могућности да по ред писмености науче и све најнужније потребе нашега сељака.

Ја сам поменуо основну школу још и ради тога, јер су наше сиромашне општине удариле на велики белај са издржавањем тих основних школа. Општине заводе школске прирезе, а међутим школама се не даје, оно што је школи потребно. Школе су без служитеља, школе су прљаве, нечисте, јер разуме се, нико неће да ради цаба. Специјално, такво стање наших школа и школских зграда потакло ме је, да се још пре 6 месеци заинтересујем овим проблемом, па сам у договору и споразуму са начелником Просветног одељења Дринске банске управе, предложио Г. Министру просвете и Министру финансија, да се издржавање основних школа пренесе са општина на бановине. (Живо одобравање у Скупштини). То се, господо, може да постигне на овај начин. У Дринској бановини школски буџет износи на основне школе 27 милиона динара годишње. Ове године тај је буџет предвиђен на 21 милион динара годишње. Наш начелник Просветног одељења израдио је буџет, да ће он моћи да издржава све основне школе у Дринској бановини за суму од 15 милиона динара, и он гарантује, да ће све школе и школске потребе бити на време снабдевене. На тај начин добићемо, господо, на првом месту, наше основне школе, снабдевене свима потребама, а с друге стране добили би знатно смањени буџет. У колико, дакле, ми повећамо бановински буџет на школе, у толико ми смањујемо и општинске прирезе, од суме од 21 милион динара на суму од 15 милиона динара, и на тај начин читавих 6 милиона динара остаје у џепу нашег сељака. (Један посланик пита: Како то може?) Може, ја имам тачан прорачун општина и све типове школа, и предвиђене су све потребе, осим огрева, за који се претпоставља, да ће сељаци ипак моћи дати огрев. Што се тиче високих школа, господо, оне не одговарају, на жалост, нашим потребама. Високе школе поред потребе, које имају да задовоље образовањем способних чиновника за државну администрацију, давањем способних стручњака за нашу привреду, имале су такође врло важну мисију, да стварају првокласне културне раднике за стварање културног јединства Јужних Словена. И да је било у нас објективности и памети, онда би најпре по ослобођењу стали и констатовали, које нам школе требају и колико нам школа треба за потребе нашег народа. Па кад би се констатовало, колике су нам високе школе потребне, онда се

истом требало прећи, да се подели и на поједине крајеве тако, да поред Београда, Загреба и Љубљане буду те високе школе и у нашим центрима, по унутрашњости, у Новом Саду, Скопљу, Сарајеву, Сплиту итд. Место тога ми стварамо: све што има у Београду, мора имати Загреб и Љубљану, и обратно! Не питају се потребе, него просто приступило се у томе једном мајмунисању, тако да имамо и три техничка и три медицинска факултета, и још неке, а вероватно да би наше потребе биле задовољне са по једним таквим факултетом.

У последње време, господо, чуло се о демонстрирању студената, и као мотив наводе се у главном таксе, школарине и испитне таксе.

У овом питању треба такође погодити меру и поступити правилно. Одлични, а сиромашни ђаци, не треба да плаћају школарину и таксу. (Одобравање). А деца богаташка и слабија у науци нека плаћају још веће таксе. (Аплауз).

Господо, о политичкој страни говорићу мало доцније, али ми допустите сада да кажем неколико речи о неким примарним потребама и захтевима нашега народа, нашега села. Темељ наше државе, најчвршћи темељ, трајнији од цемента представља наш сељак, онај наш сељак који је извор свега што имамо добро у нашем народу и нашој историји. И зато, господо, сви ми треба да обратимо пажњу томе темељу, томе непресушном резервоару наше снаге и нашег полета. Јер, господо сви ми, народни посланици, налазећи се у контакту са нашим бирачима, могли смо се уверити да је тај наш сељак најскромнији, да су његови захтеви најмањи. Ви, господо, знате кад смо лањске године обилазили села у оно тешко време, да је наш сељак захваљивао држави што се је постарала да нико од њих није умро од глади. Дакле, овај сељак захваљује држави, што му је помогла да не умре од глади. Ето, господо то је сав његов захтев, да му се помогне да не умре од глади. Међутим, кад су настала тешка времена и остале наше друштвене редове, кад су она захватила и наше трговце, индустријалце и банкарне, онда су сви подигли толику ларму, да су заглушили уши свима.

Кад је овоме свету дошло до трбуха намрачи му се поглед, кад не види ни Отаџбину и никакве патриотске побуде. Зато ми, господо, треба да обратимо пажњу већу овом мирном и стојичком нашем сељаку, који мирно подноси своју невољу и моли од нас само ситну услугу да га помогнемо у овом тешком његовом стању. У томе циљу, кад год сам долазио, чиновницима сам нарочито подвлачио и то оним нижим чиновницима који су у директном контакту са народом, да буду врло пажљиви. Данас, рекао сам им, ви сте ти који релативно најбоље стојите, јер ви хвала Богу сваког првог у месецу примите своје принадлежности, а сваки други има сто мука да се намучи, да дође до неке готовине. Нисам зато, и увек сам се опирао да са чиновницима

смањују принадлежности, али са једнаким правом тражимо од вас да овом народу будете не само извршиоци и егзекутори наредба ваших претпостављених, него да му будете помагачи и учитељи и најбољи пријатељи. (Одобравање. Тако јел!) Не сме народ да види ни у жандарму ни у лугару свога непријатеља, него органа власти који обезбеђује и осигурава његов живот и његов иметак. Народ не сме да види у шумском управнику само чиновника који ће узети закон о шумама, који је и овако строг и казати: То не може, то не да закон. Него ће му казати: Брате, не може тако, како ти тражиш, него овако — поучити га како ће доћи до свога права најлакше. Исто тако срески начелници не смеју да измишљају само комисије и да после сељак мора да јури да тражи и да узајми, него надлежни треба да издају таква наређења, да саставе све комисије у једну, која ће једанпут годишње да обиђе народ и да се трошак комисије стави држави на терет, и на тај начин народу посврчавају народне потребе.

Ми морамо задовољити ову снагу, морамо да задовољимо основ народа и државе, нашега земљорадника, а ми ћемо га задовољити, ако они ситни чиновници који су у непосредном контакту са народом савесно врше своју дужност као пријатељи народа. Јер на то наше село, дубоко национално и патриотско село, одано Краљу и Држави, не долазе ови летци, ове пунктације, народ се за њих не интересује, он за њих не зна и неће да зна. Народ се жали само на двоје и моли нас, да га у те две ствари помогнемо. Настојте сви колико год вас је тамо и чиновника и посланика и министара и конзула и посланика на страни, настојте и изнађите нам пијаце, нађите прођу нашим производима, и нашој стоци, настојте да нам се колико толико подигну цене, — ето, то је примарна задаћа и нас и Владе и наших конзула на страни, а нарочито у томе да народу изналазимо пијаце и да му омогућимо извоз да би поправио цене, јер би тиме половину захтева наших земљорадника задовољили у овим данашњим тешким данима. Исто тако народ вапије за радом и за зарадом. Ова страна предузећа, која су овде и која секу наше шуме обуставила су посао, чим су видели падање цена, а народ је у најтеже време остао без зараде и ми треба да нећемо могућности и да дамо бар колико толико средстава за јавне радозе, како би народу у овим моментима помогли, јер ту помоћ народ би примио са великом благодарношћу.

Ако немамо другог начина и других средстава, посегнемо за порезом на иметак, и дајмо зарзду нашем сељаку од јавних радова, јер ће они поново преко наше чаршије да врате. А наши сељаци не воде рачуна и не знају ни за какве пунктације, којима се забављају господа из великих градова по чаршији, по Београду, Загребу и Љубљани, одакле се шаље

и сеје као отров тај плод беспослених разговора. Поново напомињем да то бива само по нашим великим градовима.

Ја нећу господо да говорим опширно о пунктацијама, које су се последњих месеци као печурке појавиле у нашем јавном животу. Те су пунктације другови посланици анализирали и осветлили са свих страна током буџетске дебате и политичких дебата, којих је било доста последњих дана. Ја хоћу да споменем и истакнем двојицу људи: Светозара Прибићевића и др. Анту Трумбића који су некад такође били Југословени. Њихова дезертација од идеје јединства мене дубоко боли као Југословена, јер то су први случајеви југословенских издајника.

Господо, др. Анте Трумбић био је за време светскога рата на челу Југословенског одбора, и као такав био носилац идеје разарања Аустријске Монархије и образовања слободне Краљевине Југославије. Тај др. Анте Трумбић почастован је одмах од ново-ослобођене државе, па је постављен за првог министра иностраних дела, који је имао ту велику част да у име наше државе потпише победилачки мир у Версаљу. И тај Анте Трумбић на своју штету и на штету нашег националног угледа, нажалост, долази данас до тога да каже да у хрватским масама нема никога кога они више мрзе од Срба.

Господо, то је једна жалосна констатација за Анту Трумбића, јер ми смо имали пример политичког поштења у овој нашој најновијој политичкој историји. Ви знате за странку права, т. зв. Франковачку, која је служила Бечу и све политичке концепције везивала за Беч. Вођа њен Пребег 1918 године лојално је изјавио: „Програм моје странке уништен је, политичке прилике друкчије су се развиле, образовано је оно, за што нисмо били и за што нисмо радили. Према томе нема резона, да постоји у овој земљи моја странка, и ја је распуштам.“ И г. Трумбић као и Светозар Прибићевић, ако је услед слабих живаца и хистерије дошао у тако депресивно стање, у стање очајања, требао је да нађе у себи толико поштења, па да каже: моје југословенство је прошло изволите ви франковци, водите политику хрватског народа. То међутим, он није учинио. И Светозар Прибићевић ишао је и даље. Г. Прибићевић погазио је идеале своје младости и све своје речи и писане и говорене, погазио је све своје заклетве, дакле, погазио је сво оно, што човека чини човеком.

Истина је, господо, да се у овој нашој јадној средини политички морал одваја од личног морала, али ја верујем у један морал, коме нас је научио у Прагу Масарик. Нема два морала, има само један морал.

Где нема човека, ту нема ни политичара, примарно човек, па овда све друго (Одобравање) Овим својим актима, ова два наша некад виђена политичара потпуно су се дисквалфиовала и такв један жалостан свршетак мора да нас боли, мора да нас

боли што су овако жалосно свршили своју каријеру ови наши политички људи, али то ни часа не сме да унесе пометњу у редове некадашњих њихових присталица, који су патриоте и који треба да их сместа напусте и да пођу по гласу свога срца у службу народа и Отаџбине.

О чему се данас ради у нашој политици, господо? У центру политичке дискусије убачено је питање унутрашњег уређења наше државе и ми углавном у томе имамо обележена три правца. Имамо централизам, федерализам и унитаризам. То су по прилици три типа тог унутрашњег уређења наше државе. Ја ћу се само са неколико речи да дотакнем овог првог. Централистичко уређење наше државе господо, већ је експериментом и искуством показало се као недовољно и оно не може да одговори потребама наше земље и народа, стога га треба напустити. Централизам је, господо, рђаво сватио своју идеолошку подлогу, па је почео да идентификује административни централизам са унитаризмом. То је основна грешка. Централизам се показао као неподесан да обави текуће послове и он је такође и у политичком погледу доживео жалостан крај. Па и они који ово данашње стање називају и неуставним или критикују Бог зна како, давно пре 6 јануара, покопаше Видовдански Устав, прогласивши га свечано да је мртав и да више не важи.

За Видовданским Уставом нека оде такође и централизам. Али сви ми тражимо најподеснији начин и најподеснији административни систем који одговара административним потребама нашега народа и духу времена. Данашњи наши стари политичари истичу тај циљ у речи федерација. Да погледамо тај њихов систем и тај њихов правац. Какве могу бити федерације на терену наше државе? Оне у првом реду могу бити федерације племенске тј. федеративна јединица српска, федеративна јединица хрватска и федеративна јединица словеначка. Господо, и заиста у томе смислу некако они иду у својим досадашњим пунктацијама са захтевом те племенске федерације. Али ево њихове муке: они би некако створили те три федерације, али се сукобљавају на терену са питањем Срба и Хрвата, а не знају како да их поделе, јер се још није нашао такав мађионичар који би могао да повуче границу између Срба и Хрвата, докле су једни, а докле су други. И када су у овој политичкој хладовини промишљали и протрли своју главу, дошли су на идеју неке тампон јединице која би одржавала везу и равнотежу између Срба и Хрвата, јер их територијално не могу да раздвоје. Господо, сви ови пунктације и др. Мачек и Корошец и Љуба Давидовић и Јоца Јовановић и Миша Трифуновић и Спахо, и најновији Прека и Никић, могу да се сложе у захтеву федерације, али шта они замишљају под оном четвртном области то ни једни, ни други, ни трећи не смеју да кажу. Сваки од њих гледа да она четврта област буде или под хегемонијом Срба или под хегемонијом Хр-

вата, тако да сав тај њихов рад показује њихову немоћ да постигну ма какав начин у погледу нашег унутрашњег уређења. Ове њихове пункције најбољи су доказ, да се овим правцем не може доћи до разбистравања наше унутрашње ситуација, да се не може доћи до умирења народа, и да се не може доћи до уравнивања тих спорова.

Јер када би ми проширили мало број тих федеративних јединица, па се вратили на ове наше бивше државице, полудржаве, земље и покрајине, ми би видели да ни на том путу нема решења. Ми знамо да те наше јадне аутономије, које смо имали под непријатељем, и све те покрајине са свим њиховим функцијама, нису нас задовољиле, и ми смо вазда настојали да разбијемо уски оквир тих аутономних јединица, јер је те оквире измишљао непријатељ, а нису никада постављени слободном вољом нашега народа, зато смо кроз целу нашу историју настојали да те оквире срушимо.

Господо, истицати неки историјско политички индивидуалитет, не одговара никако стварности, јер границе тих покрајинских индивидуалитета нису никад биле идеал нашем народу нити су биле у програму појединих наших странака. Сви смо ми настојали да се ујединимо и да тако постанемо већи, јачи и снажнији. Једини од њих који се само са овим питањем бави јесте др. Спахо, који тражи аутономију Босне и Херцеговине. Међутим Босна и Херцеговина у ондашњим границама под Аустријом, није једна историјска творевина како се то каже. Исто тако ни граница Босне и Херцеговине нису биле увек исте. Познат је утицај у тим покрајинама и са запада и са истока, који се је баш у тим покрајинама у прошлости укрштао. Српска држава имала је сад већи сад мањи део тих покрајина под својом влашћу, исто тако и Хрватска Маџарска. Те границе никада нису биле тачно фиксирани, а најмање их је фиксирао народ Босне и Херцеговине, који се је увек борио против тих граница и стално тежио за уједињењем са Србима односно Хрватима.

Према томе, оваква једна покрајинска граница не може никад да буде идеално решење нашег унутрашњег уређења или уопште рационалног. Али, господо, осим тих немогућности, да се на тај начин реши наше питање државног уређења, ми кад би смо и пошли на овакво једно решавање, наишли би смо на један врло опасан пут, јер сепарирањем у федеративне јединице и федерацију, не би никако још легли племенски спорови. Увек може да се овај окрене против онога, да гледа да нешто од њега откине, и тако бисмо на крају дошли место до консолидације до дисолуције, до раздвајања ове наше велике Краљевине. Зато ми, господо, на овај пут не смемо да идемо и као људи свесни да је он непроходан, да се њиме не може и не сме ићи, не

смемо дозволити никоме да таквим опасним путем иде.

Господин Никола Никић узео је јуче на себе улогу бранитеља свих пункташа. Ја ћу бити присиљен да се сада са неколико речних осврнем и на његов говор.

Господин Никола Никић се нарочито залагао да одбрани г. Корошца, истичући његове велике заслуге, које је у најтежем, врло тешком моменту за државу учинио. Ја констатујем само, да је г. Корошца поднео ту тешку жртву да буде претседник Владе Краљевине Југославије! И г. Никић, бранећи пункташе, морао је да дође управо само до границе државе. Јер г. Никић у своме говору, како је објављен у „Правди“, како сам га и ја слушао, брише апсолутно све, само се још задржава на границама ове наше земље.

Он брише народно јединство. Јер, господо он између осталог каже: У питању народног јединства не може бити никаквог политичког појма итд. Он шта више покушава да уплете у одбрану пункташа и Престону Беседу, кад каже: Сви они, који су за самоуправу, аутономију или федерацију, нека им тако буде како они хоће, јер има народ права да се намести, како зна и како хоће. (Др. Никола Никић приговара)

Ја настојим да тачно репродукујем речи, јер ја не подмећем, г. Никићу.

У Престоној Беседи говори се само о државној целини, а зна се, шта је државна целнина. (Др. Никола Никић приговара) Знајте читати, господине.

Њ. В. Краљ у својој речи и у Престоној Беседи и у оним изводима, који висе у државним надлештвима, рекао је: Чувати јединство народа и целину државе, то је највећи циљ Моје владавине, и то мора бити највећи закон за Мене и за свакога. (Опште бурно одобравање).

То је, господо, јасно речено. Ту је народно јединство постављено на пиједестал, и на прво место, и ви господине Никићу, не можете својим адвокатским смицалицама да ове страри друкчије прикажете, и да на тај начин браните! (Бурна аплауз код већине).

Господин Никић у одбрану пункташа ишао је тако далеко, да је и бившег претседника владе г. Воју Маринковића — не знам на који начин — готово начинио федералистом, као да је Маринковић рекао: Сад је дошло време за федерацију. Народе, ко је за федерацију, да се прегласамо! (Др. Никић: Тако јел).

Ја не морам да браним г. Маринковића, али г. Маринковић није државник од јуче, и најдаље што је ишао у том погледу, је то, да је у Загребу на демократском збору, изјавио, да је за деконцентрацију политичке власти, а никада за федерацију!

Исто тако г. Никић, служећи се овом логиком и овим аргументима, хтео је да импутира и г. Крамеру неке федералистичке тежње, о чему г. др. Крамер никада није ни мислио. Осим тога и г. Крамер као човек, као политичар нема рачуна, господо, да се издвоји Словенија у аутономију, јер би тамо други можда био и јачи.

Г. Никић је бранио Мачека. Бранио је његове пунктапије, господо! Али, господо моја, г. др. Мачека треба у нашој јавности поставити на право место.

Г. др. Мачек себе сматра, а и многи његови поштоваоци сматрају га наследником пок. Стјепана Радића, да он има његову баштину да наследи, да води, да управља и да руководи. (*Један посланик добацује: Деметровић је наследник Радићев!*)

Али, господо моја, у овоме Дому је синоћ цитиран програм Хрватске сељачке странке из 1904 године, програм јасан унитаристички, југословенски. У том програму Хрватске сељачке странке изричито стоји као посебна тачка: „Хрвати и Срби су један народ, и као такви теже за своје национално уједињење, и слободне државе Србију и Црну Гору сматрају својим националним државама.“ (Аплауз.)

У другој тачци, на другој страни каже се: „Хрвати и Словенци су један народ и као такви треба да се уједине у једну слободну државу“. Дакле видите, да су још онда, пре 29 година, пок Стјепан Радић и његов брат Анте давно били поставили ову истину, око које још данас наши политичари муче муку. У оном програму, та је истина јасно постављена, и г. Прека не може данас да измишља нове термине о неком теоријском југословенству, јер је ово било право истинско југословенство. А да се до тог правог и истинског југословенства дође, треба да се ради свесно и савесно, јер није лако бити Југословен. Треба бити дубоко прожет овим осећањима па да сви изрази ови буду потпуно изшини.

Јер, господо, шта је то југословенство? О томе су рекли своју реч наши највећи умови, то су казали наши највећи песници и српски и хрватски и словеначки, наши највећи политичари и генијални људи, и о томе се може наћи читава литература па да ми више о томе овде и не расправљамо. Стога, ја онама којима то још није јасно, препоручујем, да бар прочитају још једампут стенографске белешке од прошле и ранијих година и Адресну дебату, те да им једампут буде јасно шта је то југословенство?

А како су наивне ове пунктације, које је бранио г. Никић. Кад др. Мачек каже: „Срби треба да повуку све своје чиновнике и војнике из пречанских територија на границу Саве, Дрине и Дунава...“ (*Др. Никић: То нија он казао!*)

Тако пише у „Пти Паризиену“, г. Никићу, а ви као фишкал можете сада да причате све. Међу-

тим, господо, сваки треба да се мало удуби, бар у ове последње године наше народне историје, па би сазнао да се са интервјуима није стварала ова држава, нити дипломатским смицалицама и за зеленим столом, него се Југославија рађала у крви и борби, господо. (Бурна аплауз у Скупштини). Југославија се стварала, господо, у казаматима, и на вешалима, с тога не могу овакве смицале да нас пољуљају нити политиканерски шлагери старих политиканера (Живо одобравање и плесак). Какав је овај ударац њихов, приказано је сликовито на једној слици, која је нађена у Крању (показује Скупштини слику), на којој стоји једно велико италијанско сунце, а за њим намргођено лице Мусолинија, са управљеним стрелама и то једном стрелом у срце нашега Краља, а другом показује на католичку Хрватску, и католичку Словенију, и из њих издваја слободну Далмацију.

Кад не би, господо моја, било никаквог другог разлога, бар они наши људи, бар добронамерни људи, не би никад смели да употребе реч федерација, да не дају хране овом нашем непријатељу који је разгрнуо чељусти да нас све заједно прогута. (Опште бурно одобравање и дуготрајно плескање).

Господо, још морам, ма да ми је то доста неугодно, ипак пошто се је г. министар Прека јутрос мало дуже задржао на оном немилу инциденту који се јуче догодио у овом Дому, да га и ја споменем. Господо, ја овај инцидент жалим, и ја осуђујем уопште физичко доказивање и разрачунавање у друштву, поготову у овоме Дому. Али, господо, исто тако осуђујем и увреде овакве врсте, које немају никакве везе са јавним и политичким радом, него евентуално циљају на какву телесну ману или недостатак некога човека. Али, господо, ово што се догодило јуче, даје ми повода да вам свратим пажњу и с друге стране на њега. Ово је бацило једно јако светло, као светло једног рефлектора, које осветљује методе и начине рада и борбе наших старих политичара.

Оваква борба, господо моја, овакво расправљање националних питања, овакав политички рад, овакве политичке методе довеле су до жалосног 20 јуна 1928 године, па ево јуче, тек што се почело тим путем, умало нисмо дошли до сличног резултата. То је господо, један доказ, да су наши стари политичари непоправљиви, и неспособни да пођу новим путем. (Опште бурно одобравање у центру и на левици. — *М. Драговић: Алал ти верз Ђуро, тако је!*)

Фатална погрешка, господо народни посланици, шестог јануара била је у томе што је хтео да затвори старо стање старим људима. Фатална заблуда је шестојануарског режима, што је хтео да води нову политику са старим политичарима. (Одо-

браваше и узвици: Тако јел! Јер, господо, по оној народној: „Како дикла навикла“, стари се не могу лако да навикну да иду новим стазама, јер су се навикли да иду старим утабаним стазама. (Гласови из центрума: Зар је то говор у име групе. Граја и протести у центруму).

И, господо моја, у овој тешкој ситуацији у којој се налази цео свет... (Жагор и међусобно објашњавање), па и наш народ, ми не смемо даље да правимо експерименте. (Жагор). Господо народни посланици, ми се данас налазимо у врло тешким приликама. У данашње тешко време када су се са свих страна уперили и окомили стрелице на нашу државу, ми не треба да падамо у грешку и слабост старих демократија из старог Парламента. Ми не треба много да расправљамо, и много да приговарамо и овом буџету и буџетској дебати, што је кратка итд. Наша је дужност, да дамо држави буџет овакав је он, до 1 априла, како би држава могла доћи до потребних сретстава.

Господо народни посланици, ја вас молим и позивам да ми сви гласамо за буџет. (Пљескање).

Поштредседник Карло Ковачевић: Реч има г. Ото Гавриловић известилац већине:

Извештач већине Ото Гавриловић: Господо, народни посланици, на крају ове буџетске дебате, која је била и напорна и тешка, по материји и броју говорника, нисам мислио, господо, да са овога места проговорим коју реч, о теми на којој се задржао г. Ђура Остојић, последњи наш говорник. Као извештач већине финансијског одбора, не делим мишљење г. Остојића, (Бурно пљескање) да су стари политичари били неспособни и да нису на своме месту. (Гласови посланика југословенског народног клуба: Он је говорио у име већине, а не говорите ви!) Ја, господо, не изазивам полемику. (*Драговић:* Изазивате! Граја). Али сматрам, са овога места, да смем бар ову једну реченицу да кажем у тишини. (Граја посланика из опозиције). Кад сте били толико галантни, па сте, на речи г. Остојића, које нису на своме месту, дали аплауз. (*Милош Драговић:* Како нису на свом месту). То је моје уверење. (Граја и протести посланика југословенског народног клуба)

Председник Др. Коста Кумануди: Молим Вас наставите говор.

Извештач већине Ото Гавриловић: Господо, да продужим даље и да одговорим на извесне приговоре, који су пали у току дебате, а које су изнели неколико наших другова из већине, који су нарочито ударили гласом на то, да Финансијски одбор није извршио своју уставну дужност, да Финансијски одбор није смањило целокупни износ буџета.

Господо, пребацује се, да нисмо учинили крајњи напор, да би смањили буџетске расходе и тај приговор нарочито се подвлачи као неуспех, као мињус Финансијског одбора. Чак се иде тако далеко, да

нам се препоручује, да уђемо у дванаестине, да се не донесе буџет, да би се донеле извесне радикалне измене и буџет смањено. (Један глас из опозиције: То је Влада хтела!) То нико од нас не жели. Али, господо, тај предлог, који нам се чини, да се буџет смањи на 9,000.000.000 динара, овако из затрке, то је предлог, који се може речима, фразама да постави, али који се у овоме тренутку, без већих измена, не може извршити.

Г. Велизар Јанковић у своме говору, тражио је својење буџета до 9.500.000.000 динара, али каже да има једне границе и то су они „правни основи“, на којима почива држава, испод којих се не може ићи, али, ипак, унапред есконтује, да се може створити буџет од 9.500.000.000 динара.

Уважени друг г. Шећеров, он је опрезнији, он каже, буџет треба да се смањи, али не верује да се он може одмах смањити, но да се донесе закон о бановинским компетенцијама, да се изврши редуција чиновничких плата и осталих принадлежности. Као што видите, у томе питању, господа, која су напали буџет и нарочито су мене цитирали, због чега сам узео реч, они кад дају своје изјаве лепо склопљене речима и у фразама имају успеха, јер мисле да се буџет на један лак и прост начин може свести на 9 и по милијарди, али то треба стручњачки и документовано извести и они треба да покажу на који начин то може. Они то не казују, како то може да се снизи на суму од 9 и по милијарди, већ се задржавају на томе као и ми да треба да се изврши реформа администрације.

Господо, г. Јанковић каже да треба извршити редуцију личних расхода, који су врло велики. Па, господо, то нико није спорио. Расходи износе 5 милијарди, они су велики и њих треба ревидирати и буџет редуцирати. Како? Г. Јанковић предлаже да се скину додатци чиновницима виших група, да се скину додатци министрима, чиновницима вероватно прве, друге, треће и четврте групе. И кад сам, господо, то срачунавао, срачунавао цифарски, онда, господо, цео тај ефект није већи од 32 милиона динара. Али кад се каже: скидати вишим чиновницима, онда и фактички изгледа то много већа цифра него 32 милиона. Господо, то је таква уштеда да је треба поштовати, нема сумње, јер се нигде не може наћи на једном 100 милиона. Но, господо, и Финансијски одбор је размишљао о томе шта да ради. Г. Јанковић каже: ја нисам за редуцију плата нижем особљу! Е па, господо, ниже особље чини гро, а код вишег особља уштеда износи само 32 милиона. Финансијски одбор је стао на становиште, ако је финансијски диктат снижавати буџет, онда Финансијски одбор, као одговоран, мора водити рачуна о томе какве ће то последице имати социјалне, политичке и економске. Најлакша би ствар била скресати буџет, водити само рачуна о финан-

сијском ефекту, а не водити рачуна о свима осталим последицама које могу наступити. Ту лежи, господо, тежиште; у томе је тежина ствари, склопити један буџет и дати равнотежу сила и снага у нашој земљи,

Господо, мени је незгодно да говорим дуже о томе, зато што је Народна скупштина прилично у другом расположењу, но што је цифарско расположење и завршни рачуни. Ја, господо, желим, да штедим ваше стрпљење, али тиме не мислим да кажем да се повлачим и да не бих могао дати једну очигледну аргументацију против примедба које су пале. Водећи, господо, рачуна само о томе, ја морам да скратим овај мој говор и да не додирнем чак ни питање динара ни стабилизацију динарску данашњу — не говорим о стабилизационом зајму, о коме су се у овоме Дому, по моме уверењу, дале нетачне информације. Једно морам само да нагласим да нема више оних периода из 1919 и 1920 године када се је говорило о инфлационој политици, о паду курса, скоку цена и т. д. Данас је то питање ушло у сасвим другу фазу. Данас питање монете и валуте није оно што је било 1919 и 1920 године, данас је то везано девизним одредбама и забранама у целом свету, јер да тога није, ко зна, где би валуте Европе биле, на коме нивоу.

Ја жалим што морам да прекинем, јер не желим да вас замарам са овим стварима, само због тога што се Народна скупштина налази у једном расположењу сасвим друкчијем, да би могла поклонити пажњу цифарском излагању буџета. Али сам уверен, господо, да сте стекли уверење да је буџет насушна потреба наше земље, да за њега треба гласати да не би улазили у дванаестине које увек уносе финансијски и административни неред у земљи. И због тога што сам у то уверен, ја мислим, да би била излишна и моја молба да гласате за овај буџет: Ви то сами знате, и ви ћете то и учинити. (Одобравање).

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч *Претседник Министарског Савета Др. Милан Сршкић.* (Бурно пљескање.)

Претседник Министарског савета Др. Милан Сршкић: Господо народни посланици, ја говорим у име свију чије поверење уживам, без обзира да ли су стари или млади, а поносим се ако међу њима има и старих и младих. (Узвици: Врло добро! Тако јел!)

При крају ове исцрпне и свестране дискусије о буџету, која својом стварношћу и стручношћу, критичним и објективним духом, којим њом провијава, може да служи на част овом високом тијелу, а и диже му нимбус далеко над оним, што се је раније овде састајало — желео бих да се осврнем са неколико ријечи на политичку страну њену и да изнесем своје мишљење по свима тим глав-

ним питањима. Све ваше оправдане напомене и оправдане критике биће од стране Владе узете у најозбиљније разматрање, а многе ваше добре сугестије послужиће и Влади као директива у извођењу задатака, који су јој повјерени.

Приговара се са стране опозиције, да је Влада намјерно одлагала расправу буџетску, у намјери да саботира то ваше највеће право.

Мислим да је господин говорник нашао најбољи одговор у факту, како се је ова дискусија водила. Преко 90 говорника су се ређали, свако је говорио колико је хтио. Нико у том праву, иако му је Пословником ограничено, није био ограничен.

Влада је буџет донијела у уставном року: радила на вријеме и непрекидно са Финансијским одбором, свршила тај посао у почетку друге половине фебруара, кад је избило једно размимоилажење г. Министра финансија са Финансијским одбором без ичије кривице, које смо сматрали за потребно да расправимо свестрано, водећи рачуна о становишту једне и друге стране. (Гласови: Тако је). Нисмо хтјели да хитамо и ријешавамо тај спор на снагу. Зато је претрес буџета закаснио неколико дана.

Морам да одбијем овај приговор као много неозбиљан.

Исто тако се неоправдано, са исте стране, приговара Краљевској влади, да је намјерно осујетила доношење закона о земљорадничком кредиту и закона о аграрној реформи. Ови приговори потпуно су неосновани. Можете ви из опозиције чинити какве хоћете приговоре само зато, што сте опозиција, ви ипак немате право да тврдите, да је закон о земљорадничком кредиту ваше дјело. (Опште пљескање и дуготрајно одобравање.) Он је дјело наше, дјело већине, које смо ми својом иницијативом предузели и расправљали. Када смо осјетили да рокови притискују, да се не може развлачити, усвојен је законски предлог народног посланика др. Видовића, који је земљорадника заштитио пуним мораторијумом и умњаном каматом, док питање закона о земљорадничком кредиту не буде дефинитивно ријешено. Нико нема право да каже, да су пренебрегнути крупни и велики интереси, и да је земљорадник препуштен својој судбини, у тешком стању, кад га притискују дугови. Земљорадник је Видовићевим законом довољно заштићен. То признаје, ко год је објективан. У часу када је усвојен Видовићев предлог са привременим важењем, дошли су на дневни ред неодложни политички закони, као што су закон о изборима, општинама и удружењима. Зар се је то смјело одлагати?

Закон о аграрној реформи доћиће у пленум скупштински на дневни ред први иза донесеног буџета. (Опште одобравање). Влади се не може приговорити никаква спорост у раду на овом важном

закону, који је тек прије мјесец дана Скупштини поднесен. Нико нема права, да Влади у овом питању подмеће намјеру развлачења, јер је овај закон од Владе потекао. Пронесен је кроз Одбор, њеном заслугом и њеним заузимањем биће пронесен и кроз пленум Народне скупштине.

Замјера се Влади, што није одмах одговорила на све изјаве људи ван Парламента. Ја мислим да она господу посланици, који чине ту замјерку нису довољно озбиљно оцијенили њен замашај. Влада одговара пред Народним претставништвом и нигде више. (Бурно пљескање). Само је Народно претставништво позвао да врши контролу њенога рада и контролу над њеном политиком. Онај посланик, који приговара Влади, што се није упуштала у расправљање са људима ван Парламента, унижава несвесно углед и свој и овога високог Тијела. (Одобравање и повици: Тако јел)

Ја сам у неколико махова подвукао, да се политика води овдје, у овој кући и из ове куће (Одушевљено пљескање) Влада није пропустила да изнесе своје мишљење у одбору за изборни закон, чим је то питање покренуто. Не тражите од Владе, да се она као каква свађалица упушта у препирке са сваким, па ма ко то био, когод нешто изјави, јер ви добро знате да поред људи од политичког имена, који су те изјаве давали, има и таквих, чије су пункциције, и по аутору и по садржају, изазивале само сажалење или смијех. (Пљескање).

Замјера се даље Влади, да није довољно енергично реагирала на изјаве политичких људи ван Парламента. Шта више, неки иду тако далеко, да чине Владу одговорном и за то, што је до тих изјава у опште дошло. Крај свег жаљења, што су се неки људи од политичког имена, у тим изјавама много заборавили и много пребацили, мислим, да у сваком злу, има понешто добро и корисно. (Повици: Тако је)! Ако хоћете, донекле је тачно, да је и Влада крива за ове изјаве. Ове су изјаве збиља у многом изазване ријешеношћу Владе, да неотступно и без повијања спроводи политику, чији је оквир и смјернице обиљежио Устав од 3 септембра 1931 године, и да успјешним извођењем радног програма, који значи пуну примјену Устава, покаже сваком да са пута, којим иде, скренути неће. Ова политика довела је људе ван Парламента у положај, да пред својим присталицама, и онима, које желе да задобију морају показати једампут и оно што позитивно хоће. Јер, све што су до сад говорили, то је било оно, што они неће.

Није оправдано пребацивати Влади, да је према свима тим појавама била равнодушна. Влада је своју дужност вршила и није пропустила да повуче на одговорност сваког оног, ко мисли да може и смије некажњено, било свјесно или несвјесно, играти се са нашим највишим светињама, тражити рије-

шење унутарњо-политичких проблема на начин, који је кадар довести у питање и велико дјело уједињења, и поткопавати темеље јединства народа, а покаткад угрожавати и сам интегритет наше државне заједнице. (Опште одобравање).

Али, ове и овакве изјаве, ове политичке исповијести, које су људи ван Парламента чинили, — подвлачим опет, да дубоко жалим што су се у неким од њих и људи од познатог политичког имена мање или више заборавили, — биће несумњиво корисне, јер је свако кроз њих отворио своје карте, јер су се многа, који је можда био у заблуди, отвориле очи. И јер ће се чврсто згуснути у редове сви они, који су ријешени, да бране неотступно и без компромиса само ону политику, која гарантује апсолутно консолидовање наше државне и националне југословенске мисли. (Пљескање и бурно одобравање.)

Овим изјавама разбијена је и она легенда, ако хоћете, онај блеф о једнодушности и компактности опозиционог блока, којима се хтјело да импресионира јавност у земљи и на страни. Нико више у ствари, господо, не вјерује у ту једнодушност и у ту компактност. Нико не вјерује више да би ови људи могли нешто заједнички у политици да предузму. У ово може да вјерује само још она страна непријатељска штампа, којој, предан и сложан рад на консолидовању наших прилика и побједа овог политичког курса, мрси све паклене рачуне. Али, и она ће се ту преварити, јер сам дубоко освједочен, да ће сви Југословени, и они режимски, и они из опозиције, бити на једној линији, кад се буде радilo о одбрани њихове националне независности. (Опште, бурно и дуготрајно одобравање и пљескање.)

Добра страна ових изјава јесте такође, што се је међу њима утврдило несумњиво отсуство сваке заједничке позитивне идеје и немогућност макаквог заједничког плана за акцију.

Успјешан рад Народног претставништва, чија је тенденција ка постепеном прелазу здравом демократском поретку, дошла до израза у доношењу новог изборног Закона, Закона о општинским самоуправама и о збору и удружењима, натјерао је наше противнике, да што прије потраже заједничку основу за рад и за активно учешће у политичком животу, јер су увидјели, да њихов негативни и пасивни став нико више у земљи не одбрана. Али, тај план је одмах при првом покушају пропао. Ми смо имали прилике да видимо, колико су се брзо његови зачетници један другог почели одрицати, бојећи се како ће њихов ортаклук у народу бити примљен, колико су брижљиво и брзо демантоване све вијести, да су солидарни, када би се који од њих из тактичких разлога потрудио да устврди, да се са њим слаже једна или друга група опозиције.

Мржња према режиму и критика режима, једино је, што им је остало заједничко. Али, то нису сретства са којима се купе присташе у широким масама народним, јер је наш рад отворена књига, наш је политички програм познат, и наши ће се људи опредјељивати према нашим дјелима, а не према њиховим причама. Поред тога, остале су им као заједничке оне стереотипне фразе о грађанским слободама и демократском схватању. Срећа, што смо релативно мали народ, и што се сви мање-више познајемо. Нема политичког човјека од имена, који било директно било индиректно преко неке партије није већ био на министарском положају за ових 15 посљедњих година. Наш народ добро зна да оцијени, колико је ко квалификован за апостолат ових идеја. Он је имао прилике, да види како изгледају те слободе, кад их они дијеле и та правда, кад је они кроје, и демократска схватања, кад их они практично примјењују.

Добра је страна ових политичких исповједи и у томе, што је њима свако показао свој траг, помоћу њих направљена је, тако рећи, једна картотека за политичке људе, тако, да се за свакога у будуће зна како гледа на све важније проблеме. Нема се ту шта више да размишља, ни сучим да се обмањује, — довољно је потегнути спис дотичног политичара, да би се знало, шта мисли. У овим изјавама свако је изнео свој програм и своја гледишта на најкрупније проблеме нашег народног и државног живота.

У нашем политичком животу у будуће, диференцирање ће се моћи вршити само по јасно оцртаним погледима на све проблеме и политичке и економске и социјалне. Збиља је било потребно, да се једном престане спроводити најпростија и најситнија тактика на рачун најкрупнијих и најузвишенијих начела, на којима је изграђена наша народна заједница као и наш државно-правни и социјални поредак.

Неће моћи бити више преконоћ скокова из једне крајности у другу у чисто начелним питањима. Мање ће бити обмањивања лакоумног свијета, мање разочарења и одрицања и дисидентства, свега онога, ради чега су наши политички односи одударали толиком нервозом и били толико затровани. Уместо тога биће више међусобног повјерења. То значи свакако, корак напретка у оздрављењу политичких односа; инаугурисање једне нове, нама пре 6 јануара туђе методе, рада и борбе; сарадње односно, борбе начелне; то значи напуштање оне политике искоришћавања тренутних политичких коњукура, политике везане за личност или против неке личности; тактичких трикова и пактова, често неприродних или заснованих на неискреној замисли или погрешној рачуници. Искусили смо, да су највећи потреси у нашем политичком животу изазвани

баш оваквим пактовима, који су често грађени са резервацијом менталном и неискрено, само ради тренутног ефекта, — по каткад једино ради доласка на власт или одржања на власти. Свакако је овакав метод рада узрок оном великом неповјерењу, које је пре 6 јануара 1929 године било затровало наше политичке прилике и овако страшно раздвајало наше политичке људе једне од других.

У нашем будућем политичком животу може бити сарадње само на бази: clara pacta, boni amici. Никакова политичка спрега не може се више остваривати ни другарством, ни лијепим ријечима ни здравцима. Ми се сви сувише добро познајемо, да бисмо могли лијепим ријечима један другог надмудрити. Престаће више да котирају на политичкој берзи оне проблематичне вриједности, које се зову експертиза за хрватско питање. (Бурно одобравање и узвици: чујмо!) Ко се све није јављао и сматрао позваним да ово питање прјешава!

Има правилно схваћено југословенско народно и државно питање, које је ријешило и српско и хрватско и словеначко питање за вазда. (Пљескање и узвици: Тако је!) Схватање општеномско, које је под своје окриље узима све Југословене, и које није ни тјесногрудно ни искључиво, а поред њега постоји и оно сепаратистичко гледање на националну и државну заједницу, које воли свагда да истиче хрватско питање, само зато, јер јединство неће и не признаје, јер неће државне заједнице. Са сепаратистима ми ћемо се само борити, а никада нећемо сарађивати. (Одобравање!)

Кад се говори о југословенству као националном обиљежју битно је, да ли се под тим разумијева један јединствен народ са карактерним особинама једног народа, а много је мање важно, схваћа ли се то југословенство као интегрално, т. ј. потиरे ли све, па чак и успомене на српство и хрватство и словенство или је пак југословенство само скупни појам синтеза српства, хрватства и словенства као једног народа.

Није важно, господо, да ли неко сваки дан посто пута подвлачи, да је Србин или Хрват, или Словенац, а неко неће да пренесе то племенско име ни преко уста, него је важно, да ли се и један и други осећају као чланови једне велике југословенске националне заједнице. (Сложни узвици: Тако је!)

Тако је уосталом постављено то питање и у познатој декларацији од 4 јуна 1930 године, гдје се каже:

„Овим Законом постављено је начело: један народ и једно национално осећање. Поштовање племенских имена и традиција свима је узвишено, али има увек служити развијању националне синтезе и јединства.“

Даље су битна обиљежја југословенства пуна национална солидарност, једнакост и равноправност,

једнако старање и једнака брига за све крајеве, јер су сви крајеви дио наше једничке југословенске Отаџбине, као и искључивање свачије хегемоније и свачије превласти. (Бурно одобравање и пљескање). Југословенство не потири и не искључује ни племенске традиције, ни племенске светиње, него их уздиже као заједничке, да служе нашем развијању и јачању националне синтезе и националног јединства.

Схватило се југословенство као интегрално југословенство, или пак као синтеза српства, хрватства или словенства, као једног народа, — и у једном и у другом случају оно се у практичном животу мора вазда манифестовати као пуна национална солидарност и хармонија између интереса појединачних и цјелине.

Само тако, ако издвојимо оно што је битно суштствено, за идеју југословенства постаће она великом заставом, која ће окупљати све Србе, Хрвате и Словенце у једну нераздјеливу националну и државну заједницу. (Живо пљескање и одобравање).

Овакво схватање југословенства најбоље је формулисано мудрим ријечима, које је Његово Величанство (Одушевљени поклиц: Живео Краљ) изрекао 29 новембра 1929 године дописнику Рајтера, Харисону:

„Одговарајући на моје питање, да ли развој југословенског јединства садржи у себи уништавање индивидуалности оних елемената који га сачињавају, Његово Величанство ми је рекао: Не. Као што ни чињеница да сте ви Британац, не чини вас ни мање Енглезом или Шкотланђанином, Хрвати ће и даље бити Хрвати, Срби — Срби, Словенци — Словенци) а сви ће бити поносни, што су Југословени“.

Са тог гледишта посматране политичке исповједи људи ван Парламента драгоцен су материјал за развој наших политичких прилика. Оне уносе у наше политичке односе потпуну јасноћу, али оне истовремено најочитије и најубедљивије врше пропаганду за онај политички програм који је уставом од 3 септембра 1931 изричито и непромјенљиво обележен, или јасно индициран, и на коме ми стојимо. Кад будемо тражили поверење народно неће нам бити потребно ништа друго него да изнесемо, шта хоће поједине групе из опозиције, а шта хоћемо ми. Цијенећи високо здрави инстинкт нашега народа, и верујући у њега, ја сам убијеђен да ће се он знати правилно опредјелити и без и једне ријечи са наше стране. (Одобравање и узвици: Тако је!)

Благодарећи отвореним исповједима наших противника, ми ћемо на будућим општинским изборима, који ће бити вршени по новом закону о самоуправама, имати прилике да провјеримо поново коме народ поклања своје повјерење, и да дамо достојан одговор свима онима и у земљи а нарочито на страни, који мисле да ће лажима и срамним измишљотинама о нашим унутарњо-политичким при-

ликама и тешкоћама пољуљати темеље наше солидно изграђене државне и народне зграде, и да ће поколебати вјеру у њену снагу у њену велику будућност.

Спроводићи консеквентно начела, која су нашла јасног изражаја у уставу од 3 септембра 1931 године, Влада мисли и надаље, у пуној сарадњи са Народним претставништвом, поред већ извршеног програма, наставити са оним законодавним реформама које Устав од 3 септембра 1931 године предвиђа. Међу њих спада и реформа банске управе и увођење банске самоуправе. Овом важном питању, које не претставља само реформу администрације, него дубоко задире и у наше унутарње политичке односе, Влада посвећује сву своју пажњу. Предмет, који се на њега односи, још је на проучавању у Министарском савету и чим буде довршен биће поднесен Народном претставништву на ријешење (Узвици: Врло добро!) Молим вас да будете стрпљиви и да имате повјерење у нас, да ћемо водити рачуна о свим оправданим жељама, које сте изнели, и у духу Устава извршити потребну деконцентрацију власти, преносећи је са централне на банску управу, а истовремено и растеретити државну власт од свих оних послова, који се без штете по добру управу могу лакше самоуправно рјешавати. (Узвици: Врло добро!) Упоредо са тим питањем, ријешити се и питање самоуправних финансија са тенденцијом, да бановина своје главне приходе не буде морала тражити у најомраженијим облицима директних и индиректних дажбина. Руководна мисао при овом раду биће: дати што савршенију управу и бановинску самоуправу, која ће народној души бити разумљивија и коју ће осјећати као праведнију, јер јој је ближа и непосреднија. При одређивању мјере за деконцентрације и децентрализацују власти имаће се свакако у виду да нова реформа мора да учвршћује и чува унитарну мисао државну од свих разорних сепаратистичких настојања. При томе послу, морамо бити свјесни, да је у нашим специјалним приликама крути и неразумни централизам исто тако као и федерација несрећан облик унутрашњег уређења, да исто толико може да смета јачању унитарне државне мисли, која је основна мисао Устава од 3 септембра 1931. (Пљескање. Др. Гргур Анђелиновић: Врло добро!)

Овом приликом морам да се осврнем и на једно питање, које је вазда актуелно, и на које се сваки од вас у свакој прилици осврће. То је питање наше штампе. Ја сам дијелим мишљење свих оних говорника, који сматрају да је данашњи режим штампе тажак. Мислим да је дошло вријеме, кад треба између оних закона, који су чл. 11 Устава придржани на снази, док се законодавним путем не измијене, мислити, и то у првом реду, и на измијену закона о штампи.

Влада је већ била покушала, да ове измјене спроведе унеколико добровољним укидањем превентивне цензуре, али су се овоме успротивиле саме редакције. За сада, укидање цензуре спроведено је за извештаје из Скупштине и из Сената.

У скорој будућности пак, приступиће се основним измјенама у систему данашњег закона о штампи, водећи пажљиво обзира при томе о великим интересима државним и народним, који апсолутно морају бити заштићени, и о цијелом скупо стеченом искуству наше скорашње прошлости, које нас је поучило, шта значи по нормалан и миран развитак наших политичких прилика, по унутарњи мир и спокојство грађана и по сношљиве политичке односе једна рђава штампа, која слободу злоупотрељава. (Повици: Тако јел).

На крају, проговориху и о једном крупном питању, које је узвигло много прашине у нашој јавности, а то је она позната бискупска посланица. (Повици: Чујмо! Чујмо!),

Ако игдје треба сачувати сву хладнокрвност — то треба у овој прилици. Ми сви знамо колико свака пребрза, а још више неодмјерена ријеч у оцјени овог питања може међу необавештеним свијетом да изазове рђава расположења, да унесе заблуда, да пољуља убјеђење у добре међувјерске односе, у истинску једнакоправност свих вјера и у нашу најчвршћу одлуку, да и морално и материјално једнако помажемо и поштујемо све вјере. (Бурно одобравање). Ми смо свјесни да су добри односи државе према вјерама и добри односи међу самим вјерама у држави најчвршћи камен темељац у чврстој згради наше националне државне заједнице. Са тим расположењем и са тим погледима разматрајмо овај догађај.

Влада много жали да је до њега дошло. Жали, јер је посланица католичког епископата била штетна по саму цркву, и јер је изазвала утисак, да би могла да омета истинске тежње свих родољуба за што бржим амалгамирањем наше народне душе.

Првобитно, посланица је изазвала разумљиву узрујаност свих националних елемената, који у Соколу с правом гледају најизразитијег носиоца идеје јединства народног, братске љубави и вјерске трпеливости, ... (Бурно одобравање и дуготрајно пљескање). ... без које нема консолидације, нема међувјерског мира, тих тако важних фактора за наш унутрашњи мир.

Овај мучни и тешки утисак касније је много ублажен изјавама:

1.) Да се посланицом није хтјело увлачити вјерска осјећања у вртлог свакодневне политичке борбе. Ми ово не би могли никад ни дозволити, да се вјерска осјећања побркају са свакидашњим политичким расположењима, која често заузимају и најгрубље облике, јер би то шкодило највише уз-

вишеним начелима које црква проповиједа, и затрвало наопако наше политичке односе, ограничујући слободу опредјељења и независне акције политичких људи.

2.) Исто тако са задовољством констатујемо да се одриче свака веза ове посланице са познатим изјавама политичких људи ван Парламента, и да се тврди, да је она изазвана чисто религиозним побудама, да нема никакве везе са том акцијом, и ако пада у исто вријеме.

3.) Ми, господо, добро познавајући патриотизам и свијетлу прошлост великога дијела госпде епископа, нисмо ни за један тренутак могли посумњати у њих и доводити у везу посланицу са оном бесомучном офанзивом, која се води лажима и измишљотинама против наше државе, кроз штампу, радно, и иначе у свакој прилици са стране противника наше земље, у познатом ревизионистичком циљу. — Добро је да је првопотписник посланице то демантовао, као што би добро било, да демантује и лажне гласове о преметачини извршеној над њим, о враћању одликовања, о персекуцијама католичке цркве, о револуцији у нашој земљи, гласове које непријатељи наше земље тако често у вези са његовим великим именом шире.

4.) Ми знамо, господо, да су инспиратори посланице само један или двојица међу епископима; ми знамо добро са каквим су болом у души многи међу потписницима гледали онај страшни ефекат, који је у први мах посланица у народу изазвала, у народу, који воли своју цркву као и врховни архипастири њени, а који као и они патриотски осјећа за ову земљу и одушевљава се за нашу јаку националну заједницу.

Стога господо, нико не смије уопштавати, кад говори о потписницима и не смије мијешати онога потписника, који је хтио овај страшни ефекат са оним, коме се је душа тргала, као добром католику и Југословену, над последицама које је ова посланица изазвала.

Не смију се идентификовати они који изјављују, ма и накнадно, да нису против Сокола као установе, него против метода узгоја, са оним који им то оштро пребацују. О том има несумњивих доказа.

Ако тако гледамо на ствар, ја сам увјерен, да ће ишчезнути, у интересу цркве и државе, тешки и мучни утисак који је ова посланица учинила.

Колико хладне крви и одмјерености треба уносити у просуђивање ове, свакако тешке појаве, толико енергичнији и неумољивији морамо бити против свих оних непозваних шовена и фанатика других вјера, који се покушавају мијешати у ову ствар, а који иначе, сијући вјерски раздор и мржњу, покушавају да поремете добре међувјерске односе и међувјерски мир који нам је толико потребан за

наш унутарњи мир и нашу унутарњу снагу од које наши непријатељи толико ззззру.

Ми смо вјерски много сложена држава, стога се морамо клонити свега оног, што би се могло схватити као напуштање најкоректнијег и најправеднијег става за пуну равноправност свих вјера.

Стога Влада не може да се сагласи ни са каквом акцијом, која иде затим да се изазове културна борба против било које вјере. Ми смо, господо ријетка држава, држава, која релативно највише троши на вјере и то која троши по једнаком и праведном кључу, ми смо држава, која се морално и материјално залаже да се вјерски одгој народа негује и чува, јер знамо да добар вјерски одгој може само да оплемени људску душу, и формира праве грађане, који ће своју дужност савјесно вршити. Једнакоправност и једнако поштовање сваке вјерске заједнице, то је врховно начело и закон по којем се у овој земљи влада и управља.

Стога у нас и влада пуна слобода вјероисповијести, пуна једнакост свих признатих вјера, њихових вјерских организација, вјерске наставе. Говорити може о тешком стању католичке цркве код нас, само онај, који наше прилике не познаје, и онај коме је због какве непријатељске напјере против наше државе и народа потребно, да се то погрешно мишљење о нашој земљи подржава. (Повици: Тако јел)

Ја ћу само овом приликом, да напоменем два случаја, не да тиме шта доказујем, јер ко познаје нашу историју и широку душу нашег народа, тај ће добро знати, како смо се једнако односили према свима вјерама — али поменућу само два факта на адресу оних, који злонамјерно проносе, да постоји персекуција католичке цркве у нашој земљи, да би показао колико су њихове лажи плитке. У нашој земљи баш ради католичке цркве мијењали смо наше школско законодавство, одржали смо све постојеће конфесионалне школе; највише ради католичке цркве, рјешавајући далматински аграр, обезбедили смо већу процјену црквених имања за 10% а код рјешавања аграрних питања у сјеверним крајевима, цркву смо ослободили од плаћања приноса у колонизациони фонд, што значи да смо обезбједили 20% већу отштету за црквена имања. То данас чинимо, то ћемо и у будуће чинити спонтано према католичкој цркви, као што смо заузели коректан став уопште према свима вјерама. А препуштамо нашим непријатељима, нека се и даље обмањују и злурадо очекују да ћемо са тога пута скренути. (Повици: Врло добро!)

Толико сам сматрао за потребно да нагласим у погледу бискупске посланице, и свега онога, што се јавља као њене посљедице. Толико мислим да је било потребно да се осврнем на разна политичка питања којих сте се у буџетској дискусији дотакли.

На крају вас молим, да уважите разлоге, које су сви говорници, који су вам препоручивали да гласате за овај буџет, износили, да ми дајемо један буџет уравнотежен, колико људско предвиђење може погодити, реалан, компримиран у издацима до крајње границе могућности, један буџет на којем нам могу позавидјети и економски јачи, и финансијски моћнији од нас.

Гласајући за овај буџет, ви ћете не само изгласати повјерење Краљевској влади, него и истовремено одобрити и ону политику, коју Влада спроводи, политику, која изјасније гарантује пуну консолидацију наше народне и државне заједнице и за којом стоје сви прави Југословени. (Опште бурно одобравање, плескање и повици: Живео!)

Председник Др. Коста Кумачуди: Претрес извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом финансијског закона за буџетску 1933/34 год. завршен је у начелу.

Приступамо гласању у начелу. Молим г. г. посланике да остану на својим местима и да свој глас дају гласно. Молим господина секретара, да изврши прозивку.

Секретар Милан Мравље прозива посланике да гласају и они су гласали овако:

Аврамовић Бранко — за
 Ађић Анте — за
 Аксентијевић Александар — за
 Алексић Коста — за
 Алиловић Шаћир — за
 Анђелиновић Гргур Будислав Др. — за
 Антонијевић Душан — за
 Антуновић Јосип — за
 Аранђеловић Јован — за
 Ауер Људевит Др. — за
 Бабамовић Јордан — против
 Баљић Салих — за
 Бањац Љубомир — за
 Бараћ Бранко Др. — за
 Батинић Јозо — отсутан
 Бачић Стјепан Др. — против
 Бенко Јосип — за
 Бешировић Димитрије Р. — за
 Богдановић Исо — за
 Божић Милан — за
 Борисављевић Страхиња — за
 Бркић Стјепан — отсутан
 Брушија Радослав — за
 Бугарски Драгутин С. — за
 Будишин Стеван — за
 Буквић Александар — за

- Буновић Милан — за
 Ваљавец Стјепан — отсутан
 Варда Север — за
 Васиљевић Стеван Др. — за
 Величковић Миладин — за
 Вељковић Вељко — за
 Видаковић Витомир — за
 Видић Јеша Др. — за
 Видовић Богдан Др. — за
 Војиновић Јован В. — отсутан
 Вошњак Богумил Др. — против
 Вујић Димитрије В. — отсутан
 Вукићевић Богић Др. — отсутан
 Гавранчић Отон Др. — за
 Гавриловић Ото — за
 Гајшек Карло — за
 Главички Божидар — за
 Господнетић Фрањо Др. — за
 Грајић Перо — за
 Грба Милован Др. — за
 Грбић Емилијан — за
 Грђић Васиљ — за
 Грубановић Милан — за
 Грубер Фрањо Др. — против
 Давидовић Витомир — за
 Даниловић Живко — за
 Деметровић Јурај — за
 Дервишић Ђулага — за
 Димитријевић Мита — за
 Димитријевић Хаџи-Тодор — за
 Добровић Милан С. — за
 Добровољац Милан Ј. — за
 Довезенски Јован С. — за
 Додић Александар-Така — за
 Дошен Мирко Др. — отсутан
 Драговић Милош П. — против
 Дрљача Бранко — за
 Дрмељ Алојзиј — за
 Дубоковић Јурај — за
 Ђокић Ристо — за
 Ђорђевић Владимир — за
 Ђурић Михаило — за
 Елеговић Иво Др. — отсутан
 Живановић Милан — за
 Живанчевић Михаило — за
 Живковић Негосим Др. — за
 Живојиновић Душан М. — за
 Захарић Чедомир — за
 Зељковић Бошко — за
 Земљич Јакоб — за
 Ивандекић-Ивковић Мирко Др. — за
 Иванишевић Петар — за
 Иванчевић Душан — за
 Илић Срђа Милан Др. — за
 Исаковић Миливоје Ђ. — за
 Исаковић Мито — за
 Јанковић Велизар Др. — за
 Јевремовић Драгољуб Др. — за
 Јевтић Животије — за
 Јевтић Милутин Ал. — за
 Јевтић Михаило Р. — за
 Јевтић Радован — за
 Јелић Милутин — за
 Јеличић Божа Ц. — за
 Јеремић Живојин — за
 Јован Андрија — отсутан
 Јовановић Александар — за
 Јовановић Ђока — за
 Јовановић Јова — за
 Јовичић Добросав — за
 Кадић Хусеин — за
 Кајмаковић Омер — за
 Каламатијевић Михаило Р. — за
 Кандић Јовиша К. — за
 Катић Милош — за
 Каћански Стеван — за
 Кешелевић Никола Др. — против
 Клицић Антон — за
 Кнежевић Ловро — против
 Кнежевић Стјепо Др. — за
 Ковач Анте Љ. — за
 Ковачевић Драгутин-Карло — за
 Кожуљ Марко Др. — против
 Којић Драгутин Др. — за
 Коман Албин — за
 Костић Драгутин Др. — за
 Костић Милорад Ј. Др. — за
 Краљевић Драган Др. — за
 Крамер Алберт Др. — за
 Крафт Стеван Др. — отсутан
 Крејчи Антон — за
 Крстановић Ристо — за
 Крстић Владимир — против
 Крстић Зарије С. — за
 Крстић Милутин — за
 Крстић Михаило В. — за
 Крстић Симо — за
 Кузмановић Лазар К. — отсутан
 Кујунџић Андрија К. — за
 Кујунџић Богољуб К. — за
 Кумануди Коста Др. — председавао
 Кунтарић Анте Др. — за
 Куњашић Јоаким — отсутан
 Куртовић Војко — за
 Куртовић Шукрија — за
 Лазаревић Милован М. — за
 Лазаревић Тодор Др. — за
 Лазаревић Теодосије К. — за
 Лазаревић Филип С. Др. — за
 Леушић Ђуро Др. — против
 Лисавац Младен Др. — за
 Лончаревић Иван Др. — против

Лончар Иван — за
 Лончар Станко — за
 Лукић Живан Др. — против
 Лулић Петар — отсутан
 Макар Дако — за
 Максимовић Божидар — за
 Максимовић Стјепан — за
 Маланец Владо Др. — за
 Маринковић Војислав Др. — отсутан
 Марјан Ђуро — за
 Марјанац Симо — за
 Маркић Фрањо — за
 Марковић Велимир Ж. — за
 Марковић Миленко Др. — за
 Марковић Милорад П. — за
 Марковић Никола — отсутан
 Мastroвић Анте Ф. — за
 Матица Павао — за
 Матић Ђока Н. — за
 Мацековић Матија — за
 Машић Марко — отсутан
 Метикош Милан Др. — против
 Мијић Милан Ђ. — за
 Милетић Вјекослав Др. — за
 Милетић Владислав — отсутан
 Милошевић Гавро — за
 Милошевић Младен П. — за
 Милутиновић Милинко Р. — за
 Милутиновић Милорад Ђ. — отсутан
 Мисирлић Јован Т. — против
 Митровић Јован Р. — за
 Михаиловић Илија П. — за
 Михајловић Светислав Др. — за
 Мозер Ханс Др. — отсутан
 Мохорич Иван — отсутан
 Мравље Милан — за
 Мулалић Мустафа А. — за
 Најдорфер Мирко — за
 Недељковић Урош П. — за
 Никић Никола Др. — против
 Никић Федор Др. — за
 Никодијевић Аранђел Д. — отсутан
 Николић Бранко Др. — за
 Нинковић Трипко — за
 Новаковић Тоде Ј. Др. — за
 Нуић Петар Др. — отсутан
 Њамцул Ранко Др. — за
 Остојић Ђуро Др. — за
 Павлич Алојзиј — против
 Палечек Иван Др. — за
 Парабућски Ђорђе — за
 Паранос Шпиро Ф. — отсутан
 Пахерник Фрањо — за
 Патрногић Љуба — за
 Перић Матеј Др. — отсутан
 Перић Миливоје Ђ. — за

Перић Нинко Др. — за
 Перко Драгутин В. — против
 Петковић Милан — за
 Петовар Ловро — за
 Петрак Никола — отсутан
 Петричић Живко Др. — за
 Петровић Марко — за
 Пешић Милутин — за
 Пивко Људевит Др. — за
 Пиштелић Славко А. Др. — отсутан
 Погачник Виктор — за
 Половић Димитрије Он. — за
 Поповић Добривоје Гер. Др. — за
 Поповић Душан — за
 Поповић Јефтимије — за
 Поповић Коста Др. — за
 Поповић Милан В. — за
 Поповић Милан Др. — за
 Поповић Светислав Др. — за
 Праљак Недељко — за
 Прека Никола — против
 Прекоршек Иван — за
 Принцип Јово — за
 Прша Шиме Др. — за
 Пустослемшек Расто — за
 Пуцел Иван Ј. — за
 Радивојевић Лазар Љ. — за
 Радић Иван — за
 Радовић Саво Др. — за
 Радоњић Милан — за
 Радоњић Миљан — за
 Рајић Тоша Др. — за
 Рако Јанко Др. — за
 Рапе Стане Др. — за
 Рорбахер Јулијан Др. — за
 Савић Аранђел П. — за
 Савић Сава В. — за
 Савковић Илија — за
 Санто Гавро Др. — за
 Сарачевић Раденко — за
 Секулић Милан Др. — отсутан
 Селић Јоца М. — за
 Селмановић Алија — за
 Симић Милорад — за
 Смиљанић Тома Др. — за
 Сокић Милоје М. — за
 Соколовић Никола — за
 Спасовић Вукашин — за
 Слахић Владо — за
 Спидлер Вјекослав — за
 Спинчић Вјекослав — отсутан
 Сршкић Милан Др. — за
 Стажић Јосип — против
 Стајковић Никола — отсутан
 Станић Андра — отсутан
 Станишић Владимир Др. — за

Станојевић Драгомир М. — за
 Станојевић Милутин — за
 Стефановић Живојин Ар. — за
 Стефановић Милан — за
 Степанов Миливој — за
 Степановић Милан Р. — за
 Стефановић Игњат — за
 Стијић Милан Др. — за
 Стојадиновић Милослав Др. — за
 Стојковић Милан Ђ. Др. — за
 Стошић Стаменко — отсутан
 Стрезовић Крста — за
 Тадић Глигорије Др. — за
 Теодоровић Војислав — за
 Тешић Максим — за
 Толић Игњат М. Др. — отсутан
 Томић Јакоб — за
 Тонић Тодор Р. — за
 Топаловић Милан — за
 Торомановић Хасан — за
 Трбић Василије — за
 Трбојевић Урош Др. — за
 Трифуновић Љубиша — за
 Трукуља Станко — за
 Трпковић Ставра К. — против
 Тирић Ђорђе — за
 Тирић Стеван — за
 Ђуковић Милан — отсутан
 Узуновић Никола — отсутан
 Урек Иван — за
 Урошевић Мирко П. — за
 Урукало Сергије — отсутан
 Фиданчевић Тома Др. — за
 Физир Виктор — за
 Фогирић Арса — за
 Хајдињак Антон — за
 Ханжек Лавослав Др. — за
 Хасанбеговић Авдо Др. — за
 Хођера Светислав В. — против
 Хрибар Никола — за
 Христић Бора — за
 Цемовић Филип — за
 Церер Антон — за
 Ципушевић Методије — за
 Чорбић Бранко — за
 Чохацић Хазим — за
 Шарковић Тихомир — за
 Шега Фердо — за
 Шелмић Драгић М. — за
 Шећеров Славко Др. — за
 Шиљековић Владимир — за
 Шифтар Стеван — за
 Шнајдар Фрањо — за
 Шуменковић Илија Др. — за
 Шурмин Ђуро Др. — отсутан

После гласања

Председник Др. Коста Кумануди: Изволите чути резултат гласања. У начелу гласало је свега 267 посланика, од којих 246 *за* и 21 *против*. (Бурно одобравање и плескање).

Сада ћемо прећи на претрес у појединостима — На реду је: Први раздео — Врховна државна управа — Прекидам седницу, с тим да ће се наставити вечерас у 21,30 часова.

(Седница је прекинута у 19,30 часова).

Наставак седнице у 21,30 часова.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Nastavljamo sednicu. Ima reč g. narodni poslanik Cerer.

Anton Cerer: Visoka zbornica, gospodje narodni poslanci. Tekom dolgotrajne in izčrpne debate štiridnevnega permanentnega zasedanja narodne skupščine je bil državni budget, ki ga je predložil narodni skupščini g. minister financ, podvržen vsestranski kritiki. Budget je najvažnejši državni akt, zato je tudi razumljivo, da mu vsaki poslanec posveča vso svojo pozornost. Nikdar niso bile državne obremenitve naroda tako težke ali vsaj niso bile tako težko znosljive, kakor so danes. Ko so bile gospodarske prilike še dobre, se niso tako težko občutila davčna bremena. Vsi pridobitni sloji so imeli primerne dohodke in lahko so plačevali, kar je zahtevala od njih država za svoje potrebe. V današnjih ežkih časih, ko je odpadla pridobitna zmožnost vseh slojev, je povsem jasno, da narod ni več v stanju zadostiti svojim davčnim obvezam. Kako spraviti v sklad plačilno sposobnost davkoplačevalčev z zahtevami države, to je vprašanje in problem, kateremu bi se moralo posvečati največ pažnje. Dosedanja debata pa je pokazala, da se posamezni govorniki niso zanimali toliko za velevažni državni akt državnega budgeta in plačilne zmožnosti naroda, temveč so posvečali neverjetno veliko zanimanja za razpravo o splošnih političnih razmerah v zemlji. Ne morem razumeti, da se vodi v budgetni debati skozi štiri dni diskusija o narodnem jedinstvu. S tribine na desni strani se govori za državno jedinstvo, a opozicija na levi dokazuje, da jedinstvo jugoslovenstva in države ne postoji in da je to vprašanje potrebno na novo postaviti na dnevni red. Jaz pa mislim, da za ogromno večino jugoslovenskega naroda Srbov, Hrvatov in Slovencev vprašanje državnega jedinstva ne postoji več. Spominjam se besed, ki jih je govoril s tega mesta Nj. Vel. Kralj v svojem prestolnem govoru: „Narodno jedinstvo in državna celina ne more nikdar biti predmet pogajanj in strankarskih kupčij, mora biti vedno nad našim dnevnim življenjem in nad vsakim strankarskim interesom“.

Zato narodno jedinstvo in enotnost države ne more in sme biti predmet diskusije.

Ne sme se pustiti z vida, da narodno uedinjenje Srbov, Hrvatov in Slovencev ni delo ene generacije, temveč plod strašnih naporov vseh treh delov našega naroda, ki so s svojo železno voljo skozi stoletja kljubovali vsem sovražnikom, ki so z brutalno silo hoteli in skušali preprečiti narodno uedinjenje vseh Jugoslovenov. Z obupno žilavostjo je slovenski del našega naroda z uspehom zadrževal germanski val, s tradicionalnim zanosom so odbijali Hrvati madjarsko poplavo, srbski polki pa so z legendarno hrabrostjo v šestletni nadčloveški borbi strli železne okove sovražnikov, ki so teptali našo sveto jugoslovensko zemljo. Legije hrabrih srbskih vojakov so dale svoje življenje in srčno kri in skupno z njimi so se hrabro borili na dobruški fronti slovenski in hrvatski dobrovoljci za naše osvobodjenje in uedinjenje. Ko so ležali strli na tleh vsi naši zakleti sovražniki, je bila temu naravna posledica, da je g. dr. Korošec kot zastopnik narodnega vijeća v Zagrebu, torej kot reprezentant vseh na ozemlju bivše avstro-ogrške monarhije bivajočih Slovencev, Hrvatov in Srbov naperil demaršo na Veliko Antanto ter zaprosil, da prizna jugoslovenski narod kot zavezniški.

1. decembra 1918 pa je isti Dr. Korošec stopil kot reprezentant pred Nj. Vel. Kralja Aleksandra ter ga v imenu vseh Slovencev, Hrvatov in Srbov bivšega avstro-ogrškega ozenilja zaprosil, da proglasi Uedinjenje vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev. Človek tedaj ne more razumeti, kako je mogel tako resen politik, kakor je g. dr. Korošec, ki je sodeloval pri ustvarjanju države, naenkrat postaviti proslule ljubljanske punktacije, ki zahtevajo, da se povrnemo v položaj pred 1. decembrom 1918. Ali si ti punktaši predstavljajo, da je država ustvarjajo in razbijajo kar na papirju? Zavedati se morajo, da je država ustvarjena iz potokov najdražje krvi hrabrih borcev in da je še na stotisoče zavednih Jugoslovanov, ki bodo tudi v bodoče čuvali našo narodno državo in se postavili v bran proti vsakomur, ki bi skušal to razdirati in uničevati. Zato mora biti politično jugoslovenstvo iznad vsake diskusije. Izstopiti moramo iz ozkih plemenskih okvirov tudi Slovenci v plemenitem tekmovanju s Srbi in Hrvati za veličino naše močnejše Jugoslavije. Tudi Slovenci moramo dati vse svoje vrline na oltar skupne domovine, da od nas črpa vse, kar imamo najboljšega za njen kulturni, gospodarski in socijalni napredek. V tem našem stremljenju nam nikdo ne more osporavati naše slovenske kulturne in gospodarske samobitnosti. Kakor Srbi in Hrvati, tako hočemo tudi Slovenci — čuvati svoj jezik in svojo književnost kot svojo narodno svetinjo. Zato tudi zahtevamo, da ostanejo nedotaknjene naše kulturne ustanove. Zlasti mora ostati neokrnjena naša slovenska univerza kot naša najvišja kulturna pridobitev. Skrb kraljeve vlade pa mora biti, da ta najvišja kulturna institucija ne postane torišče političnih strasti in plemenske borbe.

Nujna potreba in upravičena zahteva pa je, da se izvede dekoncentracija in decentralizacija državne upra-

ve, kar je že danes omenil g. predsednik ministrskega sveta v svojem lepem govoru, s pripombo da je že pripravljen zakonski načrt, s katerim se sprovede decentralizacija. Nujno je potreben prenos vseh tipično pokrajinskih poslov, zlasti pa gospodarskih zadev na banovinske uprave, ker samo tako se lahko upravičeno pričakuje, da se bodo pri različnostih gospodarskih in kulturnih razmer v posameznih delih države zamogle gospodarske prilike ugodnejše razvijati. Splošne državne agende pa naj ostanejo v izključnem delokrogu centralne vlade. Dekoncentriralo naj bi se torej predvsem kmetijstvo, šume in rude, trgovina, obrt in industrija, prosveta, gradjevina, socijalna politika, narodno zdravje in deloma notranje ministrstvo. Decentralizacija se mora izvesti na čim širši podlagi, tako da Beograd rešuje vsa zakonodajna in upravna vprašanja le načelno, izdaja samo okvirne zakone, prepušča pa v omejenih smernicah izvoljenemu banovinskemu odboru kot samoupravni korporaciji podrobno izvršitev, ter pokrajinskim prilikam prikladno izgraditev zakona. Dekoncentracija in decentralizacija namreč ne izključujeta unitaristične ureditve države, temveč jačata in vračata samo zaupanje, ki je danes omajano.

Težki so nanašnji časi in v težkih razmerah je naša privreda. Jaz prav rad verujem g. finančnemu ministru da je njegovo stališče zelo težko. Na eni strani so ogromne potrebe države, na drugi strani pa popolno ubožanje naroda. Budget je cifersko lepo zgrajen. Lepo sestavljen je bil tudi lanski budget. A kakor sem pri lanskoletni budgetski debati trdil, da g. minister financ ne upošteva dovoljno plačilne zmožnosti naroda, tako tudi letos trdim, da je stavba budgeta postavljena na pesek, ker narod v tej hudi gospodarski krizi nikakor ne bode mogel prenesti takih bremen. Jaz smatram za veliko pogreško vlade, da ni znala tekom leta najti izhoda iz težke privredne situacije. Pri nas se vodi gospodarska politika z eksperimentiranjem, brez načrta in cilja. Naša gospodarska kriza je posledica naših razmer. Naša država je agrarna zemlja s povsem malo razvito industrijo, in ravno ta gospodarska struktura ji daje možnost, da lažje najde izhod iz težke situacije, v kateri se nahaja, nego velike industrijske države. Treba je samo napraviti gospodarski načrt, po katerem lahko do kraja razvijemo gospodarsko silo naše semlje. A za to imamo močncsti dovolj, ker nas je narava bogato obdarila z darovi, da se lahko gospodarsko osamosvojimo. Koliko težkih milijonov gre v inozemstvo za predmete, katere lahko doma izdelujemo in pridelujemo. Uvažamo n. pr. železo, doma pa n. pr. v Bosni imamo bogate zaklade železa neiskoriščene. Koliko pridnih rok, ki čakajo zaposlitve, bi dobilo pri tem dela in kruha, in težki milijoni bi ostali doma. Surovine za našo tekstilno industrijo bi se lahko skoro 100% pridelovale v državi. Presenetljiva je statistika, katero sem videl pred par dnevi. V zadnjih desetih letih smo uvozili izgotovljenih tekstilnih izdelkov in surovin za 30 milijard. Za

kritje tega uvoza smo žrtvovali ves izvoz našega žita, pšenice, rži, ječmena in ovsa dalje vse živine t. j. stoke, prašičev, perutnine, jajc, kože, rakije in vina. Ta statistika je za nas porazna in jasno pokazuje, kje je glavni vzrok naše privredne krize. Kakšno blagostanje bi vladalo, če bi bile te težke milijarde sedaj v naši zemlji.

In to bi bilo, kakor rečeno, mogoče, ker naša zemlja je tako srečna in blagoslovljena, da lahko vse te industrijske surovine prideluje doma (kakor n. pr. za nabavo dobrega semena konoplje bi bilo potrebno samo din. 800.000, a koliko koristi bi imeli od tega.) Treba je napraviti le dober načrt. Kako lahko stališče bi imel danes gospod minister financ, če bi imel na razpolago večje dohodke. Zato pogrešamo pri ministrstvu financ oddelek, ki bi skrbel v prvi vrsti za gospodarsko blagostanje naroda. Poleg tega še le naj bi postal fiskalni oddelek. G. finančni minister bi ne smel biti eksekutor za iztirjevanje davkov, temveč narodni gospodar, ki bi moral skrbeti, da davkoplačevalec ohrani sposobnost, da zmore zahtevana in naložena mu davčna bremena. Popolnoma zgrešeno pa je, da pošilja v Slovenijo svoje uradnike k poreskim upravam, kadar mu zmanjkuje denarja, z nalogom, da se mora pridobnina in davek na zgradbe dvigniti za 100%. Gospod finančni minister naj bo uverjen, da so njegovi uradniki v Sloveniji tudi brez njegovega posebnega pritiska tako brezobzirno vestni, da je posledica njihove vestnosti popolno obubožanje naših pridobitnih krogov. Predpisani davki v Sloveniji namreč ne ostanejo samo na papirju kakor po nekod, temveč se z bezprimerno brezobzirnostjo tudi izterjujejo. Dokaz temu je, da je od celokupnih neiztirjanih davkov v državi od 2 milijarde 700 milijonov v Sloveniji samo 40 milijonov neiztirjanih, to je n. pr. 1,5%. Zato je popolnoma odveč, da pošilja g. finančni minister svoje uradnike iz Beograda tako daleč v Slovenijo ko ima vendar tako velike terjatve v neposredni bližini, kajti tudi pri plačevanju davka mora vladati poštenje in enakopravnost in ne samo pri delitvi dobrot.

Naj mi oprostijo g. minister financ, da omenim tudi to, da so razmere pri davčni upravi v kamniškem okraju, katerega zastopam, naravnost obupne. Premalo imam na razpolago časa, da bi mogel o tem podrobneje govoriti, vendar sem uverjen da ima g. minister o tem dovolj gradiva na razpolago in ga pri tej priliki samo prosim, da napravi pri tej upravi enkrat red.

Dovolite, da s par besedami omenim še težko gospodarsko stanje, ki je nastalo vsled pomanjkanja denarja t. j. vsled zmanjšanja kupne zmožnosti naroda. Mislim namreč, da bi se temu dalo izogniti, čeprav nismo mogli dobiti posojila v inozemstvu z raznimi drugimi sredstvi. Kolega gospod Mihajlovič je v odboru za proučevanje zakona o zaščiti zemljioradnika postavil zelo lep predlog, na podlagi katerega naj se izda določeno število denarja odnosno bonov, ki bi bili po-

kriti z hipotekami. To bi ne bila nikakva inflacija. Gospod minister financ je to odločno odklonil, češ da bi to pomenilo inflacijo. Če že vse pomeni inflacijo, ali ni potem tudi inflacija, če se vložne knjižice denarnih zavodov prodajajo za 50—40% izpod stvarne vrednosti. Ali ne pomeni to propad naših denarnih zavodov, propad našega denarja in tudi gospodarski propad naših državljánov. Mislim da je čas, da se tudi naša kraljevska vlada služi sredstev katerih se je poslužil predsednik Združenih držav Severne Amerike, gospod Roosevelt, da se prepreči gospodarski propad našega naroda, in to čim preje, da se ne čaka leta in leta, ko bo do prepozno. (*Ploskanje, Odobravanje: Tako je!*) Mi danes doživljamo gospodarski propad. Pri nas v Sloveniji je vse v застоju, obrt, trgovina in industrija so v nazadovanju, mesto da bi napredovale, bore se za obstanek. Zato bi se ne smela nalagati nova bremena ki bodo samo pospešila propad našega gospodarstva, ako se pravčasno ne najde sredstev, da se to prepreči (*Glasovi: Tako je*). Jaz poznam in uvidim težko stališče vlade, zato sem tudi glasoval v načelu, kakor bom tudi v poedinostih, za predloženi proračun, ker je državi proračun potreben. V koliko pa je proračun realen nam bo pokazala bodočnost. (*Ploskanje.*)

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Reč ima g. dr. Branko Barač.

Dr. Branko Barač: Mi imademo izglasan državni budžet u načelu za godinu 1933/34 god. Nema ozbiljnoga čoveka koji ne bi pojmió koliko je bilo potrebno iskrenosti, opreznosti, smotrenosti, ljubavi za stvar da se donese jedan budžet, državni budžet koji bi bar približno ili relativno počivao i osnivao se na realno-privrednoj snazi našega naroda, ili koji bi bio realan.

Gospodo, seljak jeste i privredni temelj naše države, najveći deo stavaka toga budžeta koje predstavljaju stavke državnoga prihoda terete seljaka i u prvom redu njega, bilo posredno ili neposredno, a nažalost svima su nam poznate teške ekonomske prilike našega sela, u kojima naš seljak živi.

Tereti, državni porezi, posredni i neposredni, samoupravni porezi, satiru njegovu privrednu snagu, jer nisu reducirani proporcionalno devalvaciji njegove privredne snage. Seljak danas, neka ne znam koliko radi, neka radi najracionalnije, neka najvećma štedi, teško se može održati, jer mora da prodaje svoj rad i svoje proizvode u bescenje. Koliko ga terete različite dacije, toliko ga tereti privredni život i njegova dezorganizacija u drugim pravcima, jer on i sve što kupuje mora da plati po ceni koja je stajala prije krize. On je danas došao u jedan vrlo težak položaj. Potpuno poremećeni kreditni odnosi, nemogućnost da igde nađe kredita, neodređenost, i samo provizorna uredenost njegovih obaveza, unašaju mu u njegov posao, njegov rad pa i u njegov život, jednu psihičku malaksalost i potpunu dezorganizaciju.

Ali gospodo, mi smo izglasali državni budžet i

verujemo da smo tim ipak izvršili svoju dužnost i volju onih koji su nas ovamo poslali, t. j. naših birača, jer gospodo, svaki svestan državljanin i rodoljub dobro zna da država traži svoje, da ona ima svoje potrebe kojima se u granicama mogućnosti izaci u susret mora. Ja mislim da smo mi tako i učinili.

Gospodo, naša država, naša nacionalna država, ona je veliko dobro naše, ona je ideal beskrajnih naših pokolenja i pojaseva, koji su imali snage da umiru na kolcu i konopcu, verujući da će taj ideal postati stvarnost. Mi je moramo čuvati i sačuvati kao zenicu oka svoga, jer samo u njoj moći ćemo naći slobodnog razvitka i ostvariti nacionalne i opšte čovečanske ideale. Ideja je nas svih gospodo da naša država bude uređena tako, da budemo svi u njoj što više zadovoljni ali, svaka zajednica dajući prava, ona uvek nameće i dužnosti, ona traži i žrtve, nekad od pojedinca nekad od manjih ili većih grupa, a nekad i od svih zajedno, žrtve koje se imaju za opštu stvar podneti.

I naša država traži to od nas, gospodo, i materijalne žrtve, koje mi moramo da podnesemo, a isto tako ako smem da kažem i moralne žrtve, jer često je baš u današnjim danima, u interesu njenom, u interesu naše nacije u državu organizovane, da se radi viših državnih interesa, možda i odrekne, dugim vekovima uživiljeli stvorenih tradicija koje su mogle opstajati a možda i čak bile potrebne samo onda i u takvim prilikama, kad je naš narod živio pod tuđinskom vlasti.

Gospodo, naše nacionalno i političko mišljenje u državno pravnom smislu rešeno je, jer mi postojimo, kao država Jugoslavija, koju sačinjavaju blizu 14 miliona pretežno vrednoga i radnoga seljačkog naroda. Ali, mi hoćemo da naša Jugoslavija bude ne samo velika nego i snažna i čvrsta, zato hoćemo da osnažimo unutarnju našu koncepciju, mi hoćemo još čvršće, da se metalno povežemo, da uklonimo i svedeno na najmanju mogućnost sve istoriske ili moralne ili bilo koje vrste zapreke, koje bi toj unutarnjoj amalgamaciji i saživljavanju smetale. Toj izgradnji potpuno kulturnoj i političkoj i produblivanju jugoslovenskog mentaliteta i jugoslovenskoga državnoga patriotizma, tome idealu imamo svi mi da služimo, to je gospodo danas naš nacionalni ideal. Dužnost je da suzbijamo sve ono što ostvarenju toga ideala stoji na putu a isto tako da kultiviramo, podižemo, snažimo, cenimo i obožavamo sve one moralne snage i sile koje su ostvarenju toga ideala od koristi i koje njemu vode. Naš narod, gospodo, vidi u Svome Kralju i inkarnaciju državne misli i države, vidi svoju nacionalnu snagu i reprezentanta jugoslovenskoga narodnog jedinstva, on vidi u njemu gospodo svoga vodu i branioca svojih sloboda, celi naš narod vezan je dubokom ljubavlju i najvećim poverenjem prema uzvišenoj Kraljevoj ličnosti. (Burni poklici: Živeo Kralju!) I jadni su gospodo oni političari, koji drže da će se sa nekim republikanstvom plasirati bilo u kome delu našeg naroda. Bilo da propovedaju to republikanstvo, ili iz uverenja, ili iz zablude ili iz inata, svagda će u širokim slojevima našega

naroda, a naročito seljačkoga sveta, biti žigosani žigom izdajstva opšte narodne stvari.

Naš seljački narod u koliko sluša pripovetke o republikanstvu, federacijama i konfederacijama, oni su za njega magla, on ih ne razume, a sluša ih jedino u tom slučaju, ako razume pod njima sniženje poreza i globe.

Naš narod jeste gospodo zdravoga i realnoga shvaćanja; on hoće da živi, on traži i političke prilike takve koje će mu moći što bolje život obezbediti i dati kruh. On zna da mu takve prilike, može dati samo velika otadžbina, otadžbina koja se danas prostire od Rakeka do Đevdelijske, koju on voli u kojoj se on svuda oseća kod kuće, u kojoj se on oseća kao punopravni građanin i u kojoj, gospodo, svuda može naći kruha.

Hrvatsko pitanje gospodo, nije pitanje hrvatskog seljaka, jer on je realan, on hoće da nađe i traži uslove svoga boljega života samo u velikoj i nedeljivoj Jugoslaviji, gde može na široko da plasira rad i proizvod svojih vrednih i poštenih članova.

Hrvatsko pitanje, to je pitanje najvećim delom hrvatske ili bolje da kažem zagrebačke gospode, koja su zatrovana tradicijama i predrasudama stečenim u tuđinskoj državi.

Na žalost, oštrinu tome pitanju davale su često puta i nesređjene i često puta haotične političke prilike, koje je poratno vreme u celome svetu, pa i kod nas, sobom donelo a i danas, gospodo, mnogi nerazumni zabludeli sinovi ove zemlje hoće tešku gospodarsku krizu koja je pritiska celi svet pa i nas, da upotrebe, bolje reći zloupotrebe, da seju razdor i neslogu u našem narodu, potrzajući stare svoje političke račune i pitanja, koja su jednom za uvek novim nacionalnim političkim kursom rešene. Ali, gospodo, život ne stoji, on teče i on će pomoći da se mnoga pitanja koja su nerešena, iz temelja reše, i on će pomoći unutrašnjem produblivanju našeg nacionalnog osećanja i saživljavanja.

Naše mešanje, naš društveni i politički kontakt, zajednički život, vojska, nastava, kolonizacija učiniće svoje. Mi, gospodo, ako hoćete i integralni i sintetički Jugosloveni želimo da Beograd imade što pre 100.000 stanovnika Hrvata katolika, a Zagreb isto toliko Srba i verujte braćo da će to i da dodje. Ja kao što duboko verujem u svoje jugoslovenstvo i veliku narodnu budućnost, verujem tako isto i u to, i kako će onda tek bedno izgledati naši plemenski sitni računi i čeprkanje po njima od prilike onako, kao što je jedan od gospode poslaničkih drugova spomenuo, kako nama danas smešno izgleda da su se u Vizantiji ljudi podelili na dva ratujuća fronta od po dva predloga, ekidija.

Uveren sam, ni da g. Maček, kao ozbiljan čovek i ozbiljan političar, nije mogao ozbiljno misliti na neku seobu Srba iz Hrvatske preko Save, kad on vrlo dobro zna, da nas tamo imade, t. j. u projektovanim granicama njegove federacije, jedna dobra četvrtina sveta,

koji je uvek politički i kulturno borio se braćom Hrvatima za naše opšte velike nacionalne ideale. Neka ne zaboravi g. Maček i njegovi, da je veliki hrvatski rodoljub Kvaternik, koji je svojom krvlju platio svoj idealistički oslobodilački rakovički podvig, rakovičku bunu, digao sa Srbima, da je njegov generalisimus bio narednik Čujić, i da je u toj buni palo osim Kvaternika oko 30 srpskih glava.

Ali, gospodo, mnogi brat Hrvat kojega su krila slobode donela u bratsku Srbiju, osetio se od prvoga časa tu kod kuće, brzo se snašao, jer medju širokogrudnom braćom rodjenom nije se teško snaći, i gotovo svaki treći prečanin, koga sretnem u Beogradu, Hrvat je i dobro se oseća. Verujte, gospodo, da bi ta Mačekova evakuacija bila nemoguća. Nju ne bi prihvatio, uveren sam, ni uvaženi poslanički drug g. dr. Nikola Nikić, koji se u Beogradu tako lepo snašao i navikao na slatko i na čevapčiče.

Gospodo narodni poslanici, pozicije vrhovne državne uprave glasaću u uverenju da će Kraljevska vlada jugoslovensku politiku voditi čvrstom i snažnom rukom; u tom pitanju ne može biti kompromisa; niko ne može biti ni na kakvom državnom službenom položaju ili poziciji, ako bi se ogrešio o državnu i nacionalnu misao i narodno jedinstvo.

Očekujemo od Kraljevske vlade da će voditi seljačku politiku, da će provesti radikalno agrarnu reformu i seljaku, koji zemlju radi, zemlju i dati, jer seljak je temelj i zid naše države, njegova materijalna i moralna snaga naša je nacionalna dobit, ona je garancija za našu narodnu sretnu i lepu budućnost.

Dakle, gospodo, to su istorijski razlozi, to je istorijska istina, da smo se mi i tamo osećali jedinstveni i da ćemo se osećati i dalje.

Gospodo narodni poslanici, glasaću pozicije budžeta vrhovne državne uprave u uverenju, da će ova Vlada provoditi čvrstom rukom snažnu i konzekventno jugoslovensku politiku, svagda i da će ova Vlada voditi seljačku politiku, kojom bi se olakšalo seljaku do krajnjih granica u njegovim teretima, jer mi verujemo da je seljak temelj i zid ove države iako taj temelj i zid bude čvrst, verujem da će i naša Jugoslavija biti čvrsta i imati lepu budućnost.

Пошпретседник Др. Коста Поповић: Реч има народни посланик г. Ристо Ђокић.

Ристо Ђокић: Господо народни посланици, кад би се могло маказама исецкати из предлога буџета расхода врховне државне управе, имало би се доста исећи, и да се никако не прихвати, и да се одбаци, а има много ствари које су на своме месту. Једно што се показало до сада да не ваља, а то је што ми не сарађујемо заједно са Краљевском владом, са свима министрима. Стара болест, неприступачност, од ње се болује већ неколико месеци и она траје. Кажу да грипа траје неколико недеља, а ова наша грипа траје неколико месеци. Да ли ћемо

ми моћи одобравањем буџета излечити и нас и Краљевску владу од те грипе, нека нам Бог помогне, то се не зна. Даље, господо, у овом буџету ми морамо ставити Краљевској влади у дужност да мало поведе рачуна и о ономе што директно спада под њезину управу, а што се сматра као нека врста самосталног, а то су: Државни савет, Главна контрола, и министри без занимања и врховни инспектори, Управа монопола и Генерална дирекција и Поштанска штедионица и Хипотекарна банка, Аграрна банка, то су све установе које потпадају под контролу владину, али се све одметнуло у хајдуке преко Бањалуке. Господо, да ли је држава газда од свега тога, не знам, али се нама чини да по закону јесте, али да ли се то може контролисати, ми то не знамо. По овој читавој ствари не знам шта би даље говорио, него да учиним апел на Краљевску владу да мало боље контролише рад свих тих усанова. Немам ништа више о овоме буџету да кажем, него да ћу гласати за. (Бурно одобравање и аплауз.)

Пошпретседник Др. Коста Поповић: Реч има Др. Ђура Леушић.

Др. Ђура Леушић: Господо народни посланици, стојећи на нашој декларацији, да и у овом часу афирмирамо наше становиште у питању монархијске форме владавине, ми ћемо чланови Народног клуба гласати за све партије Врховне државне управе, изузев партија у глави трећој, које се односе на Претседништво Министарског савјета.

Пошпретседник Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик Др. Никола Кешељевић.

Др. Никола Кешељевић: Господо, буџет врховне државне управе садржи и буџет Претседништва Владе. Одмах хоћу да изјавим да ми је од данашњег дана, ако успе да буџет смањи и да испуни и у стварност приведи једну своју изјаву, претседник Владе много симпатичнији. Господин Претседник Владе данас је изјавио да ће укинути политичке мешетаре. Ако то оствари господин Претседник Владе, ја знам да ће наш Никола и наш Мита бити уцвељени, али ја ћу се особито радовати као и сви ви. Што се тиче самога Претседништва Владе, са којим иду и други отсеци Врховне државне управе, о томе је говорено овде и тражило се, да се у извесним гранама Врховне државне управе учине уштеде. Међутим, господо, ви сте видели, да се уштеде праве на оним стварима, које су потребне као насушни хлеб, а код државних аутомобила то се не чини, а требало би учинити.

Господо, ако се узме у обзир, да према тврђењу, да би се на аутомобилима могло уштедети један милијон динара, ја маслим, да би та уштеда могла да се попне не на један, него на два, три, па и четири милијона динара, што би, несумњиво, имало значаја у самом буџету. У Претседништву Владе, господо, постоји једна усанова, која је донскле ма-

тица наше штампе, коју стварно немамо, јер није слободна, те с тога другу изјаву господина председника Владе не могу кредитирати нити му веровати. Господин Сршкић изјавио је лане у Скупштини, да ће штампа бити слободна и либерална, само је рекао да неће дозволити, да та слобода шкоди интересима државе. Господин председник Владе, изјавио је тада ово што сам рекао и жалио се на редакције новина како оне саме неће то, док новинари нас посланике пресрећу и моле да урадимо нешто да добију слободу штампе.

Господо, ако се да слободна штампа, која неће бити анонимна, него солидна штампа, која ће носити на сваком чланку потпис, и која ће за сваки напис, носити одговорност, биће користи и за државу и за штампу, али закон о штампи не може бити заштита личности за њихов политички и материјални рад у држави.

Сем тога, у Пресбиру има ствари, за које ја не бих могао рећи, да ми се допадају. Ако хоћете да уђете у државну службу, морате да прикупите многобројна уверења, само што вас још не питају која вам је кума била покојној баби. Међутим у Пресбиру, то иде све просто. Пресбиру је оно одељење, које треба да буде наша најважнија организација која обавештава иностранство о нама и преко кога ми добијамо обавештење о иностранству. Улога Пресбируа је по својој важности равна ма ком министарству. Да је наш Пресбиру постављен на такву висину, да ту функцију врши као што треба, то не бих могао рећи. Тамо има младих људи који имају и сувише велики утицај. Мислим да би то требало регулисати и да би требало увести мало више реда и поретка, да се свакоме зна, где му је место, како по квалификацијама, тако и по способностима.

У отсеку буџета Врховне државне управе имамо и отсек за пензије. Морам рећи да је тај отсек за пензије изазвао судски утврђене афере, које истина немају везе са Пресидијумом владе, али имају везе са оним, који су у отсеку пензија у Министарству финансија. Те малверзације, које су врло крупне, које, изгледа, износе више десетина милиона динара, одјекнуле су врло хрђаво за ред и морал у надлештвима и осветиле се само ситним мишићима, разним дневничарима, помоћницима књиговођа итд. а они који су били главна лица и умесили све те ствари, које су се провлачиле годинама, којих има на стотине, нико од тих није повукао консенквенце, нико од оних; под чијом се то контролом вршило. Овде у Београду постоји личност која се зове Вукчевић, који је био мали дневничар у Подгоричкој финансијској управи, па неки Грујић и Кусовац. Ти људи годинама живе у Београду, а дошли су годину прстију у Београд. Тај Вукчевић је отпуштен из службе, и био пуки сиромаш, а купио је у Београду, после неколико месеци, кућу за неколико

стотина хиљада динара, затим је купио за неколико стотина хиљада динара кућу у Сарајеву; па је купио куће у Вир Пазару, на Ријеци и Подгорици, у Бару, и још на неким местима. Други, који није имао кућу, ни имање, купио је за 1,500.000 динара у Његошевој улици у Београду. Ти људи шетају слободно, иако је доказано да су они пензије фалсификовали, шетају слободно и враћају за сваку извршену малверзацију, која се редом открива, паре натраг Министарству финансија. И ти који враћају покрадене државне паре, нису у апси, већ су у слободи. Г. Министар финансија требао је, да нам поднесе један од најважнијих закона, да нам поднесе један врло строг закон о корупцији, који ће се односити, не само на малверзације које ће тек бити, него и на оне које су већ биле извршене.

Ја ћу вам рећи манир, како се ради са тим пензијама. Израде се на неки начин, у некој општини, као што је до сада утврђено на суду, о чему можете добити податке, лажни документи, који гласе рецимо на Јанка Марковића. Ти лажни документи се доносе у Министарство, нађу јатаке у Министарству, тамо се изради, јер за пензије, налог о плаћању, може бити само министрово решење. Министар то решење није никада написао, јер када би написао, знао би, о чему се ради. На основу тога, што министар није написао, стварно је лажно решење. На основу тога лажног решења, које министар није издао, створен је лажни налог. Када је тај налог извршен, онда се ишло и на Главну државну благајну, или у Финансијску дирекцију у Београду, па се наплаћивала она сума, која је често износила по неколико десетина хиљада динара и примила се пензија за Јанка Марковића који никада није постојао од 1917 год., па овамо. (Један глас: Има ли контроле!) То је господо, утврђено и доказано и ти људи и данас шетају слободно по Београду, питајте колегу г. Др. Лазаревића и друге људе који знају да је ово сушта истина. Ти исти људи су долазили у Министарство и вршили наплату без тешкоћа, а другима не дају новац док не донесу 300 докумената или пуномоћство, па их и тада одбију, док су фалсификатори из руке у руку добијали наплату. То је судски утврђено. Кад су наплатили овде у Београду, онда су ишли у Дирекцију у Нови Сад, и тамо наплаћивали исте суме на основу тих лажних налога по други пут. Зато се само код Главне државне благајне и код београдске Финансијске дирекције може наплата вршити на благајни, иначе свуда се плаћа чековима код Хипотекарне банке, код филијале Поштанске штедионице. Изгледа, господо, све је то било потребно, да би се могле оваке ствари вршити. За све ово пензионисано је неколико ситних чиновника у Министарству, а требало је да повуку конзеквенце они, који су мо-

срали давати те налоге. Требало је господо, у Министарству расчистити са оним, који су то годинама стрпели. Ја разумем, да је било само два три оваква случаја, да се то могло омаћи свакоме, али ту је било стотине случајева, и десетине милиона динара нису се могле промаћи без зле намере и саучесништва чиновника у тим стварима. Тај је случај организован и са инвалидима, и ту ћу поднети доказе, да се тамо још горе и још страшније радило. Кад пођете даље по буџету Врховне државне управе, ви ћете видети, и поред тврђења Министра финансија да је динар стабилан, да код Народне банке постоје тзв. курсне диференције, и онај додатак од 14 милијона представља велику суму за данашње прилике. То је зато да се одржи курс динару и да тај динар изгледа чвршћи, него што је у ствари. Ја сматрам да таква за наше прилике велика сума за помоћ динару, не доказује његову чврстину.

Сем тога постоји у овом буџету и партија: Државни савет. Код Државног савета последње наименовање био је један бивши подбан. То је највиши административни суд. Господо, један подбан смењен је зато, што није био добар за оно место, где је био, па је доведен у највиши административни суд, да суди другима, који ће радити административне и друге државне ствари. Господо, ја не сматрам, да треба такве функционере доводити у највиши административни суд, кад су се показали неспособним на положајима на којима су дотле били. Зато, господо, што се у овом буџету налазе друге позиције, које су несумњиво неопходне и врло важне, иако смо ми гласали противу целог буџета у начелу, ми, а ја то изјављујем у име Југословенског народног клуба, гласаћемо у појединостима за овај буџет, као и за све оне буџете, који су потребни и неопходни земљи, али не и за оне буџете, за које ми морамо да изјавимо неповерење Влади. (Живо одобравање у опозицији).

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Министар правде.

Министар правде Божидар Максимовић: Господо, ја бих хтео само са неколико речи да направим један мали експозе о предложеном пројекту буџета Министарства правде.

И хтео бих на почетку да задржим вашу пажњу само на рачунском његовом делу, и да вам укажем на то, да је за текућу буџетску годину одобрено било за Министарство правде 387 и по милиона редовних и преко 2 милиона ванредних, или укупно нешто више од 389 милиона динара. Овога пута предлаже се и од Владе и Финансијског одбора 357 милиона редовних и 1 милион ванредних, што укупно износи 358 и по милиона.

Као што видите разлика између текућег и новог буџета износи 31 и по милион смањења. Кад се

зна да је текући буџет, како се господа сећају из прошлогodiшње дискусије, утврђен у укупноме износу код овога ресора за 43 милиона динара, смањен наспрам претходног буџета, онда се може видети да је била потребна крајња компресија, па да се из тако малих и оскудних средстава одвоји још 31 милион, за колико је сад смањење учињено.

С обзиром на то, да је ово целокупно смањење извршено код правосуђа, скоро и не тангирајући ни у колико у издатке верске управе; као и с обзиром на то, да су расходи овога ресора претежно личне природе, лични издаци, и као такви строго по закону фиксирани у износу чиновничких и личних принадаљности, а тек у своје незнатном делу су издаци материјалне природе, код којих би имало да се тражи смањење, онда је разумљиво, што је у Финансијском одбору са неколико страна учињена примедба, да се на судству претерано штеди. Али господо, као што знате и саме прилике су данас такве, да при трошењу морамо тако рећи сваку пару сматрати достојном наше пажње. И због тога се морало догодити да се оволико смањење лањске и ове године тражи, и да се добије и код нашег ресора, као једна жртва неизбежна и обавезна код свих, па и на овоме послу и у овоме ресору.

Господо, да ли је то смањење извршено сразмерно према осталим ресорима, другим речима, да ли је оно у сразмери важности оних потреба, које су евентуално овде остале незадовољене, и на другој страни предвиђени кредити и потребе задовољене, то је једна ствар, разуме се, о којој је тешко сад са сигурношћу говорити. Али је извесно, да би се, при евентуалном даљем смањењу глобалног целокупног државног буџета, тешко у будуће могло поново скидати код правосуђа. Да су прилике биле повољније и да су оне допустиле, требало је ових 30 и нешто више милиона, који су том; као што сам рекао, крајњом компресијом створени код овога буџета, дати опет натраг Министарству правде, те да тим путем, кад већ не може уопште да се рачуна на повећање својих кредита, Министарство правде доврши организацију судства, чему је већ крајње време. (Одобравање).

И у погледу установа судских и потребе самог законодавства организационог, ми, ево и у петнаестој години после Уједињења стојимо са недокончаном организацијом судства. Колико је то штетно, о томе не треба говорити. Наш рад и наш потребни политички успех доводи се тиме, ако не у питање, а оно сигурно у једно велико успорење, и сигурно, да то поново подвучем, то велико успорење овога посла долази великим делом из овога узрока:

Докле год, господо, у оним свакодневним стварима, од којих тако рећи свет живи, не буде исти поредак у целој земљи и иста јудикатура на целој њеној територији, и докле год поједина судска под-

ручја један другог сматрају у правном погледу иностранством, дотле људи у маси никако неће моћи стћи чисте појмове, ни о унитаризму, ни о државном јединству, ни о југословенству (Пљескање).

Кад сам већ о томе у речи, господо, нека ми је допуштено да учиним и ову напомену. Држим, да би због тога по општу ствар било куд и камо боље и корисније, да је Финансијски одбор, у место повраћаја кредита за Министарство просвете чије задатке и сам, разуме се, превисоко ценим, те своје сугестије за буџетске промене учинио и остварио код Министарства правде, те да, се тај посао, крупан и неизмерно велики, већ једном доврши и скине са дневнога реда. Онај ранг и она, ако се тако може рећи, прешност појединих потреба, о чему је како сам малочас напоменуо тешко говорити са извесном сигурношћу, овде, чини ми се, и у овој прилици и на овај начин, не би биле ни мало поремећене с обзиром на задатке, којима би се тиме имало да послужи. Надати се, да ће ипак у првој ноле повољнијој прилици моћи ово питање да буде скинуто са дневнога реда, и да ће потребно интересовање и ангажованост Народног представништва у потпуности имати за то.

Што се тиче, господо, заководавног и унификаторског рада Министарства правде, на томе пољу, у главним цртама речено, посао је у овоме стадијуму: Формални закони углавном су довршени, проглашени и једним делом, већ и на снагу стављени. А што се тиче материјалних закона, они се налазе у последњој или претпоследњој редакцији. У завршној фази биће још овај посао и ти текстови, ако хоћете и њихово параграфирање, да прође још једанпут кроз комисије било уже било шире, али су кредити за тај посао досада увек били недовољни и ако они у свом укупном затраженом износу не претстављају неку велику цифру. И због тога овај је посао успораван и успорен. Народно представништво, може бити са правом, има неповерење и нерасположење према извесним комисијама и њиховим наградама. Али, кад је у питању један овако крупан и замашан посао, који ће на свима странама на једнообразни начин имати да регулише сва имовинска питања у земљи, онда овај рад треба платити и добро и брзо, јер према користи коју он има да донесе у сређивању земље, он никада неће бити ни скуп ни преплаћен.

Зато, господо, ја морам са овога места да учиним ту напомену, не правевши никакве инкриминације, и да вас упозорим на то, да сте ви и у Финансијском одбору и у Народном представништву, у својој свакако претераној ревности за штедњом, кад је пре неколико месеци био на дневном реду предлог законски о накнадним и ванредним кредитима, избрисали из тога законског предлога један скроман кредит од 150.000 динара, који би био потребан да

се њиме направи предпројекат или редакција грађанског законика и да се упути на једно широко анкетирање свима онима, којима претходно треба да буде упућен, пре но што се направи дефинитивна редакција. (Милош Драговић: То ће учинити чиновници у Министарству правде). Томе не могу да сврше чиновници. Господо, знају и лаици, да је грађански законик тако један обиман посао, тако велики и тако замашан, знају да је то материјал један тако огроман и тако велики, да је за његово сређивање и његову обраду потребно и било потребно, и на свима другим странама потребно, па је било потребно и код нас, да ту протече много времена, много студије и много прибирања података, па да се направи тај посао, како треба. Тај материјал приправљен је, обрађен, највећим делом, свршен и у тренутку, кад је требао да се већ из сировог материјала претвори у параграфе и да се то објави и да се пусти на широку анкету, пре но што се од претпројеката начини дефинитиван пројект, — онда смо остали и без тога маленог и скромног кредита, који би био потребан, да се тај посао ускори, убрза и дефинитивно оконча. Ми смо покушали да ту, свакако из добрих намера, начињену грешку, коригирамо на тај начин, што би смо уз сагласност г. Министра финансија и евентуално уз сагласност Главне контроле дошли до тог маленог кредита. Али тај пут, са формалних разлога, био је немогућ, и морало се чекати доношење новог буџета, па да се у априлу направи посао, но и тада са врло скромним и маленим средствима.

Господо, ја сам навео тај детаљ узгред и само због тога, да замолим Народну скупштину, да покљони сву потребну пажњу овој ствари и да учини са своје стране све што треба, да се овај посао доврши — (Пљескање).

Господо, у погледу верске управе, да напоменем само толико, да је она, у главном, задржала исга буџетска средства, као у текућем буџету. Једина промена догодила се онде, где аутоматски наступа, као н. пр. код смањења чиновничких припадљности, које у рачунском делу буџета формално тек сада долазе до изражаја. Али како су кредити претворени у глобалне дотације за све конфесије, према нашем, последњих година, израђеном верском законодавству, сем код римокатоличке цркве, код које још нема конкордата и због чега све оно, што држава даје њој, показује у буџету специфицирано у партијама и позицијама и код личних и материјалних издатака, — зато је једино код тога дела буџета верске управе изражена та промена. Сем тога, код римокатоличке цркве има и незнатног повећања.

Код православне цркве јавља се у партији 171а и 171б такођер на два места повећање, али које је претходица законских прописа и законских обавеза државе према цркви, Уставу српске православне

цркве, која се обавеза не може једнострано мењати. (Упадице: Све то треба брисати).
 Господе, поводом ових неколико упадица, које се односе на овај део мога излагања, а у колико вас ближе интересују та питања која су потакнута једним делом и познатом бискупском посланицом и у јавности, а у Финансијском одбору приликом претреса буџета Министарства правде, ви сте о томе чули на данашњој седници изјаву Г. Министра Претседника, и са најмеродавнијег места добили најпотпунија обавештења о тој ствари. Из те изјаве, ви сте могли видети, не само погледе на специјална и конкретна питања, која су том посланицом потакнута, него и сва друга питања верског и међуверског карактера, а исто тако из те изјаве могли сте најбоље разумети, зашто Краљевска влада није могла усвојити амандман који је потекао из Финансијског одбора, који тражи да се бришу сви кредити за верске управе (М. Драговић: Само мало реакције на њихове пункције).

Ја мислим, да са оно неколико речи сумарног излагања о кредитима за ресор Министарства правде и о политици и задатцима које треба да ради и ради Министарство правде, ја мислим да сам у главном упознао вас, у колико нисте довољно упућени у та питања, и молим да се с тим задовољите и да примите предлог буџета Министарства правде како је предложен. (Опште бурво одобравање, плесак и узвици: Живео).

Пошпредседник Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Душан Иванчевић.

Dušan Ivančević: Iz ovoga ekspozea g. Ministra pravde (Nastaje objašnjenje između poslanika g. g. Krstića, Dragovića i Živojinovića).

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Gospodine Krstiću, pozivam vas na red. (Krstić: Opomenite g. Živojinovića. Opominjem vas zapisničkom opomenom na red. (Krstić: On izaziva).

Dušan Ivančević (nastavlja): Iz ovoga ekspozea g. Ministra pravde, vi ste mogli da čujete da prilike u sudstvu još nisu posve dobre, ali se s pohvalom mora priznati nastojanje i g. Ministra pravde i Ministarstva pravde da se prilike poboljšaju i srede, te stoga ja odmah još u početku govora izjavljujem da ću glasati za budžet bez i jedne reči kritike.

Uzimam reč samo zbog jedne stvari i jednog predmeta, o kome je bila velika debata na sednicama Finansijskog odbora, i o kome se i inače vodi polemika, te hoću da o tome progovorim nekoliko reči. Na sednicama Finansijskog odbora padali su predlozi da se ukinu državne dotacije crkvama. Ti su predlozi padali naročito zbog toga što su u poslednje vreme od strane jedne crkve dolazili takvi ispadi koji nisu u skladu sa narodnom politikom. Ovom prilikom hoću da progovorim i kažem nekoliko reči o odnosu između pravoslavlja i katolicizma u Jugoslaviji. O tome se piše mnogo i u

inostranstvu, pa čak i više nego kod nas, i tamo se to pretstavlja kao neki veliki naš nacionalni i verski problem, iako mi znamo da to za nas nije nikakav problem.

Gospodo, kad je episkopat katoličke crkve izdao onu poslanicu protiv Sokola, nastala je žestoka reakcija svega našeg društva kao i Sokola protiv te poslanice katoličkog episkopata. U vreme najžešće reakcije našega društva po Zagrebu su se širili mašinom umnoženi letci o nekim napadajima časopisa pravoslavne crkve na katoličku crkvu, a ti letci imali su da pokažu kako je katolička crkva u ovoj prilici izazvana i uvređena, i time se htelo da kaže kako je u poslanici isuviše malo suviše blago kazano prema onome kakve su uvrede. Kad sam ja pročitao te letke, ja sam se doista zgranuio zbog pisanja koje je u njima citirano i koje je iz tih časopisa povadeno.

Vi, gospodo, znate da je u toj stvari podnesena interpelacija od jedne grupe narodnih poslanika, a možda je nekima od vas poznato i to, da je ta stvar digla uzbunu čak i u štampi Zapadne Evrope. Kad sam se posle toga vratio iz Zagreba, ja sam proverio kako je sa tim citatima koji su oštampani u letcima i mogu da vam kažem da ima tamo izvesnih netačnosti, koje stvar znatno ublažuju. Pre svega u tim letcima piše da su ti časopisi pravoslavne crkve te napadaje pisali u 1932 godini. Interpelacija, koja je podnesena Narodnoj skupštini, zasniva se na tim letcima u kojima su izneseni ti članci, i u kojima se nalazi taj falsifikat godine, a ja ga nazivam falsifikatom, zato, što to nije slučajna greška nego je to učinjeno zlonamerno, a ja sam proverio da su ti pisani 1931, a ne 1932 godine. A kada je na zagrebačkim letcima stavljena 1932 godina, to je učinjeno zato da se pokaže kako je to sveža rana, svež udarac, i kako je i zbog toga došlo do one reakcije u obliku poslanice. To je jedno, gospodo, a drugo, članak u „Vesniku pravoslavne crkve“, koji je zbilja za osudu, bio je zaplenjen. Istina, zaplena je izvršena tada kad je jedan deo naklade već bio ekspedovan, a drugi deo je policija zaplenila.

Treće, gospodo, neupućen svet mislio bi da pravoslavni časopisi vode sistematski tu kampanju protivu katoličke crkve, i da zbilja ima razloga da katolička crkva protiv toga reagira. To nije tačno. O nekoj sistematskoj kampanji nema ni govora, a tome za dokaz najbolje služe poslednje sveske tih listova, sa priloženim sadržajima, iz kojih se vidi da u celom godištu nema ni jednoga članka u kome bi se protiv katoličke crkve pisalo. Neobavešteni svet mislio bi i to da tih i takvih beležaka ima samo u časopisima pravoslavne crkve. Međutim stvar je jasna da takvih beležaka ima i u časopisima katoličke crkve. Znači da se sa obadve strane prave greške o kojima mi kao politički ljudi treba ovde da kažemo svoju reč.

Ja još jedanput moram da kažem da taj članak koji je iz „Vesnika“ preštampan i koji je citiran i u interpelaciji nekih naših drugova, oštro osuđujem, jer on

ne samo da nije smeo biti napisan i otštampan, nego uopšte nije se trebao naći čovek koji je mogao tako što da napiše. Ali za ublaženje cele stvari hoću još jedno da kažem, a to je da taj članak nije napisao sveštenik, nego ga je napisao svetovnjak.

No ja, gospodo, najodlučnije moram da i od pravoslavne crkve i od Srba pravoslavne vere odbijem to, da bi se oni kao celina s takvim pisanjem slagali, i da bi oni takvo pisanje odobravali.

Prelazeći na odnose pravoslavne crkve prema katolicizmu, hoću da kažem nekoliko reči koje nisu izraz samo mog ličnog raspoloženja, nego ovo što ću ovde da kažem, to je, gospodo, izraz raspoloženja i uverenja ogromne većine pravoslavnoga naroda, i pravoslavnog sveštenstva, a to je: može biti, gospodo, pojedinaca i od vernih pravoslavne crkve, a i od sveštenika, pa možda i od samih episkopa, koji u svojim izjavama možda koji put i pogreše i iznesu takve misli, koje ne bi trebalo da se kažu, jer vredaju osećaje vernih druge koje crkve. Ja mogu, gospodo, i da dozvolim, da je bilo možda takvih grešaka, ali moram da odlučno izjavim, gospodo, to, da srpska pravoslavna crkva kao celina ne vodi nikakvu borbu protivu katoličke crkve, niti ima ikoga u Jugoslaviji od Srba pravoslavne vere, koji bi i pomišljao na kakvu versku borbu.

Ova borba protivu katolicizma ne vodi se od strane pravoslavne crkve, ne samo zato što to nikome i ne pada na pamet, nego i zato, što je ta borba u Jugoslaviji nemoguća. Ta je borba nemoguća zato, što nju neće i ne želi ni pravoslavni narod, ni pravoslavni episkopat, a ni pravoslavno sveštenstvo. Mogu da kažem da Srbi u celoj svojoj istoriji nisu bili nikada ni za klerikalizam a tako isto ni za versku borbu, a danas su takovo što raspoloženi, manje no ikada.

Tačno je, gospodo, to i mi se time ponosimo da su Srbi uvek voleli i poštovali svoju pravoslavnu veru i crkvu. Oni su je čuvali i branili i kad je trebalo, oni su za nju i ginuli, ali ja hoću da dobro podvučem to, da Srbi svoju veru nikad nisu naturali drugome. Mi možemo samo to poželeti da pravoslavni u Jugoslaviji i dalje čuvaju i brane svoje verske svetinje i da poštuju i verske svetinje svoje braće drugih vera, a želim i to da Srbi sačuvaju svoju široku versku trpeljivost, koju su do sada imali, i mogu da uverim sve faktore, koji možda drukčije misle, da će pravoslavna crkva s takom trpeljivosti biti samo na dobitku, a nikako ne na gubitku.

Ja kao Srbin iz prečanskih krajeva, hoću da kažem to da su se naročito Srbi iz Srbije od uvek odlikovali svojom širokom i upravo divnom verskom tolerancijom. Ja mislim da nema naroda u Evropi koji je u verskom pogledu bio tolerantniji od Srba iz Srbije. Kod nas preko već nje tako kao kod Srbijanaca. Ovu krasnu vrlinu Srbijanaca treba da sačuvamo i zadržimo i dalje jer ona može da nam samo služi na čast i ponos.

Ali, gospodo, u poslednje vreme nade se poneki Srbin u Srbiji, kao što se nade i katolik u Hrvatskoj i Sloveniji, koji zazire od toga, što se neka vera širi tamo, gde je dosada nije bilo. Ovi u Srbiji zaziru od toga što se ovde širi katolicizam, a oni u prečanskim krajevima isto tako zaziru radi širenja pravoslavlja. Ja mogu, gospodo, da kažem to da niko ne treba da se toga boji ni sa ove ni sa one strane Save i Drine, jer to je neizbeživa posledica našeg narodnog ujedinjenja. Ne može više biti ni pravoslavne Srbije ni katoličke Slovenije, već je ovo Jugoslavija koja u verskom pogledu pretstavlja mozaik raznih i gusto izmešanih boja, koje ne treba da ikoga vredaju i da ikome od nas smetaju.

To širenje vera i vernika po svoj Jugoslaviji, ukoliko je prirodno i ukoliko se vrši samo od sebe, možemo samo da pozdravimo. To će pre ići u korist našeg ujedinjavanja nego na njegovu štetu. Mi možemo biti samo protiv veštačkog širenja crkvenog uticaja vrbovanjem vernika drugih crkava.

Srpska pravoslavna crkva nikada u prošlosti nije se bavila prozelitizmom. Ona je svoje čuvala, tuđe nije otimala. Na toj liniji treba i danas da ostane, ali ona želi da takav stav zauzmu i druge crkve prema njoj.

Prvi srpski arhiepiskop, Sv. Sava, oslobodio je srpsku crkvu uticaja katoličke crkve, a isto tako i vlasti carigradskog patrijarha i od toga vremena srpska crkva je — služeći Bogu — uvek služila i narodu i narodnoj državi. Tako treba i danas da bude, i tako i jest.

Ovde ću otvoreno da kažem, kada neka crkva i nehotice može da radi protiv državnih i narodnih interesa.

Pre ujedinjenja je Srbija, tj. severna Srbija, bila čisto pravoslavna zemlja. Stoga mnoga naša braća iz Srbije i nemaju u pogledu na katolicizam iste poglede kao mi sa one strane Drine i Save, koji smo vekovima bili izmešani s pripadnicima drugih vera. Među Jugoslovenima pravoslavne, katoličke i muslimanske vere, nikad nije bilo verske borbe u pravom smislu te reči. Ali je među njima često bilo perioda manje ili veće verske netrpeljivosti, koja je bila tim veća što se jače širila u mase narodne. No ta verska netrpeljivost malo kad je bila vezana za neku akciju ili pokret koje crkve ili vere, nego je ta verska netrpeljivost većinom bila vezana za političke akcije i planove bilo nekih naših partija, bilo Beča i Pešte, dakle tuđinaca, koji su svesno i perfidno išli za našim podvajanjem i cepanjem, kako bi lakše vladali nad nama nesložitima i zavađenima. Verske dakle svade i razdori većinom su bile plod političkih planova, ponajviše tuđinskih. A obratno: verska snošljivost, pa često i primerna ljubav ne samo između vernih, nego i između sveštenika raznih crkava, dolazila je uvek u vezi sa takvim političkim akcijama koje su išle za mirenjem i slogom Srba i Hrvata.

Stoga su i partije, koje su propovedale jedinstvo Srba i Hrvata, istovremeno uvek unosile i duh najšire

verske tolerancije u široke redove naroda, a plemenske i separatističke partije uvek su nastojale da podrže i što jači verski razdor. Sveštenici su se prema svom političkom opredeljenju davali u službu raznih političkih ideologija, te su jedni, služeći jugoslovenstvu, širili u narodu versku slogu i ljubav, a drugi služeći separatizmu, unosili su verski razdor u narod. Nije dakle uvek samo crkva vršila uticaj na politiku, nego je i politika vršila uticaj na crkvu. Kako je bilo tada, tako je i danas.

I danas ko izaziva verske sukobe i unosi verski razdor u narod, taj svesno ili nesvesno ometa rad na ujedinjavanju naših jugoslovenskih plemena u jedan narod jugoslovenskog imena i osećanja. Ko je iskreni Jugosloven, taj mora poštovati verske svetinje svoje braće drugih vera, a ko to ne čini, taj je za nas neprijatelj jugoslovenske ideje, pa u krajnjoj liniji može biti obeležen i kao neprijatelj našeg narodnog jedinstva i prema njemu treba i postupiti kao s neprijateljem. Sa strane katolika dižu se žalbe da ih pravoslavni vredaju u svojim časopisima, a sa strane pravoslavnih to se isto kaže za katolike. Često i jedni i drugi opravdavaju svoje pisanje time da su izazvani. Pa se sad postavlja pitanje: kako uopšte treba da pišu crkveni časopisi, pa i onda kad su verni jedne crkve zbilja izazvani i uvređeni.

Dve crkve, a pogotovo dve hrišćanske crkve, nikad ne smeju da se bore sretstvima, načinima i rečnikom dveju političkih partija. I u politici kulturni čovek pazi kako govori i šta govori. Politika doduše ima i svoje manje kulturne i nekulturne agente i korteše kojima se daje sloboda i dužnost da se bore, kako znaju i umeju, ali u crkvi toga ne sme da bude. Sveštenik ne sme nikad i nigde da grdi drugu veru i crkvu. Crkveni časopisi nikad ne smeju da se posluže rečnikom partijskog lista koji peni od mržnje na protivnika. Naročito se zahteva miran i dostojanstven stav poglavara crkvenih, koji u svom dostojanstvenom držanju treba da su iznad svih javnih radnika.

Mi smo danas u takvom vremenu kada je verska agresivnost jako nemila ne samo članovima druge vere, nego i svima prosvećenim članovima iste one verske zajednice, čiji članovi vode tu agresivnu borbu. Neće steći simpatije onaj koji napada ili osvaja tuđe verne, nego onaj koji čuva svoje i poštuje tuđe i koji svojim blagim hrišćanskim postupkom privlači verne drugih crkava, kao što magnet privlači železne trunke. — Protiv dobrovoljnog prelaženja vernih iz jedne zajednice u drugu ne može niko ništa da ima. U tom se i sastoji sloboda verskih uverenja. Crkva koja gubi, neka ispituje razloge zbog kojih gubi i neka prema tome udešava i svoj unutrašnji rad među svojim vernima.

Mi smo nedavno doživeli težak napadaj katoličkog episkopata na Soko. Taj je napadaj dovoljno osuđen u svoj našoj javnosti, ali i da nije osuđen dovoljno, verujte da se ja nikad ne bih požurio da ga ja osudim

među prvima. Ne bih zato što mislim da nikako nije taktično da pravoslavni uopšte, a naročito pravoslavni sveštenici, napadaju katoličke episkope radi ovakvih neželjenih njihovih ispada. Mi imamo toliko naprednih drugova katoličke vere, da možemo biti mirni da ni jedan ovakav napadaj crkvenih poglavica neće ostati neosuđen od strane političara i drugih javnih radnika katoličke vere. I, verujte, mnogo veći efekat ima osuda katoličke neke akcije, kada je osude sami katolici, nego ako je osudi deset puta više pravoslavnih političara i javnih radnika. To isto vredi i za akcije pravoslavnih episkopa, ako bi se one pojavile u sličnoj formi. Mi ćemo pravoslavni takove akcije znati i sami da osudimo i suzbijemo s mnogo većim uspehom nego katolici.

O pisanju strane štampe da katolička crkva strada u Jugoslaviji, mogu da vam kažem samo to, da je to velika bestidnost onih koji tako pišu, a još veća onih koji im to javljaju. U Jugoslaviji ne stradava ni jedna vera pod vladom Doma Karadorđevića, ali dok su vladali carevi i kraljevi apostolskog doma Habzburškog nisu pravoslavni nikada mogli da se pohvale sa životom u njihovoj carevini.

Završavam time: ni jedna crkva u Jugoslaviji ne stradava i ne trpi. U Jugoslaviji nema verske borbe niti je u Jugoslaviji iko za versku borbu, osim možda onih što dižu uzbunu, samo da neobaveštene zavaraju, ko je pravi krivac. Za versku borbu je najmanje raspoložen seljak koje bilo vere. Naročito za versku borbu nije raspoložen srpski seljak, koji za tu borbu nikad nije bio vaspitavan, i koji ima mnogo druge, mnogo važnije brige nego da zabada trn u zdravu nogu. Ali pravoslavni seljak, skupa sa sveštenstvom, spreman je i danas kao i ranije da brani svoju državu i narodno jedinstvo od svake razorne akcije, naročito ako je ta akcija prikrivena crkvenim odeždama.

Mi sveštenici, koji pored službe Bogu i Crkvi, služimo i narodu baveći se aktivno politikom, kažemo sa ovcga mesta otvoreno ovo: onaj koji bi izazivao u Jugoslaviji verske sukobe i stvarao verske razdore, taj bi time u isti mah radio i protiv narodnog jedinstva. Ne pitamo radi li svesno ili nesvesno, ali tek on je neprijatelj narodnog jedinstva, i ne samo da neće imati sa naše strane nikakve moralne ni materijalne pomoći, nego ćemo prema potrebi tražiti od državnih vlasti da prema takvim verskim smutljivcima nastupi sa najvećom strogošću.

Sve crkve u Jugoslaviji imaju punu slobodu za svoj verski rad, ali Jugoslavija ni jednoj crkvi ne može dopustiti punu slobodu borbe protiv naše državne i narodne politike.

Sve crkve u Jugoslaviji imaju dovoljno razloga da otvoreno i svojski rade na širenju i jačanju jugoslovenske državne i narodne misli, i zbog moralne i materijalne pomoći koju im država daje, a još više zbog uzvišene ideje jugoslovenskog jedinstva, ali ako neka od crkava baš i neće da služi toj ideji, državna vlast

neće je na to ni siliti, ali zato državna vlast ni jednoj crkvi, pa bila ona koja mu drago, neće i ne sme da dozvoli da ona sa zvaničnih svojih mesta i sa zvaničnim svojim aparatom u Jugoslaviji vodi protujugoslovensku politiku i udara na državne i narodne ustanove.

Jugoslovenstvo ne samo da ne smeta hrišćanskoj nauci, nego je još i pomaže. Ono je u duhu hrišćanske nauke koja traži ljubav i prema širokim zajednicama, a ne samo prema svom plemenu. Za jugoslovenstvo nisu ni sposobni ljudi sitnog srca, nego ljudi velikog srca, koje može da mnogo prašta i pregara i koje ume da ljubi svakog Jugoslovena pa ma koje vere bio. Sa osjećajnog gledišta jugoslovenstvo je ljubav, a separatizam je mržnja. Sa gledišta hrišćanske nauke o moralu separatiste, već zato što su separatiste, moralno su niži od pristaša jugoslovenske nacionalne ideje. Sveštenici i episkopi hrišćanskih crkava u Jugoslaviji, ako su pravi hrišćani, mogu da budu propovednici samo jugoslovenstva, a nikakc ne pristaše separatizma.

U svakom slučaju mi se nadamo, da propovednici jugoslovenskog narodnog jedinstva i široke verske trpeljivosti neće više u svom radu biti ometani od propovednika hrišćanske ljubavi i prema neprijatelju, a kamo li ne prema rođenom bratu. (Pljeskanje.)

Пошпређседник др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Војко Куртовић.

Војко Куртовић: Господо народни посланици, од ослобођења па до данас интенција свих влада била је у томе, да се што пре изврши изједначење законодавства. Нарочито је то запажево и огроман успех постигнут је од 6 јануара па на овамо. Готово сви закони по својој материјалној форми и по процедури донети су, изузев грађанског законика и трговачког законика. Нема тога, који не осећа да, као што је то лепо г. Министар правде у своме експозеу рекао, да без изједначења законодавства, да без унификације законодавства нема правог уједињења. И ми, који смо са Југа и из Зетске бановине, најбоље то осећамо, јер смо граничари са старим границама предратне Србије и нама се врло често догађа да поједине спорове грађанске и кривичне имамо и на једној и на другој територији. Када нам се деси да имамо неки кривични спор на територији предратне Србије, ми видимо тамо ново законодавство. Ми видимо да је тамо ступио на снагу нови кривично-судски поступак и да су тамо формирани срески и окружни судови. И с обзиром да наш свет од ослобођења па на овамо увек живи у томе уверењу да је Југ запостављен, да је занемарен, можете мислити, господо народни посланици, колико то боли наш свет, и како је тешко објаснити му да се стрпи до бољих времена и да ћемо и ми бити изједначени са осталим деловима наше Краљевине.

У томе погледу важио је истаћи да Скопски Апелациони суд има своју надлежност, односно простире се и на извесне судове у предратним границама Старе Србије, Лесковцу, Врању и т. д. а када је ступио нови кривични поступак на снагу, ти судови су деташирани Београдском Апелационом суду ради тога што су тамо установљени срески и окружни судови и код тих среских и окружних судова суди се по слободном судском уверењу и због тога били су деташирани Београдском Апелационом суду. Та аномалија може се исправити на тај начин, ако г. Министар правде, у чију добру вољу не сумњамо, учини све са своје стране, јер нема никаквих других запрека, да Југ и цела Зетска бановина добију среске и окружне судове и да и у тим деловима наше државе дође до примењивања новог кривично-судског поступка, у коме је заступљена теорија слободног судијског уверења.

Господо народни посланици, ви се сећате и амандмана у финансијском одбору којим је извесна група народних посланика тражила примењивање новог грађанско-судског поступка. И сада, када ви то узмете у обзир и направите упоређење са нама из тих крајева са Југа и Зетске бановине, можете видети, колико су други крајевци у законодавном погледу отишли далеко, а колико смо ми заостали.

Даље у нашим крајевима постоје за муслимане и шеријатски судови. Ти шеријатски судови треба да доносе распоредна решења, да воде бригу о масама и т. д. Међутим ти шеријатски судови у погледу расправе заоставштина нису више надлежни, него је та надлежност пренета на наше старатељске судије и наши судови, који суде по српском грађанском закону, по грађанско-судском поступку и по неспорним правилима, апсолутно су у немогућности да те расправе заоставштина врше са разлога тога што требају да познају утањено шеријатско право китабул фераизи, и сад је настала пометња да се стотине и хиљаде маса налазе код старатељских судија редовних судова, а шеријатски судови ништа друго не раде него доносе распоредна решења, тако зване фетве по шеријатском праву. Са разлога тога и због тих сукоба и ометања редовног пословања код судова, ја молим господина Министра правде да то узме у обзир, расмотри и донесе потребне одлуке како ће се у будуће равнати ти шеријатски судови у погледу своје надлежности са редовним старатељским судијама који су у првостепеним судовима. Ја не могу да нађем образложење, ја не могу да нађем оправдане разлоге, зашто је финансијски одбор редуцирао буџет министарства правде за 31 милион и пет стотина хиљада динара, када свако од вас врло добро зна да Министарство правде није једно од оних пасивних Министарстава, јер Министарство правде преко својих судова при-

бира таксе, превос такса које доносе огромне приходке у државну касу.

Када се то има у виду а с обзиром да једначење законодавства игра пресудну улогу у унификацији наше државе и државном јединству, онда никаквог оправданог разлога није било да се овако знатна сума смањи Министарству правде и да Министарство правде нема могућности да спроведе унификацију законодавства како му је то дужност. Верујући да ће г. Министар правде и да ће Народна скупштина разумети ове оправдане примедбе и да ћемо и ми с југа и из Зетске бановине уживати све благодети законодавства а кога данас, може се рећи, немамо а да ћемо у што краћем року то имати, ја изјављујем да ћу гласати за овај буџет.

Пошрешедник Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Др. Костић.

Др. Драгутин Костић: Господо, имам да се придружим жељи г. Куртовића и да замолим г. Министра да што пре на целој територији Јужне Србије и Зетске бановине уведе среске и окружне судове. Све бановине имају те судове само ове две бановине немају. (Један глас: боље је за вас да нема тих судова.) Може бити да је боље за тебе, а за мене не.

Даље Господо, ја бих хтео да кажем неколико речи односно другог дела буџета чисто црквеног. Код нас има обична католичка црква, старокатоличка црква, имамо православну, имамо унијатску, муслиманску, евангеличку, две мојсијеве, али господо, могу да вам нешто речем: да је католичка црква у лицу једног епископа у Призрену, коме није место у Призрену, јер је он скопски епископ, према нашој браћи муслиманима Ј. Србије, прилично насртљива.

Ако, господо, мисионарство и прозелитизам комвенирају том бискупу, нека се он крене у Кореју и у Мавцурију, па може ићи и у Тибет да тамо своју „велику идеју“ у потпуности спроведе, Али, господо, Јужна Србија није ни Кореја, нити Тибет, ни Мавцурија.

Муслимански и православни живаљ среза подгорског, који имам част претстављати у овој Скупштини, врло су озлојеђени насртљивошћу овога бискупа на муслимане села Крвосерије тог среза.

У том селу била је једна једина католичка кућа. Касвије проверио је још један муслиман. И за те две, словом две католичке куће бискуп је подигао католичку цркву у том чисто муслиманском селу. Узбуђење је и омраза због овога између муслимана и покрштењака дошло до врхунца. Људи су се у чуду питали, зар ми за то дајемо порезу држави, да она наше рођене паре да католичкој верској организацији која нас овако и на овај начин сада, у 20 веку изазива. Било је муке умирити муслимански

живаљ. Али, господо, насртљивост са подизањем цркве није престала, већ се је само разбуктала. Нашло се неколико бедника, који су прешли у католичку веру из муслиманске. Тако је неколико најсиромашнијих, из врло појмљивих разлога, који никако не могу бити идејне природе, нити се могу објаснити примућством католицизма над исламом у очима ових најсиромашнијих грађана села Крвосерије. прешло недавно у католичку веру. Доскора се један звао Тазим, а сад се зове Никола, Шавим је постао Јозеф, а Ислам је постао Нуха, и то господо у четвртој десетини 20 века. Ја, господо, против ове и овакве акције, као човек и посланик Подгорског среза најенергичније протестујем. И позивам Краљевску владу да ово свим законитим сретствима спречи, да се ове немиле појаве убију у зачетку, јер ако се овако продужи, може доћи до врло нежељних инцидента, јер су муслимани Подгорског среза људи врло виолетни и примитивни и могу врло лако специфички, на њима својствен начин, реагирати на ову бесну прозелитску акцију.

Недостаје нам још других Штадлера! Ви врло добро знате, господо, какав је, у окупираној Босни, не само код муслимана и православних, већ и код свих напредних Хрвата католика револт изазвао Штадлер, кад је једну босанску муслиманску циганку покатоличио.

Што је најжалосније, господо, није никада било прозелитизма, док су бискупи у Призрену били католички Арбанаси, већ се то појавило сада, кад је у Призрен дошао за католичког бискупа један Југословен (Словенац) који хоће да се покаже већим католиком од папе.

Ја као Србин из Јужне Србије и припадник православља, које је толико мучено и гоњено, како на западу наше државе, тако и на југоистоку, најбоље и најдубље осећам сву нелагодност насртљивога католичкога прозелитизма у мојој ужој отаџбини. Мени као Србину, не иде у главу да се у XX веку просвећени католички бискупи могу сматрати мисионарима „ин партибус инфиделиум“, у најближој околини Душанова Призрена, као да је она насељена Хотенготима или Зулукаферима, међу којима једино може бити места католичким мисионарима! Мене ова делатност боли тим пре, што се код нас у Србији никада није знало ни за какву верску нетрпељивост. Ми смо овде у овом витешком Београду имали генерале Хрвате и ministre: као што је био пок. ген. Франасовић, ген. Хорватовић и пук. Орешковић. Ми смо за њих сазнали да су католици тек онда, кад је при њихову погребу, за њима мртвима, пошао католички свештеник.

Антисемитизам, тај мрачни остатак средњих векова, који је харао Европом од инквизиције до да-

нас, нама је Србима био и остаје увек туј и непознат и вазда остаће такав, док и једног Србина траје..... Чудновато, али истинито, да једна од најкултурнијих земаља, каква је велика Немачка, та земља великих филозофа, великих песника и великих научника, има сада пароксизам дивљег антисемитизма, о коме код нас, нити је било речи, не у XX веку, него ни у средњем, нити ће икада бити речи.

Ја бих молио не само државне власти, већ и чланове Врховне управе исламске заједнице да на факта о којима је реч обрате најсавеснију пажњу и сузбију их, у интересу мира и стабилности државе, јавнога морала, и то што пре и што потпуније, у чему ће и моја скромна сарадња бити увек на расположењу.

Што се тиче врховне муслиманске управе, она мора у Јужној Србији бити много толерантнија и предусретљивија према муслиманима из Јужне Србије, него што је сада. Имамо ми доста муслимана јужно-србијанаца, наше крви и порекла, ништа мање преданих овој држави, него босански муслимани, који могу заузимати места како шеријаских судија, тако њихових помоћника и писара. Али на жалост „Мураселу“ (Одобрење) од Врховне управе Муслиманске верске заједнице за та места врло ретко ко од муслимана јужносрбијанаца добије.

Што је најчудноватије и најинтересантније, и до данас је на челу јужносрбијанских муслиманских задужбина (вакуфа) је дан не јужносрбијански муслиман, већ типични босански муслиман, који поред огромне принадлежности од вакуфа, има и масну начелничку пензију. Крајње је време, да се он са свог положаја смени, и да на његово место дође један угледан муслиман јужносрбијанац наше крви и порекла, који неће бити ништа лошији од овог босанца, који се је на том положају и сувише дуго задржао.

Ми имамо у Скопљу Велику медресу Краља Александра I. где се уче наши муслимани. На тај подмладак треба обратити најбољу пажњу и учинити све, чувајући сву дубину и чистоћу ислама у њему да се он што пре и потпуније национализира и осети интегралним Југословеном.

Са тим и таквим подмлатком, који мора бити патриотски одгојен, ми можемо заменити сва места у муслиманској верској организацији Јужне Србије.

Ја тврдо верујем, да ће уважени Господин Министар правде свему овоме обратити највећу и најдубљу пажњу, и поступити тако како верски интереси јужносрбијанских муслимана, тих верних поданика Њ. Величанства Краља, потпуно правилно схваћени у државотворном смислу, буду у савршенству задовољени. Изјављујем да ћу за буџет Министарства правде у свима његовим појединостима гласати. (Одобравање).

Поштрејседник Др. Носта Поповић: Реч има г. Кешељевић.

Др. Никола Кешељевић: Господо, мени је увек олакшано. Оно што сам хтео да кажем, рекла су моја два друга г.г. Иванчевић и Куртовић. Господин Иванчевић о извесним ненормалним и рђавим стварима које се односе на верска питања, господин Куртовић о среским судовима. Ми смо из једнога краја, где нема тих среских судова. Али господо, у предлогу буџета Министарства правде налазе се у отсеку за религијске извесне ствари у архиви Министарства, о чему сам ја већ говорио и нећу овде то да понављам, него ћу овде указати на то, да од пре две године постоје у Претседништву владе, у Врховном инспекторату документа, из којих се види да је дубровачки епископ наименовао око 20 разних свештеника језуита за вероучитеље, који нису на тим местима нити на та места долазе. Ја ћу вам навести пет до шест случајева.

Грбавец Леополд постављен је одлуком бискупског ординаријата у Дубровнику од 2 августа 1932 год. бр. 1031/32 за помоћника жупника у селу Челици, општина Цавтат, среза дубровачког, са месечном платом од динара 730.63, почев од 1-IX-1932 године. Грбавец је постављен као наследник Форетића Бруна, који је разрешен службе 31 августа 1932 године и тим даном су му обустављене принадлежности. Међутим парохијску службу у Челицима обавља још од 1 децембра 1928 године, Дон Лука Антуновић.

Форетић и Грбавец никада нису били у Челицима, нити им је икада био уручен декрет о именовању. Форетић је исусовац и живи стално у Загребу. Палмстијева улица 33.

За Грбавца није могло никако утврдити данашње ни раније боравиште.

Корен Матија постављен је одлуком бискупског ординаријата у Дубровнику од 2 августа 1932 године бр. 1026 за пароха на Лопуду, среза дубровачког, са месечном платом од 769.48. Корен је постављен за наследника Бенковића Јакова, који је разрешен службе 31 августа 1932 године. Међутим парохијску службу на Лопуду обавља још од 1 децембра 1929 године Дон Вицко Лисичар. Корен Матија и Бенковић Јаков никада нису служили на Лопуду.

За Корена се није могло утврдити ни данашње ни раније боравиште, а Бенковић је исусовац и налази се у бискупској гимназији у Травнику.

Месарић Павао постављен је одлуком бискупског ординаријата у Дубровнику од 23-X-1932 године бр. 1285 за жупничког помоћника у Лумбарди среза корчуланског са месечном платом од 730.50 Месарић је постављен као наследник Павлића Миховила, који је разрешен службе у том месту 31 септембра 1932 године. Међутим парохијску службу

у Лумбарди још од 1902 године, обавља Дон Вицко Баничевић. Месарић Павао је исусовац и налази се као мисионер у Белгији. Месарић Павао и Павелић Миховил никада нису били у Лумбарди, нити им је икада била уручена одлука о томе именовану.

Рамшак Флоријан постављен је одлуком бискупског ординаријата у Дубровнику од 15-X 1932 године Бр. 1407 за жупника у Лисцу општина Стон среза дубровачког са месечном платом од 730,66 почев од 1-XII-1932 године. Рамшак је постављен као наследник Марковића Томе, који је разрешен службе 30-XI-1932 године, међутим парохијску службу у Лисцу обавља још од 1 августа 1931 године Дон Иво Драгичевић. Рамшак је исусовац и стално се налази у Љубљани, Зринскога цеста бр. 9а. Марковић Томо, такођер исусовац, налази се стално у Загребу, Палмотићева ул. бр. 33.

Рамшак и Марковић никада нису служили у Лисцу, нити им је уручена одлука о постављењу.

Пристов Иван постављен је одлуком бискупског ординаријата у Дубровнику од 30 августа 1932 године Бр. 1169 за жупног управитеља на Лопуду среза дубровачког, са месечном платом од 769,48 почев од 1-X-1932 године.

Пристов Иван постављен је као наследник Корена Матије који је напред поменуто. Међутим парохијску службу на Лопуду, као што је већ поменуто, још од 1-XII-1929 године, врши Дон Вицко Лисичар. Пристов је исусовац и стално борави у Љубљани, Римскога цеста бр. 10.

Корен Матија, који је већ поменуто (под 2) жупни управитељ на Лопуду, разрешен је службе одлуком ординаријата бр. 1168 од 30 августа 1932 године и премештен за жупног управитеља у Стону (Стон Велики), међутим, парохијску службу у Стону обавља још од 1 септембра 1932 године Дон Љубо Бачић, каноник, а раније је био Нико Фантела.

Пешко Стјепан постављен је одлуком бискупског ординаријата у Дубровнику бр. 1170 од 30 августа 1932 године, за парохијског управитеља у Колочеку, среза дубровачког, са месечном платом од 766,42. Пешко је постављен као наследник Дон Мика Шутића који је умро на Колочету 20 августа 1932 године. Међутим, парохијску службу на Колочету, после смрти Шутића, обавља Дон Вицко Лисичар, као екскурзер. Пешко, међутим, налази се као исусовац — мисионер стално у Арагони (Шпанија).

Ја наводим овде бројеве решења о њиховом постављењу и њиховим платама, које прима и распоређује бискупија. А како их она распоређује, ја ћу вам најбоље показати, ако вам овде прочитам једну

жалбу бискупову на талијанском језику, упућену Ватикану у којој се каже: „Овим се умољава ваща екселенција, као највећа инстанција, да изволи при закључењу конкордата са Југославијом тражити од југословенске владе да означена под бројевима од 1 до 8 имања ординаријата дубровачког, — па ту наводи свету Марију, свету Клару, свету Катарину, острво Локрум које је наша држава купила од правога власника, наследника аустријског престолонаследника Рудолфа, за 14 милиона динара; затим цело острво Даксу, које је приватна својина, — све то скупа износи око 50 милиона динара, — уступи овом ординаријату.

Даље, да видите како се овај исти бискуп односи према нашем законодавству. Он у свом акту који носи наслов: Окружница душебрижном свештенству, говори о томе како треба васпитавати децу. Тај његов акт гласи:

О К Р У Ж Н И Ц А душебрижном свештенству,

Господин Исукрст поверио је светој цркви заклад св. вјере и дао строгу дужност бискупима и свећеницима да у име Његово научавају свету вјеру свима народима када је казао апостолима: „Дана ми је сва власт и на небу и на земљи. Идите дакле, научавајте све народе крстиће их у име Оца, Сина и Духа свега, учећи их да држе све што сам вам заповедио. И ево ја сам за вама у све дане до свршетка света (Мат. 28, 19—20). Зато црквени законик одређује да католичке вјернике има научавати у светој вери само црква по свом учитељству, то јест Римском папи и бискупима који осим жупника за ту службу могу узети и друге способне особе (Ком. 1322, 1327, 1328), самим вјерницима дакле не припада право да они сами, независно од свете цркве одлучују, ко ће њихову дјecu поучавати код вјере. Ову вјековима утврђену католичку науку износимо вам сада предраги вјерници да вас упозоримо на вашу дужност којом сте као католици обавезни. Недавно су издани нови школски закони који су, на преставку католичког епископата у накнадно изданим „Правилницима“ исправљени, али још нису њима уклоњене све препреке повреде права католичке цркве. Тако, § 43 Закона за народне школе и § 1 Правилника даје право родитељима и законитим старатељима деце да они одреде, ко ће њиховој деци предавати веронауку. Тога права католицима не може нико па ни држава поделити, јер су католици дужни дати своју децу поучавати у веронауку само од онога кога за то одреди и овласти надлежна црквена власт. То је пак редовито свећеник, а само онде где нема свећеника може бити друго лице, али вазда само тако лице које је овлашћено од надлежне црквене власти.

Код уписивања младежи у школе католички родитељи су дужни у савести и пред Богом изјавити да њиховој деци има предавати само онај кога одреде црквени поглавари.

Предраги вјерници, извршите ову свету дужност и недајте се ничјим наговором одвратити да је не испуните, јер би се иначе тешко огрешили о католичку своју свету вјеру.

Благослов Бога свемогућег и Оца и Сина и Духа светог врху вас и прибивао увијек.

Јосип М. бискуп с. р.

У Дубровнику 24 маја 1930 године.

N. V. Pastores animarum stricte obligamus ut hos literas prima Domenica post acceptione ex ambone perlegant, et ab omni prorsus comentacione apstinent, ne fors incosideratis verbis persecutionibus potestatis civilis se exponant.

Insuper obligamus ut ad Ordinarium statim deferant si ad seducendos catholicos parentes a liqui agitationes fierent. et personas nominens, a quibus fierent.

Господо, питам ја бискупа дубровачког, како би он разговарао са Мусолинијем, који је њима показао како се ово питање решава. Код нас они у својим католичким гимназијама, имају свој наставни план, над којим нема права надзора ни Министар просвете, који апсолутно не сме и нема права ништа тамо да се меша. На крају, да се Власи не сете каже латински овако: „Обвезујем вас да ове речи са амбона прочитате и од сваких, ма каквих коментара да се уздржите, како не би, необазривошћу, изговорили неке речи, због којих би могли доћи у сукоб са грађанским властима“.

Господо, оваквим бискупима мора Г. Министар правде да даје средства из буџета и не сме да им се меша ни у шта, јер кажу нападаш им веру, а што се они боре против државе и противу закона, г. Министар је немоћан да ма шта ради. Господин Шарих је направио још једну страшну ствар... (Алојз Павлич: Ти на разумеш ову ствар. Вас је демантовао г. Претседник Владе данашњом изјавом. Ви сте водили културну борбу код чисте буџетске дебате, и бар да не дирате наше светиње) Зар су то светиње? По моме схватању нико нема јаче право од државе и нације (Алојз Павлич: Ви провоцирате сукобе. Треба да дође до конкордата. Министарство спољних послова је за ове ствари, а не ви) Ако останем ја једини жив, борићу се да нико не може имати власти сем онога коме припада. Баш због ове одредбе која је крупна у буџету, ја лично а у име Југословенског клуба изјављујем да ћу гласати против буџета Министарства правде.

Пошћредседник Др Коста Поповић: Реч има народни посланик Хасан Торомановић.

Хасан Торомановић: Пред нама је предлог буџета Министарства правде. Како немам намјере да стављам ма какве примедбе предлогу овог буџета

јер знам и уверен сам, колико је темељито проучен и по Краљевској влади, и по Финансијском одбору, то унапрво изјављујем, да ћу гласати за буџет Министарства правде, као што сам гласао и у начелу, за буџет.

Али, господо, не могу прећи преко овог, да не замолим са овог места и у овом Дому, како вас господо посланици тако и господина Министра правде, да би г. Министар правде нашао начина, да изнесе пред вас измену Закона о уређењу шеријатских судова и о шеријатским судијама од 21 марта 1929 године, и то у § 3 који гласи: „Код сваког среског суда у чијем подручју живи најмање пет хиљада муслимана, поставиће се посебно одељење као срески шеријатски суд. Министар правде прописаће уредбом под који ће срески шеријатски суд спадати срезови у чијим подручјима живи мање од 5.000 муслимана.“

Измену овог Закона, односно § 3, требало би изменити тако да гласи: „Код сваког среског суда у чијем подручју живи најмање 2 хиљаде муслимана поставиће се посебно одељење као срески шеријатски суд. Господо народни посланици, овим Законом погођено је неколико шеријатских судова у бив. Босни и Херцеговини, те су укинута и припојени другим срезовима односно шеријатским судовима, а вама је, господо, познато, да је дјелокруг и организације ових шеријатских судова затекла наша држава, те их је и Видовдански Устав оставио са истом организацијом и дјелокругом на територији бивше Босне и Херцеговине. Не могу прећи и преко тога, да овом приликом не захвалим Краљевској Влади која је донела овај Закон за цјелу Краљевину у шестојануарском режиму, када га нијесу биле у стању да донесу пријашње партијске владе у којима је била и Југословенска муслиманска организација, која је била организована на верској бази. Та организација хтела је увек да има материјала са којим ће окупљати муслимане тобож за одбрану вјере, вјерских осјећаја, шеријата и тд., али не имајући партијског и политичког рачуна, да пораде на доношењу овог закона као и закона Исламске вјерске заједнице, ово су увјек забацивали, како би лакше могли искористити Муслимане и њихово поверење у своје партијске сврхе.“

Господо, како су Муслимани одобрили шестојануарску политику, признали и усвојили велике политичке принципе дате у појединим актима Њ. В. Краља, одазвавши се изборима 8 новембра са 90% као и досад и то под југословенском заставом, а не зеленом заставом под којом су окупљали своје присташе, то је наша дужност, да их уздржимо и сачувамо на тим принципима, да се с њима и њиховим поверењем више не тргује. Да се Муслимани још боље учврсте на овим принципима, наша је дужност и задатак, а особито Краљевске владе, да настоји

удовољити свим муслиманским осјећајима и оправданим захтевима, те да немају политички противници материјала с чиме ће да нападају наш рад, а особито нас посланике муслиманске вјере. Како је са овим Законом донекле ударено у неким срезовима на већ стечено право у шеријатским судовима па да се томе приговору међу муслиманским становништвом стане на крај, уверен сам да ће Министар правде и Краљевска влада ово исправити, а а тиме неће бити оштећене државне финансије с обзиром што шеријатски судови Законом о таксама убирају неке таксе, пристојбе и тд. а тим више где имају у којем шеријатском суду три лица, а таквих случајева има, да се изузме један шеријатски судија и да се постави код ових нових шеријатских судова.

Новим Законом исламске вјерске заједнице као и Уставом исламске верске заједнице, поред своје дужности као шеријатски судија он је и претседник среског вакуфско-меарифског поверенства, а срезови који су законом о шеријатским судовима изгубили ову институцију шеријатског суда, изгубили су и у верском и у шеријатском погледу најспособније и најспремније људе који могу најбоље послужити у свима подухватима који су на корист народа и државе нарочито у муслиманском становништву. У толико ћу молити г. Министра правде и Краљевску владу да овој мојој молби са овога места да места.

Што се тиче изјаве Др. Костића у погледу постављања шеријатских судија и јужним крајевима сматрам да тамо треба постављати квалификоване и најспособније судије па макар их добили из Словеније, јер сматрам да они нису странци и нијесу па макар они дошли од Ђевђелије до Марибора само ако су Југословени и југословенски држављани.

Пошћ претседник Др. Коста Поповић: Реч има народни посланик Ристо Ђокић.

Ристо Ђокић: Господо народни посланици, ја мислим да је један од најтежих положаја свакеко положај г. Министра правде, јер по самом нашем саставу највећи број има адвоката у овој Скупштини, мислим 95 (Пљескање), па после њих највише попова. То двоје је довољно кад њима управља па да више никога нема под својом командом. Зато га ја жалим, и из те жалости гласају за његов буџет, али баш из те жалости, хоћу неколико напомена да учиним. Држава се није постарала, да донесе закон о растави цркве од државе, што је учинила и назадна Албанија, а то је нама потребно, јер смо мешавина вера и то прилично поједнаких вера. И не само да то није учинила него је држава на себе примила дужност, у оквиру езекутора и под заштитом Министра правде. Она купи од нас свију и њима капом и шаком даје, па опет господо епископи католичке и православне цркве по који пут пруже језичину,

па говоре против државе и езекутора, њима даје да могу говорити и писати.

Дакле, господо, овде је скоро, поводом ове бискупске посланице, поднешен закон да се растави црква од државе. Краљевска Влада унапред се од тога оградиле, или је страшљива или није зрела или има ортаклук са епископатома православним и католичким, то ја не знам, али тако је то речено. Па онда још једно господо. Поднешен је закон од неколицине наших другова да се језуити, другови нашег Павлича, протерају из наше земље. (*Адојз Павлич* протестује). Господин Павлич може бити потпуно миран. Краљевска Влада и од тога неће ништа учинити, јер знамо, да није у стању да изтера језуите из своје средине, Краљевска Влада неће ни тебе Павличу, не бој се. То је наша добра жеља и 90% становника ове земље, али од тога ништа неће бити, остаћеш жив, бре брате. Не бој се, ако ти што не учини Сима Марјанац, Министар правде ништа ти неће учинити.

Господо, говорећи о томе, ја морам напоменути овај терет, ради чега смо одрамали и закаснили да донесемо буџет, и натезали да ли ће се повисити земљарина. Да вам изнесем бројке, колико наше црквене вере од буџета уживају, према броју становника и проценту. Православци добијају 38 милијона, католици 27 милијона, старокатолици три милијона 700 стотина хиљада, муслимани 15 милијона 377 хиљада, евангелисти добијају милион 500 хиљада, мојсијевци приближно. Да је финансијски одбор и г. Министар финансија ово преузео, а казао не дам никоме ништа боље би било. Нашем г. Патријарху није дуга брада али је велики трошак. На сам аутомобил и презентацију троши се 480.000 динара (*Павлич*: Ја протестирам против овог говора).

Нећу да се упуштам, господо, (*Павлич* упада у реч. Претседник звони). Нећу да говорим, колико троши Њ. Светост бискуп Бауер и они остали, јер нећу да ми се каже, да ја то говорим ради тога, што је католик. Нећу да говорим ни о реис-ул улеми, поглавици муслиманске цркве, али, г. сподо, ја апелујем на Г. Министра правде да опомене ове верске поглавице који су се одметнули као одметница Мара у ајдуке преко Бања Луке. Некад се, господо, споменуло да државна управна власт није нека врста егзекутивних органа за прибирање оних пара, са којима ће они роварити против ове државе. Ја сам православац, своју сам децу крстио у православном правцу и зашто да ја плаћам 55 пара, не дам ових пара за патријарха: можда од тих 55 пара да допадне и Павличу нешто: не дам. (*Василије Трбић*: Ово је срамота да се овако говори о патријарху српском, који је највећи поглавар српске цркве; ја апелујем на Г. Претседника Скупштине да узме у заштиту патријарха српског). Ви се закалуђерите, само ја нећу.

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Немојте господине говорнице да своје речи злоупотребљавају у овоме Дому.

Ристо Ђокић (наставља): Ја бих још молио г. Министра да се побрине мало за Закон о адвокатима. Сада како је време настало, када се менице протестују, имања продају и те невоље су раскућиле сељака. Ја начелно кажем да сам против тога занимања. Потребно је да у сваком суду има повише судија, па да они буду и адвокати, па били браниоци или тужиоци, а министар је у стању да тај систем мења. Господо, има адвоката који су часни изузеци, њих има велики проценат, али, господо, има адвоката који ништа друго нису, него концесионирани разбојници.

Као што је некада у време Старине Новака, што су се дочекивали на путу Турци и трговци и разбијали и пљачкали каравани, тако су данас адвокати. Ја знам два таква адвоката. Један је у моме срезу Др. Криле, који је до сада променио 11 адвокатских места и Др. Микољин, чији је брат дефрандент Поштанске штедионице, где је проневерио 11,225.000 динара. Они то обичавају. Још их има и против њих и тужбе, и те тужбе узима и извиња Адвокатска комора, а Адвокатска комора још никада није ставила предлог Министру правде да се казни неки адвокат, или да му се одузме право адвокатске праксе, било да се морално казни, да не ради оно што је до сада радио.

То сам имао овом приликом да кажем.

Ја ћу да гласам за овај буџетски предлог. Надам се да ће Министар правде, док је на томе положају, он бити онако добар, као што је био добар полицајац и нешто урадити против адвоката и владика.

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Господо, завршен је претрес по првом разделу државних расхода: „Врховна државна управа“. Стога ћемо сад приступити гласању. Гласаћемо седењем и устајањем. Господа народни посланици, која су за то, да се прими први раздео: „Врховна државна управа“ нека изволе седети, а која су против нека изволе устати.

Изволите чути г. известиоца.

Известилац Ото Гавриловић прочита партије буџетске од 1—46.

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Молим вас, господо, ко је за то, да се прочитане буџетске партије приме, нека изволи седети, а ко је против нека изволи да устане. (Сви седе). Пошто су сва господа посланици седели, објављујем, да је Народна скупштина једногласно усвојила буџетске партије од 1—46. Изволите чути даље.

Известилац Ото Гавриловић прочита други раздео: „Пензије и инвалидске потпоре“.

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Алојзије Павлич. (Чује се: Није овде). Има реч г. Милан Добровић (Чује се: Није овде).

Пошто није ни он ту, онда прелазимо на гласање седењем и устајањем. Ко је за то да се овај наслов: II раздео „Пензије и инвалидске потпоре“ прими, нека изволи седети, а ко је против, нека изволи устати.

Изволите чути известиоца.

Известилац Ото Гавриловић прочита буџетске партије 47—57.

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Пошто се нико не јавља за реч, питам Народну скупштину, прима ли прочитане буџетске партије 47—57? (Прима). Објављујем да је Народна скупштина примила прочитане партије 47—57.

Известилац Ото Гавриловић чита: III раздео „Државни дугови“

Пошпрејседник Коста Поповић: Пошто се нико не јавља за реч, приступићемо гласању седењем и устајањем. Ко је за то да се поједине партије приме, нека изволи седети, а ко је против, тај нека устане. Изволите чути известиоца.

Известилац Ото Гавриловић прочита буџетске партије 58—63.

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Пошто се нико не јавља за реч, питам Народну скупштину, прима ли прочитане буџетске партије 58—63? (Прима). Објављујем да је Народна скупштина једногласно примила буџетске партије 57—63.

Известилац Ото Гавриловић прочита: IV раздео „Министарство правде“. „Расходи опште државне администрације“ (Управе).

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Господо, сад ћемо о IV разделу буџета Министарства правде гласати по партијама устајањем и седењем. Ко је за то, да се поједине партије усвоје, нека изволи седети, а ко је против нека изволи устати. Изволите чути г. известиоца.

Известилац Ото Гавриловић прочита буџетске партије 64—187.

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Молим вас, господо, ко је за то, да се прочитане буџетске партије од 64—187 приме, нека изволи седети, а ко је противан, нека изволи устати. (Велика већина седе) Пошто је већина седела објављујем, да су прочитане буџетске партије 64—187 примљене.

Ја ћу, господо, са вашом дозволом, да закључим данашњу седницу. За идућу, наредну седницу, предлажем као дневни ред:

„Продужење претреса у појединостима предлога буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансиског закона за буџетску 1933/34 годину.“

Прима ли Скупштина предложени дневни ред? (Прима). Објављујем да је дневни ред примљен.

Данашњу седницу закључујем, а идућу заказујем за сутра у 8 и 30 часова пре подне.

Састанак је закључен у 12 и 15 часова по поноћи.

